BOLTI ÁRA: 4 pengő. ELŐFIZETÉSI ÁRA: 2 pengő.

JAPÁNFÖLDI BOLYONGÁSOK

BARÁTHOSI—TURÁNI—KÖNYVEI 6.

BARÁTHOSI TURÁNI KÖNYVEI

VI.

JAPÁNFÖLDI BOLYONGÁSOK

—

IRTA ÉS KÖZREADJA:
BARÁTHOSI-BALOGH BENEDEK.

—

SZERZŐ KIADÁSA ÉS TULAJDONA
MINDEN JOG FENNTARTVA.

BUDAPEST, 1928.
Held János irodalmi és nyomdavállalata, II., Margit-körut 7. Telefon; Aut. 536—95.

I. UTAZÁS TOKIÓIG.

Budapestről Japánországba a legrövidebb, legolcsóbb és legkellemesebb út Szibérián keresztül vezet. 10—15 napi vasuti utazás a Japán tenger partjáig repít s innen nem egészen két napi hajóuttal már Japán földjét tapodhatjuk. Szálljunk hát hajóra kedves olvasó s járjuk be együtt ezt az ismeretlen világot.

Vladivosztokból szerencsével indulunk.

Első napunk gyönyörű. Az ég derült kékje versenyre kel a tenger tükrével, melyik szebb közülük. Két nap tűzi reánk vakító sugarát, egyik a menny közepéről, másik a tenger bűbájos mélyéből.

Hajónk elől százával szállottak föl a repülőhalak s mint fecsketábor hasították végig a levegőt. Az ugróhalak egész raja követett, bohókás játékukkal körültáncolva hajónkat. Nem volt egyetlen ember, ki a fedélzetre ne jött volna. A tenger szépségeinek magasztalásából nem fogytak ki. A csodálatos varázsú órák régi ösmerősökké alakították az utasokat. Előkerültek a játékok s egy perc alatt csengő nevetés töltötte be a hajó minden zúgát. Csak apró japán kapitányunk állott komoly arcával a parancsnoki hídon s fejét csóválva figyelte a légsúlymérő rohamos esését.

Estére erős szelünk lett, mely az éj folyamán viharrá növekedett. Sápadt-rémült arcok meredtek egymásra a szalonban s alig érintette valaki az ételeket. A nők legnagyobb része kabinjában maradt, az erősebb férfiakon is kezdett erőt venni az az elkerülhetetlen baj, amit minden *„szárazföldi patkány“* megkap, ha a hajó kissé erősebben inog. A fedélzetre nem bocsátottak senkit; a hullámok mindegyre átcsaptak a hajón s ellenállhatatlan erejük magával sodort minden mozgathatót.

Borzasztó szép látványt nyújtott a még tegnap acélsíma tenger. Akár egy óriási domború térkép, magas zegzúgos hegyszakadékaival, feneketlen mély völgyeivel. A fenekestül felkavart hullámok meg nem szünő egymásutánban rohantak hajónk ellen, egyre hatalmasabban támadtak reánk, hajónk dűlt jobbra, dűlt balra, majd felágaskodott orrával a hullámhegy tetejére, hogy aztán újra a hullámvölgy fenekére zuhanjon.

A szalon üvegtetején keresztül csurgott a víz, melyben bokáig tocsogtunk s mely a hajó ingásával egyik sarokból a másikba löketve állandó zuhanyfürdő nem kívánt gyönyörében részesitett. Mindenki megadta már a Neptun hatalma által parancsolt erupciót a tengernek, csak én ültem sápadt arccal az egyik pad támlájába kapaszkodva. Valami kimondhatatlan fájdalom ült e helyett agyamra, mely már a gondolkozásra is alig volt képes. Mondják, ez a tengeri betegségnek a ritkább és rosszabb fajtája. Nem tudom, mert a másikat nem kaptam meg, de elég volt belőle ez is nagyon.

Este 10 óra felé csendesebbek lettek a habok s éjfél körül már a fedélzeten is bátran lehetett tartózkodni, bár öles hullámok csapkodtak folytonosan s elég erősen ingott a hajónk.

Rövid álom után kora hajnalban vert föl a hajóinas. A fedélzetre siettünk. A távol kelet láthatárán ott állott előttünk félig ködbevesző messziségben, Japánország vadregényes, hatalmas bércfala. Hajónk vidáman szelte a zöld hullámok csendesültebb színét s amint közelebb-közelebb jutottunk Tsuruga öbléhez, lassan megtört hatalma a szigetsor védő bástyáin. Új élet pezsdült az elgyötört utasokba s mindenki a fedélzetre tolult, hogy a hajnal bíborába öltözött hegyvidék tündéri látványában gyönyörködhessék. Kapitányunk fia, egy szép készültségű japán ifjú, szegődött mellém s amint a fölkelő nap teljes pompájában bukkant ki a hegyek ormán, elbeszélte, miért nevezik Japánországot a fölkelő nap honának, fiait meg a nap fiainak.

„Megvolt már az ég és föld teremtve, derengő félhomályban úszott az egész mindenség. Az istenek békés boldogságban laktak az égben: „*Takamagahara*"-ban. Egyszer két istennek, *Izanaginak* és feleségének, *Izanaminak* kedve kerekedett leszállani a földre. A menynyet és földet összekötő tündérszép hídon szállottak le

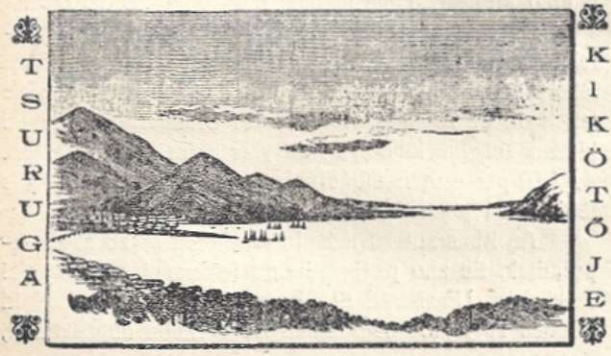

az égből s azon tanakodtak, vajjon a híd alatt elterülő hely szárazföld-e vagy csak víz. Izanagi lenyújtotta hosszú kopját s midőn újra felhúzta, a hegyéről lecsepegő vízből egy sziget keletkezett, az *Onogoro*. Leszállottak a szigetre, mely nagyon megtetszett nekik. Sokáig éltek itt és sok gyerekük született. A mai japán szigetek mind az ő gyerekeik. E szigeteket földíszítették isteni kedvükben hegyekkel, völgyekkel, erdőkkel, mezőkkel, folyóvizekkel, tavakkal s állatokat teremtettek földnek, víznek, levegőnek. Későbbi gyerekeik istenek voltak s ezek egy részét előbbi gyermekeiknek, a földnek, vizeknek, hegyeknek és erdőknek, levegőnek és szeleknek stb. tették isteneivé. Legszebb leányuk *Amaterasu* volt, fénylő fejével az eddigi félhomályba merült világra új fényt derített. E leányt felküldötték az égre s a nappal istennőjévé tették. Amaterasunak öccse is szép volt, de az ő fejének szelid, bágyadt fénye igen halvány lett, mikor szeretett nénjét tőle elválasztották, ezért szülei őt is felengedték az égre, nénje pedig megosztotta vele uralmát az égen, a nap egyik felében őt engedve uralkodni, mint a hold királyát, a másik felét meg magának tartotta.

Az Izanagi és Izanami istenpárnak legutolsó gyereke *Susano* volt. Elkényeztetett, dacos és haragjában féket nem ismerő vad ifjú. A szelek és viharok istenévé tették őt, de zabolátlansága miatt *Umabarába*, a távoli kietlen világba küldötték, hogy senkinek se árthasson. Az istenpár ezután elbúcsúzva gyerekeitől, eltávozott s többé nem jött le a földre.

Az ittmaradt istenek békességben éltek és elszaporodtak, Susano pedig elindult felkeresni kormányzási székhelyét, Umabarát. Sokáig kereste, bejárta érte a föld minden zúgát, de nem találta meg. Hiába dühösködött,

hiába tépte meg a tenger hullámainak síma tükrét, hiába ontotta halomra az erdők fáit, a sziklák ormait, nem segített az rajta. Végre ijedt keserűség lett úrrá keblében s elhatározta, hogy fölmegy az égbe nénjéhez, a nap isteméhez, aki minden tartományba bepillant ragyogó tekintetével s megkéri, hogy mondaná meg, merre van az ő országa? Amaterasu nagyon megijedt zabolátlan öccse közeledésén, magára kapta hadi készletét s úgy ment elejébe udvara kapujáig. Susano megtörten panaszolta el baját, mire nénje palotájába fogadta. Eleinte nagyon szeliden viselte magát, de amint otthoniasabbá lett, újra ki-kitört rajta vad természete s többször összezördült a cselédséggel, sőt nénjével is.

Egy ilyen alkalommal rátámadt nénjére, hogy keresse meg már az ő országát. Amaterasu szülőikhez utasította őt, mondván, hogy ő nem tudja, merre van. Susanót elöntötte a düh e feleletre, nekiment nénje palotájának, összetörte a szép kapukat, agyonverte kocsihúzó lovait, egyet közülük felkapva, bedobott a szövőasszonyok termébe. A ló többeket agyonütött közülük, mikor reájuk zuhant a keresztültört tetőről. Szörnyű haragjában nénjét is meg akarta ölni, de ez egy barlangba menekült és egy óriási sziklával elzárta a bejáratot.

Abban a pillanatban elsötétedett az egész világ. Lett nagy riadalom, nagy sírás-rívás égen-földön egyaránt. Megkísérlették kicsalni rejtekéből Amaterasut, de az sem szép szóra, sem sírásra nem jött ki. Tanácskozásra hívták hát az összes isteneket s azon megbeszélték, hogyan lehetne Amaterasut kicsalni barlangjából. Meghozták a határozatot s rögtön munkához is láttak annak végrehajtására. A barlang előtt egy óriási fa állott, annak ágait teleaggatták hosszú papírszala-

gokkal, tetejébe tűztek egy nyolcszögletes érc-tükröt s melléje állítottak két hosszúfarkú japán kakast. Az istennők elővették hangszereiket, az istenek karba állottak. Egyik kitünő táncú istennő egy nagy, lapos kőre állott föl, egy pár isten száraz gallyakból nagy máglyát rakott, a legerősebb isten pedig lesbe állott a barlang nyílásánál. Egy adott jelre aztán kigyúlt a máglya, a kakasok elkezdettek kukorékolni, az istennők kezében megzendült a sok hangszer, mit az összes istenek éneke kísért, a lapos kövön álló istennő pedig rákezdett legszebb táncára. A szokatlan hangokra kíváncsi lett Amaterasu, nem tudta kitalálni mi lehet az s egy kicsit félretolta a bejárót elzáró sziklát, hogy megláthassa, mi történik odakint? Ám alighogy elmozdúlt a szikla, odaugrott a legerősebb isten, bedugta karját a nyíláson, megölelte az éktelen nagy követ s úgy ellökte, hogy a világ másik felébe esett. Mit volt mit tenni Amaterasunak, kijött a barlangból s a világ újra megkapta elveszített napsugarát. Lett nagy öröm; a megkezdett mulatságot tovább folytatták s a végén Susanót, ki minden bajnak okozója volt, jól elverték és kikergették az égből, megtiltva, hogy oda visszatérjen.

A megcsúfolt Susanó Japánország főszigetének *Idzumo* tartományában ért a földre. Egy földi istent talált itt feleségével és gyönyörű leányával. Mindnyájan keservesen sírtak s elpanaszolták, hogy egy nyolcfejű, nyolcfarkú sárkánykígyó lakik a hegyek között, aki már hét szép leányukat megette, még ez az egy van s ma ezért is eljön, hogy felfalja. Susanó megnyugtatta őket s a közelgő sárkányt hősi harcokban leverte és összeaprította. A sárkánynak nyolcadik farkában egy gyönyörű kardot talált — fénylő acélból — s azt felkül-

dötte Amaterasunak hódolata jeléül. Aztán feleségül vette a szép leányt, legyőzte és hatalma alá hajtotta a környéken lakó isteneket és ezek népét s hosszasan uralkodott felettük. Egy idő múlva megúnta az uralkodást, hajóra szállott és elment Koreába, ahol új országot alapított magának, míg régi országát fiára hagyta.

Sok idő múlt el azóta, Amaterasu egyik fiát leküldötte a földre, hogy foglalja el a szülői által teremtett szigetvilágot s alapítson azon birodalmat, melynek élén nemzedékei addig fognak uralkodni, míg a világ állani fog. Elhagyta hát a fiú napanyja fényes udvarát, leszállott Japánországba s Takachihóban ütötte fel székhelyét. Egyik utóda, *Zsimmu*, meghódította az egész szigetvilágot s magát a japánok első császárává tette. Nemzedékéből már a 124. császár ül Japánhonnak, a fölkelő nap országának a trónján."

Világos reggel lett, mire csörömpölve lehullott horgonyunk. Apró csónakok egész raja vette körül hajónkat s perc alatt tömve volt a fedélzet japánokkal.

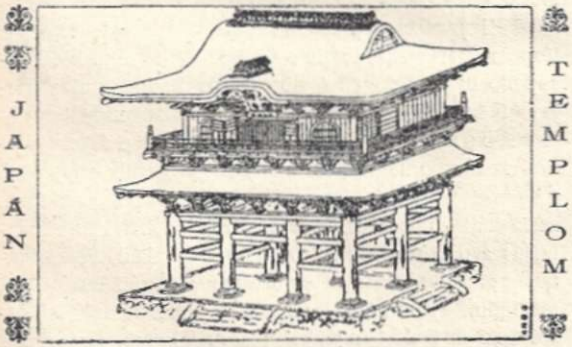

JAPÁN TEMPLOM

Angol és francia nyelvű kiállítási útmutatókat, japán vendéglői címeket nyomtak halomszám, érthetetlenül pergő nyelvvel kezünkbe, majd egy fehérruhás ember hosszú kutyanyelvhez hasonló, cifraírású papirt dugva zsebünkbe, minden kérdezés nélkül felnyalábolja podgyászunkat s a hajó mellett álló nagyobb ladikba eregeti le. A nagy zűrzavarban időnk sincs a gyönyörű öböl festői hegykoszorújában kigyönyörködni magunkat s japán útitársaink nógatására csónakba szállunk. Nagy, szinte idomtalan járómű ez, melynek hátulján egy félig meztelen, lesült arcú japán áll s ide-oda kezdi mozgatni a csónak hátsó végéhez erősített, hosszú evezőjét. És a csónak szabályos fordulattal, gyorsan indul partnak a furcsa evezésre, mely későbbi megfigyelésem szerint a propellercsavar mozgásaihoz hasonlólag működött.

Partra érkezésünkkor podgyászaink már a vámvizsgálószoba előtt állottak sorjába rakva. Inkább kíváncsian, mint ellenőrzésképen látszott a kis vámhivatalnok belekukkantani. Utleveleinket is megnézte s mosolygó arccal intett, hogy szabad az út.

Kíváncsian léptünk az utcára. Milyen lehet az, a törpe vámvizsgáló fabódé s a rakpartot helyettesítő deszkapalló után. Az épület előtt százával állottak a kis kétkerekű kocsik, a kurumaják (vagy mint Európában ismertebb: a dsinriksák), mindenik mellett a fekete egyforma vászonruhás kocsihúzó, nagy gombakalapjával. Az emberek Japán igavonói. Lovat, szarvasmarhát és ezek által vont szekeret vajmi ritkán lehet látni, kurumajás azonban a legutolsó faluban is akad. Felszállottam az egyik kocsira s emberem a két rúd közé állva, megindult gyors rohanással a város felé. A szűk, karosszékhez hasonló, rugókkal ellátott könnyű járóműben

kényelmesen lehet ülni, felemelhető ernyője megvéd erősebb nap és eső ellen. A kocsihúzó meg olcsósága mellett (40—50 fillér óránként) izmos gyerek, ki naponta 50—60 kilóméter útat nagyobb fáradtság nélkül képes megtenni. Csak a leszállásnál, mikor a kettős rudat földre eresztik, kényelmetlen e kocsi, mert az előreeséshez közel állunk ilyenkor.

A kocsihúzás általában ritkán egyedüli életforrása a japáninak. A futáshoz és nehéz testi munkához igásállatok hijjában az egész köznép hozzá van szokva. Egész agg s jó erőben levő kocsihúzók nem esnek ritkaság számba. Még ügyességüket említem meg, melylyel hegyen föl, hegyen le, sziklás szakadékokon, hemzsegő embertömegben, esőben, forróságban egyaránt a legnagyobb biztonsággal rohannak s nemcsak a gyerekeket, de az úton fekvő nagyobbacska kődarabot is egyetlen mozdulattal kikerülik. A 70-es években kezdették gyártani legelőször e kocsikat s ma csak Tokióban 80 ezer ember keres kenyeret kocsihúzással.

Kurumajám keskeny, egyenes utcákon rohant végig. Szürke, legtöbbnyire egyemeletes, majdnem egészen egyforma házak alkotják ez utcákat. A házak szorosan egymás mellé vannak építve s minden változatosság nélküliek. A földszinten rendesen nyitott üzlethelyiség, az emeleten vagy hátul a család lakóháza. E szürkeséget, mely egész Japánra egyforma, az okozza, hogy a tetőfedő cserepek a mieinktől elütőleg mindig szürkeszínűek, a kívül deszkával borított házfal pedig igen gyorsan megszürkül a nedves éghajlat alatt. Az úgynevezett tűzmentes és agyagföldből vert raktárhelyiségek falait fekete lakkal szokták befesteni, ám ezek is rövid idő mulva szürkére változnak. Csak faluhelyen, vagy a

kereskedők utcáitól félrébb eső részeken enyhíti és teszi kedvessé e szinte szomorú képet a fák örökzöld koronája.

A nagyon szűk utcák tömve voltak emberekkel, kik a sok európai érkezésére kíváncsian állottak csoportokba, kiáltozva és mutogatva reánk, folyton nevető arcokkal. A sarkon álló rendőr kivételével senki sem hord európai ruhát, mindenki: kicsi, nagy, gazdag, szegény, nemzeti viseletében maradt. Általában aprók az emberek s magas falábbelijükben sem igen szárnyalják túl az itthoni középtermetnek vett magasságot. Arcuk színe igen nagy változatosságot mutat s az élénk fehértől (melyet a nőknél az erősen alkalmazott festék még feltűnőbbé tesz) a sárga mongolig minden árnyalat látható. A férfiak arca napégetett, akár a mezei munkásainké nyárutón.

Érthető kiváncsisággal járkáltunk ez új és idegen világ szabályos utcáin. A szürkefedelű és falu japán város a környékező üdezöld hegyek katlanjában, a kíváncsi, naivan nevető apró emberek, a kis kétkerekű kocsi himbáló mozgása az előtte rohanó kocsihúzók hangos kiáltásával oly idegenszerű, de oly kedves hatással volt reánk, hogy szinte kedvetlenül indultunk a vasúthoz.

Az állomás közvetlen közelében fekszik a község temploma. Semmi kiváló nincs rajta, kivéve a hozzáfűzött hagyományt, mely szerint az Ázsiából átjövő japánok utolsó csoportja itt szállott volna partra s hálából a szerencsés átkelésért a mai templom helyén építettek fogadalmi templomot.

Víg fütyörészés között gurult előnkbe az apró vonat, melynek gépe oly nyugtalanul zihál, mint a kipányvázott harmadfű csikó. A kocsik törpék s nem

nagy kényelmet nyújtanak. Az állomásokon csak japáni ételek kaphatók. A kalauz a perronra lépéskor nézi meg a jegyet s aztán felénk se néz. Ám a kiszállásnál át kell adni a jegyet s ha nincs meg, büntetés jár érte. A podgyászfeladás is igen egyszerű. Egy szolga elveszi tőlünk, aztán egy sodronykarikáról leakaszt két rézszámot, egyiket a pakkra erősíti, másikat nekünk adja. A két jegyen egyforma szám áll s ezek vándorolnak egyik állomásról a másikra, egyik országszéltől a másikig.

Útitársaim nagyobbrészt japánok, felerészben nők. Kocsink közepén keskeny asztalka, rajta apró ércedénykék, mikbe a makkopács nagyságú pipácskák kiégett hamvát verik ki nagy szorgalommal. Nevettünk először e pipákon, melyekbe borsószem nagyságú dohány fér csupán. Egyet-kettőt szippant belőle a japán, aztán kiveri hamvát, újra tölti s az előbbi töltés égő parázsánál újra rágyújt. 3—4-szer kerül a pipába így a gömbalakba sodort finom dohánygalacsin, aztán pipa és zacskó visszavándorol a kimonó bő újjába, mely a zsebet helyettesíti. A nők is dohányoznak. E dohányzásmód, bár eleinte nevetséges is, sokkal kevésbbé ártalmas, mint a nálunk honos szokások bármelyike. Feltünt, hogy a férfiak a nőkkel szemben semmi udvarias előzékenységet nem tanúsítanak s ezek szinte félénken húzódnak meg a padok sarkában a hangosan beszélgető férfiak elől. Igazi aranyos babák, kiket újra és újra megnézünk s látásukkal alig birunk betelni. Minden mozdulatuk kecses. A legnagyobb ellentét az ő bájos szelidségük a férfiak magaviseletével, kik egyre hangosan kiabálnak, vitatkoznak s a meleg növekedésével az európaias posztókabátot, mellényt s a kényelmetlen cipőt rendre dobják le magukról.

Jellemző a japán üzleti szellemre a vonatunkat ellepő ügynökök nagy száma. Egyik az oszakai kiállítást mutatja be művészi képek sorozatában, másik vendéglőt ajánl, harmadik gyönyörű színes fényképekkel telt albumot tesz elénk, sorra mutatva Japánhon természeti csodáit s ajánlja, hogy az ő társaságuktól fogadjunk turista útainkra idegen nyelvet beszélő, olcsó kalauzt, „mert csak az ő emberük tud tökéletesen idegen nyelveket s csakis ezek megbízhatók az egész országban."

És a kis vonat rohant ezalatt fel a hegynek, alagútakon, bevágásokon, finom ívezetű hidakon, merész kanyarulatokkal törve keresztül a tengerparti hegysoron.

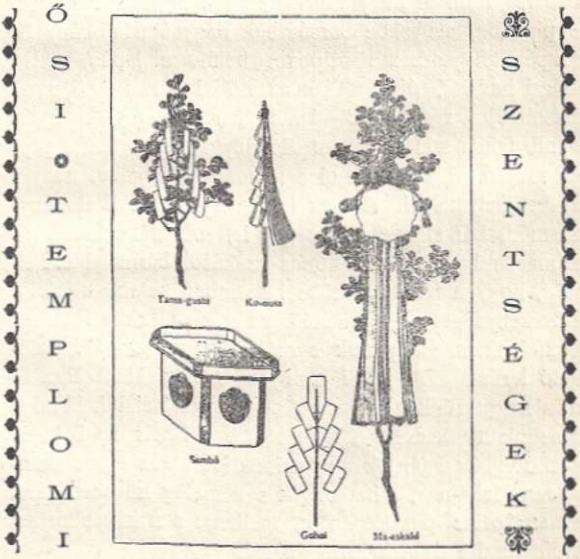

Mellettünk hegyi patak rohant lefelé folytonos vízesésekben, melyeken habbá tört kristály vize. Apró vízi malmok, vízemelő kerekek érték egymást s a hegyvidék szurdokaiban minden kis darab használható föld mívelés alá volt fogva. Mint egy álomkép repültek el mellettünk a szalmafedeles házú falvak, a vízzel borított rízsföldek, térdig sárban álló munkásokkal s egy-egy dombocska oldalán édes babákkal, kik apró kosárkáikba szedték a thea első finom leveleit.

Nemsokára keresztüljutottunk a vízválasztón. A nap csillogó fényében sütkérező tenger egy utolsó mosolygást röpített felénk csillogó tükréből, aztán mindent elsötétített egy hosszú alagút éjjele. Gyors kanyarulatokban futottunk le zeg-zúgos hegyoldalon s rövid idő mulva Japánhon legnagyobb és legszebb tavának, a Bivának partján állottunk meg. Pár órát kellett a tókiói vonatra várnunk. Ezalatt egy kis gőzhajóra szállottunk, hogy a költők által annyiszor megénekelt s a túristáktól annyira magasztalt tavon egy kis kirándulást tegyünk. Egy élelmes vállalkozó, ismerve népe természetimádását, theaházzá alakította a kis gőzöst s csinos *musumékat* tart a hajón, kik az utasokat theával és japáni süteményekkel kínálják.

Térdenállva fogadott a hajó asszonya, a földre fektetett kezére hajtva homlokát. Japán útitársaink ugyanígy viszonozták e nemzeti köszönést, én meghajoltam úgy, mint itthon szokás. Általános jóízű nevetés fogadta meghajlásomat s én is kénytelen voltam velük nevetni. Ők jól mulattak rajtam, én meg rajtuk s egyik se haragudott érette. Felhozták a szokásos apró csészékben a japáni zöld theát és édes babsüteményeket. A szokatlan, fanyarkás keserű ital s a melléje adott pépszerű tészta

bizony nem nagyon izlett s még a *nészán* (szobalányféle) édeskés nevetése sem tudta annyira megédesíteni, hogy — ismét általános nevetés között — savanyúra ne fusson ábrázatom.

Feleségem meg se kóstolt semmit. Szóval kijárt a lenevetés mindenért. Parthoz érésünkkor, amint a japános térdelő ülés kényelmetlenségébe belezsibbadt lábammal kifelé döcögtem, igazi kórusban zendült fel a nevetés, mit csak a szintén kórusban utánam kiálltott „sajonara" — Isten áldja — barátságos hangjai tudtak ellensúlyozni.

A vonat indulásáig az állomás melletti theaházba tértünk be. Annyit hall az ember a theaházról, melyet úgy szeret főleg a japán ifjúság s melyben sokan egész vagyonukat elveszítik. Az első időben csodálkoztam, miként és miért lehet ez így? A barátságos terefere, igaz, kedvessé teheti a theaházat s a csinos nészánok és musumék mosolygása is csábíthat, de nem minden ifjút. Hiszen nálunk is van kávéház s abba nem járnak vagyont elverni a mi fiaink. Hanem később, mikor jobban megismertem a japánság életét és társadalmi viszonyait, — no meg a theaházat is — hát bizony nem csodálkoztam többé a fentieken. A japán családok az ifjak elől el vannak zárva. Társas, családi összejövetelek, estélyek, hangversenyek, bálok nincsenek Japánban. Az európai szellem ezen a téren igen lassan hódít s így a japán ifjú mit tehet egyebet, ha társaság után vágyó ösztönét akarja kielégíteni, mint hogy elmegy a theaházba, ahol szívesen fogadják, ahol elbeszélgethet örömeiről, bánatáról, vágyairól és reményeiről s ahol érdeklődő részvéttel találkozik. A kis musumé együtt nevet és búsul vele. Aztán jön a második lépés. Estén-

kint megnépesül a theaház, eljönnek a vendégek, eljönnek a gésák, kiknek dalai és csábító táncai elszédítik az ifjú lelkét, elvonják tanulmányaitól s tönkreteszik lelkét, szívét és erszényét. Bizony nagy baja ez a japán társadalmi életnek s az is fog maradni mindaddig, míg a családi otthon meg nem nyílik az ifjúság előtt.

A theaház emeletéről végignéztünk még egyszer a szép Biván, mely akkora lehet, mint a mi Fertő-tavunk. Jókedvében teremtette az Isten e gyönyörű, féloldalán erdős hegysorokkal koszorúzott bűbájos tavat. Azaz hogy nem úgy van bíz az, mert egyetlenegy éjszaka alatt született e tó. Történt pedig a dolog olyanformán, hogy kedvet kaptak volt egyszer az égi istenek, hogy a földi nép munkáját színről-színre láthassák. Nekifogtak hát egy éjszaka s a tó helyén levő földet kiásva összehordották s egy hatalmas hegyet — a *Fujiyamát* — építették belőle földi székhelyükül. Reggelre készen állott a hegy és a tó is, mert a mélységbe a vizek istene a legkristálytisztább vizet csurgatta bele. A hegyek és erdők istenei pedig odahordották a legszebb bérceket és fákat, hogy tündérkertet varázsoljanak az istenek dicső fürdőhelyének. Igaz, hogy ma már nem láthatni fürdőző isteneket a tó körül, de ott zsibong helyettük a fehérruhás, óriási szalmakalapos zarándokok tábora, hátukon a köpenyként lógó szalmagyékénnyel, melyre pihenni vagy aludni szoktak ledűlni. Mert szent e hely, hol istenek tartottak szállást s a dús lombok alól százával villognak elénk a templomok és kápolnák színes épületei.

Az áhítatos japán végigjárja e helyeket, elmondja mindeniknél rövidebb-hosszabb imáját, aztán megfürdik a tó krisztályvizében s hiszi, hogy jámbor óhajtása teljesedésbe megyen.

A tó élénk hajójárata meggyőzött arról, hogy nemcsak a búcsúsok és a túristák, hanem a kereskedelem is látogatott helyévé tette a szép tavat.

Pár száz méterre egy domboldalon theát szüreteltek. Nyájas mosollyal hívott egy csoport theaszedő lány és asszony, hogy menjek közelebb. Szótfogadva, közeledtem. A növény ágainak végén 2—4 fiatal, üdezöld levél áll, ezeket szedik le a theaaratók. Minden levélfajt külön. A legdrágább, legbecsesebb középső kis levelet gyakran nem is kézzel, hanem ügyesen kezelt két kis pálcikával csipik le, megóva minden rongálástól, aztán jön szorosan elkülönítve a 2-ik, 3-ik, esetleg 4-ik levél. A munka vidám nevetés és beszélgetés között villámgyorsan halad. Később volt alkalmam a leszedett levelek feldolgozását is látni. Leggondosabb elbánás alá esik a középső levél. Ércedénybe téve langymelegen megfonnyasztják, aztán összesodorják s háromfelé vágják. A három darabból legbecsesebb a középső rész, aztán a hegye, végül a töve. Az elvágás után árnyékos helyre kiterítik, aztán újra hervasztják a fenti módon és újra tömöttebbre sodorják, minden egyes darabot külön. E hervasztás és árnyékban való szárítás 3—5-ször ismétlődik, míg a levelek egészen szárazak lesznek. Az így készített thea kizárólag az úgynevezett zöld thea. A mi barna theánkat melegebb ércedényben félig megpörkölik.

Japán Olympusa a Fujiyama. A mithológia istenei kegyesek voltak hozzánk. Egyetlen felhőfoltocska nem látszott a csillagos égen s köd sem takarta a föld színét. Így egész pompájában megláthattuk a szent Fujiyamát mely sokszor heteken keresztül fehőbe burkolja bájos tagjait. A reggel 3 órai szürkületben pillantottuk

meg a szent hegyet, a régi istenek lakóhelyét, melyet csak a legújabb kor hajnalán szentségtelenített meg profán emberi láb. A számos kanyarulat miatt majd jobbról, majd balról tűnt előnkbe s egy-egy alagút sötétje csak azért takarta el, hogy annál bájosabb formában lássuk újra kacér alakját. A körülfekvő alacsony hegyek közül magányosan tör égnek e 12000 lábnyi óriás. Hóborította fehér tetejét szépen tarkítják a sugáralakban lefutó lávavonalak fekete barázdái, derekáig zölderdő díszébe öltözött. Kereken még éj vesz körül s a 7 tó, melyben az óriás lába pihen, az éjszaka mély sötétjébe vész; ám közepén már derengő félhomályban sötétlik az örökzöld erdő lombozata, fennebb acélkék színben csillog a lávavár, míg a tető örökfehér fejét rózsaszínre csókolta a feltörő nap előrevetett sugara. Lassan aranyosra válik a csúcs, a rózsaöv alább szorul s maga alá tolja a kékes-zöldes árnyövet is. Végre teljes lesz a fény s a völgyi tóban felcsillan a szent hegy fordított képe, megkoronázva e tündéri óra ezerváltozatú gyönyörét. „Aki a Fujiyamat nem látta, nem látta Japánt", hallottam többször mondani. Az ősjapán e hegyre nézve kérte istenei segítségét, a mai nemzedék is a szent hegyre tekint és hiszi lelke egész erejével, hogy szive óhaja teljesedésbe kerül, ha a szent hegy tetején épült templomban sóhajtja el azt a fellegek urának.

Július, augusztus hónapokban a zarándokok és túristák ezrei lepik el a hegyet. Megmászása nem túlságos nehéz, bár erős próbára teszi a lelkierőt. Ma már a hegymászók között fölös számmal vannak nők is, mióta a modern szellemű kormány a nők felmászási tilalmát megszüntette.

Japán Isten kegyelméből a természet által kin-

csekkel és kincseket érő szépségekkel megáldott ország. A hegyek országa a hegyvidék minden szépségeivel.

Gyönyörűek tavasszal a japán erdők, mikor a zöld lombok közül kivillog a vadon növő kaméliák, cseresznye, szilva, barack és isten tudja, hányféle csodás virágu fák piros, sárga, fehér és rózsaszín tömege, melyek néha egész hegysorokat virágfelhőbe takarnak. Az erdő talaja a harasztok, orchideák és gombák számtalan változatát neveli, tarkítva előttünk ismeretlen tropikus virágokkal. Olyan szép a japán erdő, hogy szinte vágyva várjuk a fülemile felcsattanó dalát. E várakozásunkban keserű csalódás ér, Japánnak a mi értelmünkben vett, éneklő madara nincsen. Az éneklő madarak fajából többféle van ugyan, de hangjuk kicsiny, szinte jelentéktelen. A japán énekesek királya a zöldes Uguisu, fülemilének van ugyan fordítva a szótárakban, de hangja után biz az inkább rigó. Ám azért nem néma a japán erdő. A semi-k — Japán éneklő kabócái — sokféle faja, majd mély, majd magas, ismeretlen és nagyhangu cirpelő csicsergése teszi hangossá azt. A semi a mi szürke, vörösszemű lólegyünkhöz hasonlít, 3—6-szoros nagyságban. Szárnyai és teste a fajok szerint szürke, barna, zöld, vörös, kék, sőt néha sárga árnyalatban ragyog a verőfényben. Rendesen a fák törzsének napsugaras oldalán sütkéreznek, versenyre kelve, melyik tudja a másikat *túlénekelni*. Az éneklésszerű hangot a potroh-gyűrűk oldalain levő nyílások rezgetése által adják. Ahány faj, annyiféleképpen változik daloló hangja.

Japán sűrű népessége általánosan ismert dolog. Növeli e sűrűség látszatát az, hogy a lakásra alkalmatlan óriási területű hegyvidékek még szűkebb körre szorítják a népességet, mint ahogy látatlanban gondoljuk. Falu falu mellett, néha a mezőkön is szakadatlan magá-

nyos házak, mint néhol az Alföld tanyái. A japán falu rendesen kicsiny, egymásra zsúfolt, apró szalmafedelű házakból áll. Meglátszik, hogy drága a föld, melyből minden arravaló tenyérnyit felhasználnak. Gazdasági épület kevés van, hisz háziállataik nincsenek.

Az északi részek átlag a mi földeinkkel egyenlő mívelés alá esve, egyenlő termést is hoznak mennyiség és minőségben. A déli részek kétszer teremnek. Legdélen a rizsbe kétszer vágja sarlóját a földmíves, fennebb az ősszel elvetett búzát május legvégén learatják, hogy rögtön rizst vessenek bele, mely szeptemberben érik magadó kalásszá.

Rizsültetés idején az egész ország egyetlen vízfelület. A meredek hegytetőtől kezdve le a völgy fenekéig apró — néha asztallap kicsinységű — terraszok vannak építve. 20—30 cm. széles párkányok veszik ezeket kereken, gátak és közlekedő útak egyaránt. A folyók, patakok vizét gátakkal elzárva, mesteri ügyességgel vezetik végig a földek között, elárasztva azokat úgy, hogy csak a keskeny gátacskák, mint óriási háló fonalai, állanak szabadon a víztől. A közbülesö, vízzel borított földecskéken térdig vízben és sárban áll a japán földmíves, hosszú, csákányalakú kapájával forgatva a talajt. Itt-ott sűrű zöld foltok vannak, rizsplánták ezek, melyekből a szálankint szétszedett rizst a megmívelt földekbe ültetik el, akár a mi gazdaasszonyaink a konyhakerti veteményeket a melegágyból. Földmívelésük a mi kertmívelésünk magaslatán áll.

A földek javítására mindenféle hulladékot, az árkok, csatornák üledékét, a vízelöntést, mély, forgató szántást, haltrágyát, de főleg az igás állatok trágyáját pótoló emberi hulladékot használják. Ily módon képesek szá-

zadok, ezredek óta fenntartani a föld termőképességét. A legnemesebb foglalkozások közé számítják a földmívelést s a nép nagyrésze ma is földmívelő. A 8 milliónyit számláló japán családból három és félmillió a földmíves s két millió a földmívelési segédmunkás.

A japán földmíves, bár minden mezei munkát sajátkezüleg végez, mégis nem csupán földmíves, mint a mi földmívelőnk. 38 millió hektár területből alig 6 mívelhető, ennek terménye nem tarthat el 58 millió embert. A földmíves, elvégezve a rízsföldeken a munkáját, még indigó, thea és dohánnyal bevetett táblácskáit is megmíveli, aztán otthon időt kerít a selyemtermelésre s a házi ipar ezer ágára: szövésre, fonásra, szalmamunkákra, kefegyártásra s isten tudja hányféle más dologra. Csakis így képes fenntartani magát és népes családját.

Szarvasmarha egész Japánban alig van egy millió, ló másfél millió. Disznó és júh még ennél is kevesebb van. Az állam mindent elkövet, hogy az állattenyésztést föllendítse és hogy a modernebb míveléssel még használhatóvá tehető földet is mívelés alá foghassa,

PIHENŐ A TEAHÁZNÁL

mert nem alaptalan az a félelem, hogy a rohamos szaporodás következtében a rohamosan fejlődő ipar sem lesz képes annyit szerezni, hogy a behozatallal pótolandó élelmet meg lehessen szerezni a nemzetnek.

Megemlítem még itt, hogy 1867 előtt az adó a termés *egyharmad* részéből állott s ezt természetben kellett beszolgáltatni. Csak 1872-ben rendelték el a pénzbeli fizetséget, ami nagy elégületlenséget, forrongásokat, sőt mint egyik ok, egy általános lázadást is okozott s a földmívelő osztályt válságos helyzetbe juttatta. Csak nehezen törődtek bele a készpénzfizetésbe s az öregek még ma is inkább szeretnének terménnyel fizetni. A japán földmíves csak bérlője földjének, mert Japán földje ma is a régi 300 fejedelem tulajdona. Japán szociális bajainak ez volt és lesz még sokáig a fő okozója.

II. TOKIÓBAN.

Egy kis szállóban fogadtam lakást. Az előcsarnokában két szolga rontott nekünk s lévén mi barbár európaiak, megfosztottak cipőinktől, amire a térdenálló s nevető arcukat a földig lehajtva köszönő musumék barátságosan hívtak a belépésre.

Meredek — mintha tyúklétra volna — falépcsőn másztunk föl az emeletre. Itt a kísérő musume letérdelt s félkezével elhúzta a szilárdnak látszó falat, mely kárpitozott papírajtónak bizonyúlt. Beléptem a japán vendéglő szobájába. Semmi bútorzat. Négy méter hosszú, ugyanoly széles szalmagyékénnyel borított padlóju helyiség, oly törpe, hogy a deszkatetőt kinyújtott kezemmel érinthettem. A szoba közepén kis négyszögű deszkaláda, benne hamu s közepén két darab égő faszén. A láda körül négy vatta-párna, a székek helyettesítői, egyik sarokban kis törpe spanyolfalacska csinos kézifestménynyel. Három oldalon eltolható kárpitajtók a szomszéd szobákba vezetők, az utca felől farácsra ragasztott eltolható papírablak. Ennyi az egész. Alig hogy szétnézhettem, bejött a musume s kis fatálcán gyűszűnyi csészécskében japáni theát és süteményt kínált.

Minden jobbacska házban, minden vendéglőben van fürdőszoba.

A fölszolgáló leány vezetett a fürdőszobába, mely padozott kis helyiség, egy nagyobb hidegvizes edénynyel s egy fa fürdőkáddal, melyben 40—45° C. melegvíz van télen-nyáron. A melegvizet nem használják lemosásra, hanem tetszés szerint hideg- vagy melegvízzel, a kádon kívül, szappannal jól lemossák egész testüket s aztán lépnek a melegvizes kádba, melyben néha 10—20 percig lubickolnak s félig vörösre sült testtel jönnek ki belőle.

Tokióban legalább ezer nyilvános fürdőház van, melyeket naponta félmillió ember használ. A fürdők ára 2—5 fillér. Nemcsak a tisztasági hajlam ez általános fürdőzés oka. A test fölfrissítése, a nyári meleg könnyebb elviselése s a tél hidegében való fölmelegedés is mind hozzájárul ehhez. A nyilvános fürdőház 2—5-szörös nagyságú kiadása a magánházak fürdőinek. Faluhelyen férfi, nő, ifjú, vén, leány és gyerek együttfürdik még, teljes Ádám-kosztümben, beszélgetve, játszadozva, tréfálkozva minden utógondolat nélkül.

A japánság között ezerszámra látunk félig agyonnyomorodott alakokat a köszvény miatt, s hogy a klima miatt az egész lakósság nem szenved ily bajban, annak legfőbb okául a mindennapi meleg fürdőt tartom. Ez az, mely védi és gyógyítja őket. Japán gazdag természetes hőforrásokban is, melyeket mint ősrégi gyógyítóhelyeket ismer és keres föl a nép.

Nemcsak testére tiszta a japán, hanem mindenére. Ebben elüt a keletázsiai népektől. A khinai azzal csúfolja a japánt, hogy olyan sok fürdésre csak piszkos embernek van szüksége. Ám a japán minket európaiakat is piszkosaknak tekint, mert azzal a lábbelivel, mellyel az utca szennyében tapodtunk, bemegyünk szobánkba

is. Nem valami kényelmes bizony európai lábbelikben sok japán vizitet tenni, mert a belépésnél minden alkalommal le kell vetni cipőnket. A japán háziasszony épp oly sértésnek venné, ha cipővel lépnénk be az ő finom szalmaszőnyeges lakásába, mint a mi nőink vennék, ha sáros cipővel lépnénk föl selyempamlagjaikra.

Az ős-japánok főétele a vadhús és a hal volt. A budhizmus elterjedése a húsételt letörölte a japán étlapról s a növényi ételekre szorította a nemzetet, mely 700 évig majdnem csak növénnyel élt. A változatosságban nincs hiány; ezerféle elképzelhetetlen füvet, gyökeret esznek össze. A bambusz fiatal hajtása, tavirózsa-gyökér, a keserűlapu húsos szára, a retkek, répák száz meg száz faja s csak a botanikusok által ismert számtalan más növény sütve, főzve, gőzölve alkotja a főeledelt ma is. Megemlítem itt a japáni krumplinak nevezett gyökeret, melyet mindenik közt a legízletesebbnek találok. Rendesen gőzben főzik. Ize édeses, lisztes, porhanyó. Termőképessége a mi burgonyánknak legalább háromszorosa, egyetlen elültetett példányból 15—25 néha félkarnagyságú gumó lesz. Nem kényes talajra, égaljra; homokos, vizes vagy agyagos talaj, Kiu-shiu forró öve vagy a Tsushimák hidege egyaránt kedvelt előtte. Tápértéke néhány százalékkal még nagyobb, mint a mi krumplinké s egyes szegényebb vidékeknek majdnem egyetlen fenntartója és terméke. *Meg kellene honosítani nálunk is, mert a burgonyavész nem árt neki.*

A növényételek tápértéke csekély. Nem tudom, nem ez-e az oka a japánok apró voltának. Az étlapjuk további részei: a hús, halak, kagylók, polypok és mindenféle tengeri állatok már drágábbak, úgyhogy egy-két ujjnyi nagyságú halhúsocskából készít levest a sze-

gényebb háziasszony nagy családjának. Oly kis darabkából, mely nekünk a fél fogunkra se lenne elég, náluk 6—8 ember eszik hallevest.

A kis nészán rábeszélésére este megkóstoltuk a japán ételeket. Maga a vendéglősné is bejött szobánkba s igazán fényes menűt tálaltak föl elibénk. Meleg sake (rizspálinka) volt az első fogás, mely nem igen tetszett; olyan volt, mintha denaturált szeszből lett volna készítve. Azután főtt gesztenyét hoztak cukrozott gesztenyepirével, mely igazán kitűnő volt; majd halleves, nyershal, szénen sült hal, fiatal bambuszgyökér misóval (savanyú szósz), tengeri kagyló és polypszeletkék ecettel, retek és barack. Mindenik mellé rizs volt a *kenyér*. Jókat nevetett rajtunk az egész háznép, mikor a kis evőpálcikákkal nem sikerült megfognunk az ételt s tanítgatni kezdtek, hogy' is fogjuk hát. Egy félóra alatt az egész ház s az összes vendégek szobánkban voltak s a késő órákig elmulattunk, persze újra egymás rovására.

Érdekes az is, hogy egyes vidékek lakói a régibb századokban is megmaradtak a húsétel mellett, sőt vendéglők is voltak, melyekben húsételeket lehetett kapni. Hogy aztán a lelkiismeretüket megnyugtassák, a húst hegyi-bálna, havasi hal stb. névre keresztelték el.

A japán rendesen csak reggel, délben és este eszik s mindenkor sokat. Kenyér helyett a rizs járja. Az ételeket lábas tálcákon, apró tányérkákon hozzák be. Mindenki külön ily asztalkaszerű tálcát kap, nagyobb lakomáknál kettőt-hármat is. A rizs egy nagyobb edényben áll, melyből mindenki annyit vehet, amennyit akar. Az evés nem történik oly szabályos egymásutánban, mint nálunk. Egy csipetnyit ebből, abból, mindenből, közbeközbe rizst s így tart ez, míg egy falatka van. A japán

udvariasság megköveteli, hogy elfogyasszunk mindent az utolsó falatig, sőt azt is, hogy az edényeket vízzel vagy theával kiöblítve, egyik tányérkából a másikba töltve a meleg levet, e mosalékot is megigyuk. Hogy ez az utolsó fogás mily jó, annak jelét a hasdörzsölésből, mint a jólesés legmagasabb kifejezőjéből láthatjuk.

Láttuk később a japán nők legkecsesebb foglalatosságát: a theaszertartást; ez ősi, méltóságteljes, de hosszadalmas szertartást, hamisítatlan igazi alakjában. A szoba egyik oldalán állott a theás-katlan és a szükséges edények. A házilány utánozhatatlan kecses mozdulatokkal készítette el a nagy tálalakú bögrében a legfinomabb portheából készült italt, melyet átnyújtott nekünk. A csésze rendre járt; egy korty a tetszés jele, köszönet a főző felé, melyet az piruló arccal, bájos meghajlással fogad, azután az edény a szomszéd kezébe vándorol, aki épp úgy jár el, mint mi. Hosszú-hosszú gyakorlat kell, míg e megszabott, kimért, de szép mozdulatokat elsajátítják.

Többször olvashattunk arról, hogy a japán nők

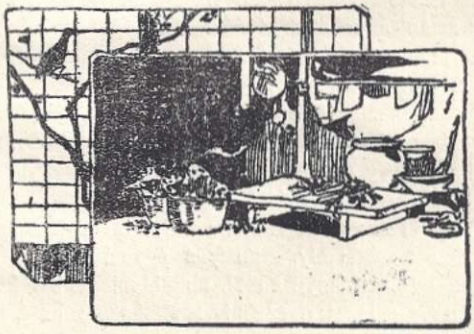

világszépek, ez nem áll. A japán nő inkább kedves, mint szép s megnyerővé bájos nevetése varázsolja.

A japáni mindig nevet, mindig vidám s a paradicsom boldog állapotában levő népnek látszik. Nevet, ha víg, nevet, ha komoly, haragos vagy szomorú. Mi hát e nevetés? Egy álarc, mely alá bámulatos önuralommal temeti el érzelmeit, hogy a vérré vált udvariasság követelményeinek eleget tegyen. Ezredéves gyakorlat ez az önuralomban, apáról-fiúra szállott örökség, amely a halált nevetve képes fogadni. Volt alkalmam pár esetet látni, mikor a nevető arc a hátat fordított megett a halálos gyűlölet torzvonásaira rándult vagy a szívtépő keserűség jajaiba tört ki. A japán nevetés, a nemzeti jellem karakterisztikus kifejezője.

A japánság átlag kis termetű. Férfiaik akkorák, mint a mi asszonyaink, a nők meg, mint nálunk a serdülő lányok. Bármily arctipushoz tartozzanak is, szemhéjuk belső vége rendesen petyhüdt. Fejük termetükhöz mérten nagy, lábszáraik rövidek s talán a sajátos ülés miatt térdük előrehajló és a lábszárcsont befelé görbült. Ezenkívül derekuk — a lábukhoz mérten — hosszú, úgyhogy a köldök éppen a test középpontjára esik. Japán fölfogás szerint ez az egyetlen szabályos testalkat, míg az európaiak testállását nyakig-lábnak csúfolják. Különben ilyen testalkatot a törpébb emberek között nálunk is lépten-nyomon láthatunk. Nemzeti viseletük ezen szerintünk való fogyatkozásaikat eltakarja, míg a nagyon rosszul szabott európai ruhákban igen feltűnő. Az európai ruhában levő japán nők, ha ülnek, jól festenek, de ha fölállnak vagy éppen járnak, nagyon esetlenek.

A tokiói tengeröböl vize oly sekély, hogy még

kisebb hajók is alig jöhetnek Tokióig. Régen tervezik egy csatornaszerű mélyítés elkészítését, mely Tokiót tengeri kikötővé alakítaná; ám e terv mindmáig megvalósítatlan maradt, amint beszélik, hadászati szempontból. Így Jokahama tulajdonképp Tokió kikötője s Japán egyik legjelentékenyebb kereskedelmi pontja, mellyel csak Kobe és Nagasaki versenyezhet némileg.

Jokahamában lakik a legtöbb európai. A tengerparti síkon az üzletek, bankok, vendéglők, ügynökségek, kül- és belföldiek egymás mellé sorakozva terülnek el, míg egy magasabb emelkedésen az európaiak fényes, nyaralókhoz hasonló villasorai állanak, százados fák árnyékába rejtőzködve.

A kikötőt emberkéz tette tökéletessé. Vizén százával horgonyoztak a kisebb-nagyobb hajók, a világ minden részéből.

Jokahamától alig pár órás kirándulóhely Kamakura, a hajdani kormányzók székhelye s még 400 év előtt, egy millió lakóval, az ország első városa. Ma igénytelen halászfalu áll az egykori nagyváros helyén s egyetlen emlék, egy óriási *Budha-szobor* — a kamakarai Daibutzu — emlékeztet egykori virágzására.

Egy erdőkoszorúzta kis völgy közepén áll, szabad ég alatt az óriási szobormű, mely Budhát ülőhelyzetben ábrázolja. Az egy darabból öntött alak 17 méter magas. Nemcsak óriási méreteivel, de művészi tökéletességével is hat a szobor, mely az indiai lángelmét isteni szelídséggel és nyugalommal állítja elénk.

A szobor belsejében hosszú létrák vannak fölállítva s kiváncsi túristák fölmásznak, hogy önhitt elbizakodottsággal dicsekedhessenek azzal, hogy a nagy Budha fejében látták a Budhizmus végtelen ürességét.

Amint a theaházban ültünk, a vonatra várakozva, egy feltűnően halvány arcú japán leány jött felénk. Nem tudtam levenni tekintetemet a halvány, szomorú arcról. Japán ismerőseim siettek fölvilágosítani, hogy ez nem japán leány, hanem *eta*. Undorral mondották e szót s további kérdéseimre csak annyit feleltek, hogy a közeli Yokoksában igen sok van ilyen. Közép Japánban más népfaj, mint japán, erről nem hallottam még semmit a világon. Kikérdeztem hát komolyabb tudású ismerőseimet az eták dolgáról s mint igen érdekeset, megemlítem néhány szóban.

Az eták egy része a szigetvilág rabszolgaságba vetett őslakóinak utóda, más része a hozzájuk lealacsonyúlt japánság maradéka, vagy a szigetre vetődött hajótöröttek ivadéka. Arcuk némileg elüt a Japánban megszokott tipusoktól, szokásaik is eltérőek s nyelvükben sok olyan szó van, mely kívül esik a japánság szókincsén s mely valószínűleg elfeledett ősnyelvük egy-egy fennmaradt töredéke. 1867 előtt tilos volt az etákkal a más osztályhoz tartozóknak összeházasodni. Azóta megszűnt ez a tilalom, de a házasságok most is nehezen mennek, mert azt a férfit, aki eta leányt vesz el, falubelijei folyton gúnyolják. Az eta férfiak pedig, hogy a gúnytól megszabaduljanak, elvándorolnak szülőföldjükről az ország más részeibe, ahol senkisem tudja, hogy ők eták s ahol japán leányt vehetnek feleségül. Ez az oka azután, hogy több helyen egész csapat eta leány van, akik feltűnő szépségük ellenére nem tudnak férjhez menni s pártában hervadnak el.

Japán ismerőseim állították, hogy az ilyen leányok közül egyetlenegy sem éri meg a 30 évet, míg ha vélelenül férjhez mennek, hosszú életűek lesznek és szép-

ségük is megmarad; nem mint a japán leányok, akiknek szépségük igen gyorsan elmúlik, „oly gyorsan, mint az egynapos cseresznyevirág hullása.“ Az eta leányok tartósabb szépsége az oka annak, hogy a japán asszonyok boszorkányoknak tartják őket, éppen úgy, mint nálunk a kuruzsló cigányasszonyokat a falusiak. Az etákkal összezavarják a *heymineket* is s e kettőt veszik a legutolsó néposztálynak. A megvetés irántuk a budhizmus következménye, mert a vallásos rajongás évszázadaiban élő állatot igaz hitű budhista nem ölt meg. E célra az etákat használták fel s ugyancsak ők takarították el az elhullott állatok tetemeit s ők dolgozták föl ezek bőrét, különféle alakban.

A japán ház építése egészen elüt a mi építési módunktól. Az őskorban más volt az építésmód. A sziklákba vagy a földbe ástak 50—60 cm. mély, 2—3 méter széles, 3—4 méter hosszú lyukakat, melyeket rendesen egy vízelvezető árok vett körül. E lyukak fölött háztetőalakban fákat fektettek, az érintkező csúcsokat náddal, fűvel, falevelekkel meg földdel befedték. A mai épületeket három csoportba lehet sorozni. Vannak kőből épült várkastélyfalaik, melyekben azonban a lakóházakat fából építették. Azután minden módosabb ház mellett tűzmentes raktárépület látható, melyben minden féltősebb holmijukat tartják. Ez vályogból van verve, ajtaja, ablaka is 30—40 cm.-es vályog, cserép vagy néha kő is. Végül a legáltalánosabb a fából épült lakóház.

Egyik legfontosabb japán terület-mérték: a *tatami*. Minden lehetőt és lehetetlent ezzel szeretnek mérni. A tatami eredetileg vastag szalmagyékény, mely a szobák padlóját alkotja. 5 cm. vastagságu durva szalma, szo-

rosan összevarrva, teteje igen finom és erős kötésű szalmagyékénnyel behúzva. Szélessége 88 cm., hosszúsága 176 cm. E mértékkel mérnek mindent, amint említettem Nem azt kérdik, hány szobás a lakás, hanem hány tatamis, vagyis hány tatami fedi a padlót; hiszen az egy kézmozdulattal kiemelhető tolóajtók mellett egy pillanat alatt az egész lakás egyetlen teremmé alakítható.

Az építésmód gyors és egyszerű. A földre tesznek egy pár nagyobb követ. Erre felállítanak néhány 60—70 cm. magas gerendát, amelyet keresztgerendák kötnek össze. Erre rakják föl az épület favázát, melynek rovátkáiba beteszik a részint farácsra ragasztott áttetsző papírból, részint pedig kemény papírból készített ajtókat. A többi üresen maradt helyekre vékony, hasogatott bambuszból rácsot fonnak és betapasztják. Az egész falrész 3 centiméter vastagságú oly ingatag dolog, hogy gyerek kidöntheti. A padló még egyszerűbb; pár szál deszkát nyújtanak keresztül-kasul s ráfektetik a tatamit. A plafon vékony lécekre szegezett kartonpapír vastagságú gyalult deszka. Az egész kis alkotást vidéken szalmával, városban cseréppel (újabban bádoggal is) fedik be. A cserepek nehezek, díszesek s örök rébusz előttem, hogyan bírja el azokat a vékony dongájú alkotmány.

Minden házban van legalább egy dísz-szoba. Azzá teszi a kis alkovszerű mélyített része, hol rendesen néhány képet szoktak felakasztani és virágedényt állítanak eléje. Rendes tartozéka a háznak a tolóajtós faliszekrény és egy előszoba *padlózat* nélkül, hol a lábbelit hagyja az ember. Ez előszobába rendesen szűk és törpe rácsajtón lehet bemenni, kétrét hajlott minőségben s ha a fejünket óvjuk a megütéstől, csaknem bizonyos hogy hátunkat ütjük bele. A szobafalak és a kemény-

papír ajtók sokszor igen szépen vannak kárpitozva, gazdagabbaknál kézi festményekkel, a farészek finom lakkal vannak borítva.

A ház külső oldalán a falrészek deszkával vannak beszegezve, hogy az eső ne áztassa össze. Az épület udvarfelőli oldalán méternyi széles folyosó van, melynek deszkáit fényesre sikálják; a folyosó külső szélén — a padlón és a mennyezet felőli oldalon — olyanszerű rovatékot találunk, mint a szoba ablakai és tolóajtóinál. Ezekbe is tolóajtók járnak, de vékony deszkából készítve. Ezeket csak éjjelre csukják be, nappal a ház egyik sarkán lévő deszkaládába tolják vissza. Az épület alja szabadon van hagyva, úgyhogy a szellő kényelmesen járhat keresztül a ház alatt, ami — tekintve a nedves klimát — okvetlenül szükséges. Az egész japán ház olyan, mint egy lábakra állított csinos kalitka, amelyet föl lehetne emelni s egy darabban elvinni helyéről.

Mikor a villanyos vasúthálózatot építették, valóban egyes szűk utcák egész házsorait eltolták régi helyéről a házak alá tett hengereken, sőt egy alkalommal láttam, hogy egy kisebb házat két ökör s ötven ember majd másfél kilométernyire vitt egy nagy szekérszerűen aláépített kereten.

Már említettem a japán bútorok hiányát. Az alkóvban, mely egy tatami nagyságú, láthatni néha igen-igen szép bronz- vagy cserépvázát. Egy-egy könyöklőpárna a hosszabb ülés könnyítésére és az elmaradhatatlan szenesedény, a még elmaradhatatlanabb theavizes kannával, minden, amit látunk. Az ülőpárnák alá jobb móduaknál prémet terítenek. Pár lovag- és tiszti-családnál az alkóvban láttam az ősi páncélzatot és fegy-

verzetet is. Ez a család legnagyobb büszkesége és ősrégi szokás a férfi szobájának ily módon való földíszítése. Ha leány vagy fiatalasszony van a háznál, akkor az alkóv virágedényének nagy tálcáján igazán művészi miniatür-tájképek vannak élőfákkal, hegyekkel, tóval, vizzel, házakkal és emberekkel, vagy pedig színes homokból hintve. Ez utóbbiak közül egy Fuji tájképet láttam, amint készült. A bámulatosan ügyeskezű leány rövid 10 perc alatt alkotta meg e mesterművet.

A család tagjai vagy a vendégek a szénláda körül foglalnak helyet, mely télen fűtésre, nyáron a pipák meggyújtására, kiverésére vagy theavíz melegítésére szolgál.

A modern japán építészek európai stílű házakat is terveznek és építenek. Az újabb középületek oly szép paloták, hogy bármelyik európai főváros díszére válhatnának. A magasabb rangúaknak is van rendesen európaiasan épült házuk, de ezzel is úgy vannak, mint a ruhával: ha nincsenek reákényszerítve, nem használják s menekülnek a nemzeti hagyomány szerint épült papírházaikba. Az utóbbi időben volt nagy földrengések az európai, sőt amerikai mintára épült házakat teljesen elpusztították. Nem is építenek már e módok szerint s a japán mérnökök azon mesterkednek, hogy valami újat, a földrengéseknek ellenállót találjanak ki.

Mi is japán házban laktunk. Egy asztalt, két széket vettünk egyelőre, ez mutatta csak az európait házunkban. Ágyunk már japáni volt. Azaz, hogy hát nem is volt ágyunk, mert a japáninak nincsen ágya, csak ágyneműje, melyet nappal a faliszekrénybe tesz, este meg kiterít a szoba közepén. Egy vatta-paplan a földre terítve, egy rizspolyvával megtöltött tarisznya a fej alá, egy másik vatta-paplan takarónak és kész a japán ágy. A

nők, hogy hajuk össze ne borzolódjék kis, keskeny favánkost — melyre egy 3 cm. vastag, 10—15 cm. hosszú vánkoska van kötve — tesznek nyakuk alá s így alusznak.

Egy éjjel alig aludtam el, heves csipés ébresztett föl. Feleségem is fölébredt és panaszkodott. Lámpát gyújtottam. Hát uramfia! akkora lett feleségem arca, mintha minden foga megfájdult s utána földagadt volna. Én sem voltam különb; arcom, kezem, lábam földagadt és égett, mintha parázs lett volna rajta. Nagynehezen rájöttem, hogy az ezerszámra zümmögő moszkitók (szúnyogfaj) csíptek össze s egész reggelig pipáztam, hogy megmeneküljek tőlük.

Másnap a moszkitó-háló alatt hallgattuk a kedves apróságok hangját. Hozzánk nem férhettek, de egész éjjel, mint a méhraj zsongották körül a hálót, mely nélkül Japánban nyáron meglenni nem lehet. Majd egy hétig volt dagadt az arcunk az édes csókok után, melyet még az ellenségemnek sem kívánok. Azért néhány csípést még kaptunk, mert, ha csak egyetlenegy nyíláska is van a hálón, azt az ügyes kis állat észreveszi s száz pajtásával sétál be rajta, nem kívánt mulattatásunkra. A szúnyoghálók elég nagyok, úgyhogy a kis japán szoba négy szögleléhez lehet akasztani a tartózsinórjait. Mikor alája bújunk, legyezővel elhajtjuk előbb a körülöttünk settenkedő moszkitókat s csak azután kúszunk be gyorsan alája. Persze ezt is később tanultuk meg s így az első időben mindig akadt egy-két kivadászni való hálótárs. A háló, bármily nagy legyen, rendkívül kellemetlen, mert a másképpen is elviselhetetlen éjjeli meleg megkétszereződik alatta. Szerencse, hogy csak néhány hétig tart ez a moszkitós, forró világ.

Ad vocem: csók! A japán nyilvános élet a csókot nem ismeri. Ritkán látni csak, hogy a kedvelt gyereket az anyja megcsókolja. Szerelmi csók s maga a szerelem a leendő házastársak között ritka dolog s legtöbbször tragikus véget ér. Nem jár itt a kifent gavallér udvarolni, sem a nép gyereke nem megy esti látogatóba. Ifjak és leányok kivételesen — nagyobb ünnepségeken — kerülnek össze egy társaságba. Nyilvános helyen az ismerős leánnyal való szóbaállás árt a leány jó hírnevének. A házasság, szerzők által, alkuszmódra történik, mint a zsidóknál. A családdal baráti viszonyban álló éltesebb férfiak közvetítése legtöbbször egész idegeneket hoz rövid idő alatt egymáshoz házastársakul. A közvetítők megbeszélik a szülőkkel és egymással terveket, aztán egy kitűzött helyen összehozzák a kiszemelt párokat. Ha nagyobb ellenszenv nem keletkezik közöttük, kitűzik a házasság napját. Ekkor a leány fehérbe — a japán gyász színébe — öltözve családjától és közvetítőjétől kisérve a vőlegény házába megy. A gyász oka, hogy elszakadt családja őseitől és más család kötelékébe került. A vőlegény házánál ünnepiesen fogadják őket s a mennyegzői szobába vezetik. Itt áll a menyasszonyfa, imitált törpe fenyő, ágai között gólyafészekkel és apró gólyafiakkal, mi a szapora család jelképe. A fa alatt virágok állanak, hogy virágos legyen a házaspár élete. Egy öreg asszony seprűvel kezében s egy öreg férfi gereblyével áll a fa alatt, a hosszú, munkás élet jelképei. Ott van még a sörényes farkú teknősbéka is, a szerencse és jóllét jelképe. A násznép letelepedik félkörben a fa körül, a kis áldozati asztalkán rizs áll apró cserép- vagy piros lakktányérkán, melyből a menyasszony megalázkodva kínálja meg vőlegényét.

Majd a nyoszolyóleányok két hosszúnyelű aranyozott lábasformában rizspálinkát hoznak s a menyasszony ezzel is megkínálja leendő urát. A nyeles lábaskákra két papirlepke, ezüstfonatos női és aranyfonatos férfilepke van reákötve és ebből isznak a vőlegény és menyasszony. Ezzel végződik a tulajdonképpeni szertartás s a pár már férj és feleség. Most nagy lakoma jön. Az ifjú párt hálószobájába kísérik éjfélkor. A násznép tovább mulat s egy-két óra mulva felverik és üdvözlik az ifjú párt. Az új törvények a polgári kötést kötelezővé teszik s a leírt családi ünnep, melyhez az egyháznak semmi köze, csak utána történik. Keresztény-japánoknál a polgári kötést egyházi s ezt az ősjapán szertartás követi.

A nyilvánosság jellemző a japán családra nézve, mindenki mindent lát; jót, rosszat elrejteni nem lehet, hiszen a házuk olyan, akár üvegfala lenne. A vékony papíron még a gondolat is keresztülhangzik.

Házasságról lévén szó, megemlítem az oly nagy szenzációt keltő ideiglenes házasságot is. Semmi különös nincsen benne, mert hiszen nálunk is van egy egész sereg olyan teremtés, aki jó pénzért egy pár napra vagy hétre elvállalja a feleség szerepét. Így van ez Japánban is s bár törvény tiltja, de azért mindennapi jelenség. Természetes, hogy ami a multat illeti, e dolog tény volt; alig pár évtizede szüntette meg az említett törvény. Főleg a szegény nép szülői adták el és adják el ma is ily módon gyereküket. Régi idők hagyománya, hogy a szülők beleegyezése már elég, hogy nejeként bánjék a férfi a leánnyal addig, amíg kedve tartja. A szegény szülők akaratát pedig pénzzel meg lehet venni s vannak, akik nyilt üzletet csináltak e dologból a fenti törvény előtt és titkos üzletet ma is. A törvény két tanú-

val bizonyított, élőszó vagy írásbeli, törvényelőtti bemondástól teszi függővé a házasság érvényességét.

A válás régebben pusztán a férfi akaratától függött s az egynapos házasságok sem voltak ritkák. Ma valamivel már nehezebb, a mi szemünkben azonban igenis könnyű dolog. Férj, feleség, szülők, ezek híján a közelebbi rokonok megegyezését bejelentik a törvényhez és itt egyszerűen beírják az elválást mint tényt. Ha egyik fél akarja csak a válást, akkor rendes per tárgya lesz. A legtöbb házasságfelbontás az anyósok, aztán a gyerektelenség miatt történik. A házasságok tűzpróbája az első év, jobban mondva az első gyerek, mely aztán erkölcsi oldalról szorossá, szinte felbonthatatlanná teszi a házasságot.

A japán család tulajdonkép nem egy szűk, de egy nagy család. Apa, anya, sokszor 3—4 házas fiú és ezek gyerekei laknak együtt egy házban. Az elvénült szülők eltartása általános és kivételt nem tűrő a gyerekre s legyen ez bár felnőtt, meglett férfi, a család kormányzó és parancsoló főnöke az élő apa (vagy anya) marad.

A japán kultúra sötét pontja a nők alárendelt, szinte megvetett helyzete. Nincs szava, nincs véleménye férjével szemben. Házi dolgokban nem is kérdi meg a férfi soha eziránt nejét. Megtűrt játékszer, első cseléd csak és a legtöbbször élő anyós gyötrő kínzásának örökös áldozata.

Ám befelé háza asszonya s mint a gyermekek anyja, megbecsült sorsban él. Csak a férjjel és az öreg szülőkkel szemben alárendelt, ezek híján teljesen úr háza felett. A legóhajtottabb földi üdv a mai japáni nő előtt, hogy ne legyen anyósával egy házban. Sok igazuk van. Sokszor az egymást szerető férj és feleség az anyós üldözése elől a halálba vagy a hónapos szoba szegénységébe menekül. Az anyós az úr a fiú felesége felett s már a házasságkötéskor lelkére kötik a leánynak az anyós iránti feltétlen engedelmességet.

Rossz szokásunk nekünk az anyósokat szidni, pedig ők, szegények, isten angyalai a japáni anyóshoz képest, kinek alakja is az ő elszáradt mivoltában igazán olyan, mint a mesebeli zörgőcsontú boszorkány.

A japán nő egyetlen hivatásának látszik a számos gyerek felnevelése vagy a szó szoros értelmében vett föltáplálása. Igazi tejelő állat szegény, szoptat éveken át, az orgonasíp módjára sorakozó gyerekekből 3—4-et is. Néha 6—8 éves gyerek minden szó nélkül kiveszi anyja emlőjét és szívja a megszakadásig. Akárhányszor látni anyát, amint legkisebb gyerekét nemzeti szokás szerint hátára kötve viszi s a két nagyobbat kézen vezetve vagy kocsiban tolva napestig az utcán bolyong. Ha e mellé hozzávesszük a gyenge táplálékot s a korán alkalmazott festéket, nem csodálhatjuk, ha a japán nő virágkora oly rövid, hogy egy-két esztendő öreggé teszi.

A japán gyerek élete irigylésreméltó édeni állapot, hisz majomszeretet veszi körül. Minden vágyát teljesítik, még a gondolatát is kiolvassák. A hazatérő apa kabátujjában mindig akad valami nyalánkság részükre. Egy rossz szó nem éri fülét zsenge korában. Rendesen elég rosszak is s a későn alkalmazott apai szigor igen sokszor elkésett és az életnek kell a nevelés következetlenségeit pótolnia. Ez az általános kép. Az újabb kor gyereknevelése rendszeres pedagógiai elveken nyugszik és sem az elkényeztetés, sem az ősöktől hagyott testsanyargató edzés nem lel helyet az elvek körében.

A japán cseléd helyzete is más, mint az európaié. Mivel maga a háziasszony az első cseléd, az igazi cseléd is családtag számba jön. Együtt eszik, iszik, mulat és alszik az uraival. Résztvesz a társaságban, ítéletet mond a történtek felett, sőt amit a háziasszony sohasem mer megtenni, alkalomadtán talpraesett tréfákat, csípősebb megjegyzéseket is ereget. Szóval hasznos és szükséges jó, s mivel a család kötelékébe tartozónak veszi magát, részt követel a család minden gondjából, örömből és bánatából. A japán cseléd nem fizetett ellenség a házban, mint az európai.

Az újszülött gyerek nevet kap s nyolchetes korában a templomba viszik, hogy isten kegyeibe ajánlják. Aztán az anya meglátogatja vele a rokonokat, kiknek mindenike ajándékot ad a gyereknek. Minél több az ajándék, annál büszkébb reá az anya.

A sokat emlegetett japán udvariasság legtöbbször csak külsőleges és egész más az otthoni valóságban, mint ahogy a hazától távol hirdetik. A gyorsan fellobbanó tűz sokat igér, melyet nem tud, vagy nem akar beváltani. Ez a komoly való.

Június végén komor felhők gyűltek az égre. Estefelé megnyílt a fellegek torka, hogy egy hónapig öntse felhőszakadásszerű özönét alá. Japánban ez esőzés minden évben megjön, rendesen június elején. A levegő oly nyirkos, hogy testünk ruházata is egész nedves lesz. Kiállhatatlan, testre, lélekre rosszul ható időszak ez. Elveszti minden a színét. Ruházatunkat, cipőnket, sőt magát a földet is vastag penészréteg borítja el, az emberek is sárgás-zöldes szenvedő arcot mutatnak. Özön a lehullott víz mennyisége s az áradások olykor egész vidékeket elpusztítanak. Előkerülnek az olajos papírernyők s a népnél az ősi szalmaköpeny és esernyőnagyságú szalmakalap. A lábra arasznyi magasságú facipőket húznak és mintha nem is hullana az özöni ár, jön, megy mindenki dolga után s az utcán álldogáló terécselés, mintha semmi se változott volna, foly tovább.

Egy másik nap egyszerre elkezdett házunk remegni, a cserépfedél zörgött, kalimpált, a faeresztékek ropogtak. Felugrottam asztalomtól, egy hirtelen lökés a szoba másik sarkába dobott. Megriadva ugrottam le a szabad udvarra, de a következő 5—6 lökés miatt ide-oda szédelegtem. Ez volt az első hevesebb földrengés, később még több is jött, köztük volt egy, mely 8 napig tartott, minden félórában megerősödve, hogy alig észlelhető kicsinységűvé törpülve, újra előlkezdje.

Japán a földrengések országa, tudós professzorok állítják, hogy Japán földje egy pillanatig sem pihen s a végigfutott és nyomon kísérhető mozgást folytonosan új követi.

Az egyetemi megfigyelő-állomás jelző-gépezete a legcsekélyebb rázkódást is jelzi és jegyzi s amióta áll,

nem volt még egyetlen nap, hogy legalább egy földrengést ne jelzett volna.

Nem múlik el évtized, hogy nagyobb katasztrófa ne történjék. A lakósság, ha ideje van, a szabadba fut és a lefektetett deszkaajtóra áll, hogy a föld repedéseibe való beeséstől és a házak összedűlésétől védve legyen. Sokszor egész hegyek sülyedtek el és újak tolultak helyettük felszínre. Más helyen a tenger kicsapott a szárazra s magával sodort élőt, élettelent. Tokió népe sokáig közömbös volt a földrengéssel szemben, mely itt, bár igen gyakori, de 45 évig nem okozott semmiféle veszedelmet. Azóta kétszer törte rommá a várost s nagyobb kárt okozott, mint bármely előtte való földrengés.

Július 24-én óriási vihar volt, egy erős — japániak szerint csak kisebbszerű — taifun haladt végig a szigetvilágon. 23-án indult a Fülöp-szigetektől, 24-én érte Közép-Japánt s 25-én ült el a Jeges-tenger fagyán.

A taifun is egyik borzasztósága Japánnak. 8—10-szer indul útnak évente, mindig kártékony, de sokszor éveken át csak gyöngébb erejét érezteti. Néha nekidurálja magát s összetör minden útjába esőt. Vetések, házak, erdők, mezők pókhálóként törnek és dűlnek össze előtte s jaj még a legszilárdabb hajónak is, ha rossz helyen éri utól. Emlegetnek régi ciklonokat, mely 20 ezer ember életét ragadta el és az ország összes terményét tönkretette. A leggyilkosabb réme ez a japán földmívesnek, mert a rizsvetést — mely a legbecsesebb — szokta tönkretenni. Nem egy éhínségnek volt már a taifun az okozója.

Bennelevén a veszedelmek rajzolásában, megemlítem egy kalap alatt a tűzvészeket is. Fentebb leírtam

egy japán házat és építését. Amily praktikus a cölöpökre való építés a nedves égalj miatt s a földrengések veszedelmének elhárítására (a föld hullámzó mozgása nem az egész falat támadva meg, a farészek eresztékeinek engedése meggátolja a gyors összedűlést), annyira alkalmatlan a téli hideg elviselésére és a tűzvészek meggátlására. Nyáron kitűnő a japán ház; a fullasztó melegben félretoljuk az ajtókat minden oldalon és akár a szabadban ülnénk a védett árnyékban, oly szabadon jár az éltető szellő. Ámde télen, a cigarettapapírszerű japán papirossal beragasztott ajtófalak, az örökké fújó sarkiszél mérge ellen nem védenek meg. A japáni remeg a téltől jobban, mint a mi népünk. Igazi szenvedés ez a japáninak. Fűthetetlen szobájában, magára szedve minden ruháját, gugsol egész nap a nyitott szénláda mellett, melynek parázsát a házon át fújó szél ki-ki ragadja a szalma-padlóra, mely rögtön tüzet fog. Ez nappal nem baj, egy ujjnyomás és elalszik a megperzselődött darabka.

Ám éjjel egy szikra s kész a veszedelem. Rendes szokás, hogy a szenesládát megrakják szénnel s éjjelre maguk mellé állítják (sokszor kettőt is), egy másik, faráccsal fedett szenesládika a paplan alá kerül. Amint már mondtam, egyetlen szikra a pattogva sziporkázva égő faszénből s az alvó alig képes kifutni a lángtengerből. A szalma és fa kitűnő táplálékot nyújtanak a pusztító elemnek, ház házat ér, egy perc alatt — főleg, ha a rendesen erős szél nem pihen — egész utca, egész város lángokban áll. Ezért épít a japáni tűzmentes szobát, hová minden féltett holmiját berakja. Ha ez hiányzik, akkor minden drágább dolga pár ládába van összecsomagolva, hogy az égő házból kidob-

ható legyen. Ám ez nem sokat használ, legtöbbször örülhet, ha hálóköntösében puszta életét megmenthette. Hogy egész faluk és városok leégnek, mindennapi dolog. Pár év előtt Tokio Hongo kerülete gyúlt ki s hogy az egész város le nem égett, annak köszönhető, hogy a szél nem hajtotta befelé s így a puszta mező határt vetett a veszedelemnek. A közbül eső részek teljesen elpusztultak. Az építés könnyű volta adja aztán annak a magyarázatát, hogy a leégett rész pár hét mulva újra régi alakjában áll.

A tűzoltóság rendkívül ügyes. Maga a nép is ügyes tűzoltó és önként rohan a tűz színhelyére oltani és menteni.

Az idegen eleinte kíváncsiságból öltí japán ruhát. Ám később, mikor megjön a forró nyár, már kényelmi szempontból, mert a legkönnyebb európai ruhában sem tudja úgy elviselni a nagy meleget, mint ebben.

A ruházat, férfié, nőé egyenlő. Különbséget a színek, az öv és a hajviselet ad. A fő ruhadarab a kimonó, egy bokáig érő köpenyalakú öltözet bő ujjakkal, mely-

JOKOHAMA

KIKÖTŐJE

nek nyílása össze van varrva, úgyhogy felső részén csak a kezek kidugására van hely. Az összevarrott zsákalakú rész a zsebek pótlója, melynek duzzadt tartalmából legjelentékenyebb a finom papír, a zsebkendő helyettesítője. Úri nők kimonója hosszabb, földig ér, néha uszályos is, alja vattával bélelt, színes selyembe szegett. Az öv a férfiaknál 10 cm. széles szövetdarab. Ebbe dugva hordotta a régi lovagosztály kardját, ma már csak a pipát és dohányzacskót dugják melléje. A kimonó fölé egy hasonló szabású, térdig érő köpeny jön, melyet a mellen mentekötőszerű zsinór tart össze. A lovag viselete fekete köpeny, melynek két ujján és hátán 2—3 cm. átmérőjű körben a család címere van felrajzolva vagy hímezve. A lovagok egy bő nadrágot viseltek. A nők öve nagyobb és díszesebb, 35 - 45 cm. széles; sokszor vagyont érő a japán nő öve, mely főbüszkesége és dísze öltözetének. Ezt lepkeformán kötik össze; alsó felén a két vége lelóg.

Fehérneműt csak újabban kezdenek hordani. Régebben egy selyem- vagy más szövetet csavartak mellük körül. A nők ehhez még egy másikat csavarnak derekukra, oly módon, hogy térdük tájáig ért le. Ma általános a kimonó formára szabott piros szövetből készült ing, sőt már a fehér is kezd divat lenni.

A nép viselete is ugyanilyen, de saját maga készítette, feketéskékre festett kender- vagy gyapot-szövetből. A kimonó rövidebb, csak a szár közepéig ér, télen pedig szűk testhez álló vagy bővebb térdnadrág és szárharisnya — mindannyi a fenti szövetből — egészíti ki. Kalapot általában nem hord a nép, egy kék, sárga vagy fehér szövetdarabbal köti körül homlokát s csak esős időben teszi föl a nagy gombaforma s legtöbbször szal-

mafélékből font esernyőkalapot. Ugyancsak esős időben kerülnek elő az esőköpenyek, melyek vagy olajos papírból vagy ősi módra szalmaféléből vannak fonva. Utóbbi két darabból áll: egy a váll körül csatolandó rövid gallérformájú és egy hasonló, de hosszabb és az öv körül csatolandó darabból. Az ezzel és az esernyőkalappal felszerelt ember, amint futva rohan el mellettünk, olyan mintha óriási repülő veréb lenne.

A lábbeli igen különféle. Rendes a kétujjú kesztyűharisnya (tabi), mely nőknél fehér, férfiaknál fekete s csak a vizitelésnél fehér. (Fehér kesztyű a lábon!) Ebben a nagy lábujj és a többi ujjak el vannak különítve. Az így támadt nyílásba jön a lábbeli zsinórja. A népnél és a nagyobb gyaloglásoknál a durva szalmából font szalmatalpat használják, melyet szalmából font zsinórjával szilárdan a lábhoz kötnek, mint az oláhbocskort. Minden más lábbelit csak a lábujjak közti nyílásba akasztanak. Egész sorozat van az ily lábbelikből, rongyból, szalmából, bőrből és fából. Az ősi lábbeli, mely állatbőrből készült, ma már alig látható.

A hajviselet a férfiaknál már egészen európaias, a nőknél azonban tartja magát a régi, igen változatos és szép frizura, mely igazi művészkezet kíván. Saját maguk elkészíteni képtelenek. Igazi és hosszantartó tortura a fésülködésük. A bubifrizura épen ezért gyorsan elterjedt a városokban. A japán nő ékszert nem hord, a fülbevalót barbárságnak mondják. Egyetlen ékszere az övön kívül a hajdísz, melyre aztán pazar pompát fordítanak. Ezerféle alakú tű, fésű, kötő, zsinór, csatt, csingilingi stb szolgál e célra. A gyerekek haját leborotválják s csak a fej búbján hagynak egy köralakú helyet hajjal borítva. E borotválás régebben leányoknál a 6—8 éves korig,

a fiúknál 14—15 éves korig tartott. Ma már a 2 éves gyereknek rendesen nagy haja van s igen sokszor egyetlenegyszeri leborotválással eleget tesznek az ősi szokásnak.

A japán nők piperkéző hajlandósága igen nagy. Az arc fehérre mázolása, az ajkak pirosítása elmaradhatatlan. Ez utóbbit főleg az alsó ajak közepén alkalmazzák, hogy a száj kicsinynek és kereknek látszódjék. Az asszonyok fogának festése és szemöldökük leborotválása már nem divat s csak félreeső faluhelyeken tartogatja magát ideig-óráig e szokás.

III. KIOTÓ, A RÉGI FŐVÁROS.

Japán tanítómmal tettük meg ezt az utat. Jokahamában hajóra szállva másfélnapi kedvező tengeri utazás után vetettünk horgonyt Kobe kikötőjében.

A tokiói tengeröböl bejáratánál eszembe jutott egy orosz kapitány ismerősöm hencegő szava, aki azt mondta volt, hogy egy szép napon arra ébrednek a japánok, hogy az orosz hadihajók Tokió alatt állanak. Hát biz ez csak a viszonyokat nem ismerő ajkról hangozhatott el, mert nem tekintve az öböl sekély vizét, annak szűk bejárata a a két parton s a közbül eső szigeten elhelyezett erődítések és ágyúktól olyan jól meg van védelmezve, hogy oda észrevétlenül vagy a két part ütegeinek kereszttüze nélkül még egy ellenséges csónak sem mehet be.

Kobe tulajdonképpen két városból áll: a régi fejedelmi székhelyből, Hiogoból és egy egészen új keletű városrészből. A várost kitünő fekvése gyors lendületnek indította s kereskedelme rohamosan emelkedik. A városnak 210 ezer lakója kereskedő vagy iparos. Óriási raktárak vannak kiviteli és behozatali árúkból. Jokahama után itt van a legtöbb európai.

Egy porcellángyárat láttunk. Az ősi, japán porcellán nemesen egyszerű ízlésű, nincsen cifraságokkal agyontömve, sem rikító színekkel és arannyal elárasztva. Szinte jól esik az embernek a sok tarkaság között egy-egy ily

darabon pihentetni meg elkápráztatott szemét. Mert igazán kápráztató az új-japán stilusú dolgok özöne. A japán jóízlés rendesen ezeknél is meglátszik. Kérdés nélkül adták meg a felvilágosítást japánjaim, hogy világért se higgyem, hogy e túlságos díszítést szereti a japánság. „Oh nem! de mint jó üzletembereknek, számot kell vetnünk vevőink tetszésével; már pedig az európaiaknak és amerikaiaknak csak az ilyenfélék tetszenek" — szólt, gúnyosan mutatva a csillogó-villogó tárgyakra.

Egy európai mintára formált theáskészletet mutatott. A csészén százhatvannyolc $^3/_4$ cm magas teljes emberalak volt, oly finom kidolgozásban, hogy a nagyító alatt meglátszottak a szemöldök egyes szőrszálai s kifogástalan volt az arc árnyékolása és színezése is. Egy esztendeig dolgozott egy leány e készlet festésével.

A gyár név alatt nehogy valaki ötemeletes épületeket és kilencemeletnyi magas gyárkéményeket álmodjék. Olyan az, akár egy japán falucska, apró, igénytelen házacskák, csoportokba verődve s minden csoportban más-más munka folyik. Itt a porcellánföldet készítették elő — primitív gépekkel — a feldolgozásra, odább az edényeket formálták ki oly módon, mint nálunk a falusi fazekas, lábbal rugott korongkerekeken. Egy másik házcsoportban gyorskezű lányok és férfiak festették szabadkézzel a díszítéseket, hogy aztán az égető-kemencékbe vigyék.

Minden gyárnak megvan a maga apróbb-nagyobb titka, melyet minden a gyáron kívül álló előtt titokban tartanak.

A japánság a porcellángyártást a koreaiaktól tanulta meg. A satzumai és bizeni fejedelmek a XVI. században egy háború alkalmával több koreai fazekas-családot ejtettek foglyul, akiket országrészükben letelepítettek.

Ezek felismerték az aritai japán porcellánföld kitűnő voltát s megtanították a japánságot is a finomabb porcellángyártásra. Ezóta lett oly szép és híres a japán edénygyártás. Különben Kórea Khinától tanulta meg a porcellángyártást s így a japánságnak ez az ipara is csak másodkézből vett khinai dolog.

Délután megnéztük a város mellett levő csinos kis vízesést. Egy theaház van mellette, melyben egy kis musume csodálkozva hallotta a mi magyar beszédünket; hiszen ő már a *„világ minden nyelvén"* tud egy pár köszöntést és udvarias mondatot, de minket nem ért. Kérésére felírtam neki pár magyar mondatot és mikor, majd egy év mulva, hazafelé jöttünkben, újra fölkerestük a kis vízesést, a kis nészán vidáman nevető arccal kiáltotta elénk az „Isten hoztá"-t s elmenetelünkkor az „Isten áldjá"-t.

A vízeséstől az öböl másik oldalán fekvő Oszakába mentünk át egy kis gőzcsónakon.

A végletekig felcsigázott kiváncsisággal léptünk partra a majdnem millió lakossal dicsekedő város a Jodogava-folyó torkolatának két partján terül el s a csatornák százai hasítják keresztülkasul. Ezért nevezték el kelet Velencéjének. A tenger Oszaka mellett oly sekély, hogy nagyobb hajóval ide is épp oly lehetetlen volt közeledni, mint Tokióhoz. Így Oszaka tulajdonképpeni kikötője a 34 kilóméterre fekvő Kiotó volt.

Legelőször híres shintó-hitű templomát, a Temmangut néztük meg a város végén. Egyike Japán legnagyobb templomainak. Ősrégi kámfor- és fenyőfák sűrű lombjai veszi körül a templomot, mely a japán építészet egyik remeke. A templomparkban szelid szarvasok és őzek járnak s kezünkből veszik el az odanyúj-

tott cukrot. A tó felszínét a lótuszvirág bujazöld levelei fedik, a parton szelid teknősbékák, a víz szélén az aranyhalak százai lesik, mikor dobunk egy darabka édes japán süteményt nekik a parton árulgató leánykák kosárkáiból. A templomot főleg halászok és matrózok keresik föl, lévén ez az ő védszentjüknek szentelve.

Nagy ünnep volt, szólott a rézinstrumentumos japán zenekar, megszégyenítve a mi svábbandáinkat is diszharmónia dolgában. Volt villám- és lampionvilágítás, hogy csak úgy ragyogott tőle a félig agyonszorított, ezernyi járókelő verejtékező arca. Egyszerre aztán elkezdettek puffogni a rakéták s egy félóráig gyönyörködtünk a mesteri tüzijátékban.

Késő reggel ébredtünk. A csatornákon ezernyi dsunka úszott, apró gőzhajócskák siklottak kigyóként végig közöttük.

Elmentünk a kiállításba, hogy bár rövid képet nyerjünk róla. Legfeltűnőbb volt a japán lakktárgyakkal berendezett nagy pavillon. Ezerféle használati cikk és dísztárgy, japán ősformák és az ujabb kor kivánalmainak megfelelő dolgok végtelen sorozata volt itt felhalmozva az egészen közönséges és olcsó tányérkától fel az ezrekbe kerülő s kivitelre szánt nyugati bútorokig, festve, vésve, bronzzal, gyöngyházzal, elefáncsonttal vagy korállal berakva.

Egy régi lakktálcához vezetett kisérőnk s arra mutatott, mint a kiállítás legszebb darabjára. „Ma már nem készítenek ilyent — mondotta — elmultak a régi idők, mikor a művész egész életét egyetlenegy műtárgy megalkotására fordíthatta, de abba aztán beletette egész lelkét, egész tehetségét. A mai korban nehéz már az élet, drága lett a világ s ha valaki étlen nem akar pusztulni, sokat kell,

hogy dolgozzék. Természetes, hogy a jóság, finomság odavan. A japán ipar és műipar óriásit fejlődött bár, ne gondolja, hogy teremteni fog valaha olyan remeket, mint a multban. Akkor ellátta a művészt mindennel a hűbér ura, akár egész életen át dolgozhatott egyetlen darabon, ma pedig az olcsó világpiac nálunk is megteremtette az önökéhez hasonló helyzetet: sokat, sokat és szemrevalót, a többi mellékes!"

A japán lakkot egy lakkfa, a „Rhus Vernicifera" szolgáltatja. Közép- és Észak-Japánban egész erdőségeket találunk belőle. A fa is, lakként használt nedve is mérges. Ha levele kezünkhöz ér, mintha csalán csípett volna meg, felcsattan a bőrünk. A lakknyerésre a 8—10 éves fiatal fát törzsén több helyen mélyen bevágják vagy lyukakat fúrnak bele és megcsapolják. A megsebesített fa víztiszta nedvének egy részét elveszíti, mit a japánok tiszta edényekbe gyűjtenek össze. A napfényen a lakk előbb megbarnul, majd egészen fekete lesz. Hogy ezt minél gyorsabban elérjék, nagy kő- vagy faedényekben napos helyre teszik ki s negyedóránkint összekeverik nagy fadarabokkal. Ez eljárás addig tart, míg sűrűn folyó, egyenletesen szénfekete nem lesz az egész masszából. Egy fából 1 deciliternyi lakkot nyernek, de a fát több éven keresztül lehet megcsapolni. Mind a nedv összegyűjtésénél, mind a lakk elkészítésénél és feldolgozásánál a legnagyobb vigyázat szükséges. A belőle felszálló mérges gőzök végtelen ártalmasak szemre, torokra, tüdőre. Ha nyilt sebbe kerülnek, veszélyes daganatokat vagy éppen tályogott okoznak.

A lakkozandó tárgynak okvetlenül simának kell lenni. A gyalulás, csiszolás, pácolás, viasszal vagy olajjal való itatás és simítókővel való előkészítés még mind csekély-

ség magához a lakkozáshoz képest. A lakkot nem egy rétegben viszik reá a tárgyra. Előbb egy vékony réteget kennek reá s a tárgyat homályos, nedves szobában szárítják meg. Erre újabb lakkozás és újabb nedves-sötét szobai szárítás következik. Ez eljárást néha tízszer is megismétlik. Egy réteg száradása 6—10 napig tart. Az így elkészült alapra festik aztán ecsettel a díszítéseket, arannyal vagy más színekkel. A festés fölé átlátszó lakkrétegek jönnek. A lakk oly állandó, hogy hidegnek, melegnek, nedvességnek ellenáll, de a szárazságot nem bírja.

Estére már egy kiotói japán szállóban ültünk japán vacsoránk mellett. Csendes beszélgetésünket egyszerre hangos lárma zavarta meg. Megriadva néztünk ki a szűk folyosóra, azt hivén, hogy legalább száz ember veszekszik hirtelen csengő női kacaj vegyült a lárma közé s a szűk lépcsőn egy csapat kifogástalan szalonruhába öltözött japáni jött fel, a szálló nészánjainak társaságában. Amint közelebb jöttek, mi is nevetni kez-

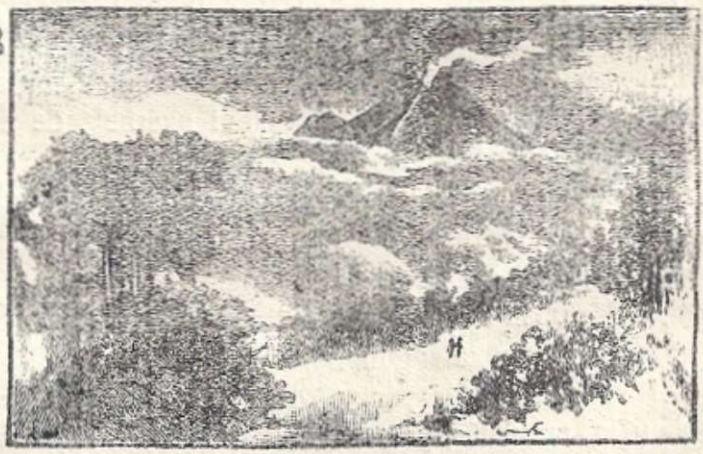

BANTAI VULKÁN

dettünk. Az elegáns és kifogástalan szalonruhás urak alsó végtagjai okozták nevetésünket, mert a remélt és várt lakkcipő helyett durva, kék gyapotkamaslival és szalmapapuccsal voltak mindannyian felszerelve. „Úri túristák", világosított fel japán útitársam. Kiotóba jöttek, aztán a Biva-tavat járják körül.

— És ilyen ruhában? — kérdeztem.

— Igen, ez most nálunk a szokás — volt a felelet.

Egyszerre csak hárman is útitársam mellett termettek s hangos „konban wa" (jó estét) bevezetéssel megindult közöttük a pergő nyelvű beszélgetés. Ismerősök voltak s így a jókedvű társasággal mi is megismerkedtünk. Három egymásba nyíló szobának tolták szét elválasztó papírfalát s ide helyezkedtek el. Megindult a hosszú vacsora s a szinte erőszakoskodó meghívásra mi is átmentünk hozzájuk.

Jöttek a kedvelt ételek sorban, sörrel bőven leöblögetve. A hangulat egyre vidámabb lett, a nészánok kotót vettek elő s kiséretük mellett énekbe fogott az egész társaság. A szokatlan zene és ének hangjait nem tudva sokáig elviselni, szobánkba vonultunk. Álmosak, törődöttek voltunk, de pihenésről szó sem lehetett. A japán ház cigarettapapír falai még a legkisebb suttogást sem tudják elrejteni, nemhogy az elhagyott társaság fékevesztett jókedvét. Már ébredezett a nagy város, mikorra egy kis álomhoz juthattunk.

Alighogy fölkeltünk, nálunk volt az egész társaság; japán szokás szerint visszaadták tegnapi látogatásunkat, Feleségem meghívta az urakat egy kis magyar paprikásra — vacsorára, amely pompásan ízlett. A japán bor, melyet napközben szereztem be, újra hangossá tette az én embereimet s megint éjfél után váltunk el. Mint jellemző

adatot említem meg itt, hogy nem kevesebb, mint tíz toszt hangzott el a vacsora alatt. Természetesen az összes vendégek, a szálloda-személyzete, sőt sok idegen is csodánkra jött s mint egy élő sövény, úgy állották végig a keskeny folyosót.

Vacsora közben történt, hogy a vendéglős öt éves kis fia odament feleségemhez s megfogva szőke haját, azt kérdezte, miért vörös a haja?

— Nem vörös az, fiam, hanem aranyos! — feleltem.

Nagy szemeket meresztett s rázta a fejét: „Vörös az, vörös!" Éppen piros öv volt a fiún s megkérdeztem, hogy hát az öve milyen színű?

— „Akai des" — piros — felelte. Erre odamutattam gyűrűmet, hogy ismeri-e, miből van? Megmondotta, hogy aranyból. Aztán az övét is és a gyűrűt is a feleségem haja mellé tartottam s újra kérdeztem, melyikkel egyforma a vörösnek mondott haj. Természetesen az aranyra mutatott. Leírhatatlan volt a csodálkozása, folyton a feleségem haját nézte s egyre azt hajtotta „aranyhajú, aranyhajú". Talán arról is álmodott. Másnap reggel, vagy húsz pajtását gyűjtötte oda az aranyhaj csodájára. A japán nyelvből hiányzik a szőke kifejezésére vonatkozó szó. A szőke előtte vörös. Még felnőtt japán vendégeim is meglepődve figyelték a gyerekkel végbement vitámat s amint japán tanárom bevallotta, csak most tisztult meg előtte az európai művekben oly sokszor olvasott szőke fogalma.

Másnap nyakunkba vettük a híres várost, hogy némileg bár megismerkedjünk vele.

Kr. u. 794-ben Kwammu Tenno választotta székhelyéül e várost, mely ettől fogva 1868-ig szakadatlanul

székhelye volt Japánország mikádóinak. Csak a jelenlegi uralkodó tette át lakását Tokióba.

Kioto, mint az ország fővárosa, 1000 évnél tovább szerepel. Klasszikus föld ez, mely hozzá van nőve a japán történethez.

Az összes japánföldi városok között a legtisztább és legrendesebb. Utcái nyílegyenesek, derékszög alatt metszik egymást s a környékező erdős hegyek kitünővé teszik levegőjét.

Kioto a japán műipar terén ma is vezet. Bronz-, selyem-, zománc- és porcellánipara oly művészies, hogy aki ezen oldaláról akarja megismerni az országot, Kiotót nem kerülheti el.

Első kirándulásunk a mikádók régi palotájához vezetett. A város északkeleti részében emelkedik, körülvéve hatalmas falakkal, melyekből kilenc kapu vezet az utcákra. Az óriási terület egy igazi tömkeleg kertekből, udvarokból és kisebb-nagyobb faházakból. Az ember ha felületesen nézi őket, alig talál különbséget az uralkodók volt lakásai és más japán épületek között. Ám jobban megfigyelve, feltünik, hogy a farészek a legdrágább fából vannak, hogy kidolgozásuk művészies s hogy a falak és tolóajtók kárpitjai egytől-egyig művészi kéz munkái, a padló szalmagyékénjei pedig elképzelhetetlen finomságúak.

Egészen elhagyatott minden. Az udvarokat fölverte a gyom, a valaha tündérvarázsú szép kertek el vannak hanyagolva, olyan mintha írtott erdő sarjadzott volna fel, a szép tavak, a lugasok, lámpák s a japáni kert ezernyi dísze, mind-mind romlik vagy romokban hever. A régi Japánnak vége van s e hely is, mely a mult idők élő emlékeztető jele volt, haldoklik. Az udvarhoz

tartozik az uralkodó-család tagjainak a lakása is. Ezek is üresen állanak, ezeknek a gazdái is az újkorral haladtak s ma ők is — Japánország újkorába költöztek.

Nem messze az uralkodó székhelyétől van egy másik nagy épülettömeg, mely a régi helytartóknak volt a székhelye. Hatalmas falak veszik körül s fényben pompában, a díszítések drágaságában messze felülmulja a mikádó volt székhelyét. Mint egy élő tanúbizonyság áll előttünk ez az épület, beszédesen hirdetve a mult idők szomorú igazát, hogy hosszú időkön keresztül nem odaát a mikádó palotájában, hanem itt volt az igazi jólét, gazdagság és hatalom. Japán tanárom jegyezte meg, hogy álom volt, gonosz, hatszáz évig tartó álom ez a nemzeten, hála az égnek, hogy felébredtek s hogy a népgyilkoló álomnak vége lett.

Én édes magyar nemzetem, te még gonoszabb álmot láttál négyszáz éven át. Nemzetgyilkoló gonosz volt, de végre vége, áldott legyen az Isten szent neve érette.

Délután a híres templomok közül látogattunk meg egy párt. Ezen a téren első helyen áll Kioto. Kilencvenhárom shinto-hitű és kilencszáznegyvenöt budhista-temploma van. Legtöbbje igen régi. A japán fából építi még nagyobb templomait is s ha vagy egy darabja pusztulásnak indul, azt egyszerűen kicserélik egy éppen úgy készült darabbal. Így aztán századokon keresztül változatlan formában marad fenn egy-egy templom, ha véletlenül a tűzvész áldozatává nem esik. Még régebbiek e templomoknál azok az óriási fák, melyeknek árnyékába rejtőztek s melyek talán ezer év viharát látták maguk fölött elvonulni.

Minden városrész egy-egy iparág központja.

Üzlet üzlet hátán sorakozik itt s legtöbbnél a hátsó részekben van a műhely. A japán ipar csodás izlésű és finomságú díszítéseinek itt vannak az ismeretlen forrásai.

Egy elég ócska házban levő bronzkereskedő előtt álltunk meg. „Jushikawa", súgta oda egyik japán, a leghíresebb egész Kiotóban. Szapora beszélgetés fejlődött ki a kereskedő és a jöttek között.

A szinte kopott ruháju kereskedő nehány faládikát szedett elő, lassú, méltóságos mozdulattal nyitotta ki a fedeleket s rendre szedte ki mutatóba a szebbnél-szebb bronztárgyakat, hogy újra becsavarja őket sárga selyem takaróikba s ujra elzárja a finom deszkaládikákba. Újak, régiek, vegyesen kerültek elő. A japán bronzművesek ismerik a módját annak, hogy mesterségesen olyan patinát adnak az új tárgyaknak, hogy csak igazi szakember tudja megkülönböztetni a természetestől.

A műdarabok ára iránt érdeklődtem. Száz, kétszáz, ötszáz, sőt ezer yenről beszélt a kereskedő. Nem tudtam elképzelni, hogy oly finom részleteket visszaadhasson az öntés, bármilyen tökéletes legyen is technikájuk. Kérdést is tettem s készségesen kaptam reá szemléltető felvilágosítást. Egy segédet szólított ki a gazda, aki éppen egy gyönyörű kis vázán dolgozott. Egyik oldala még úgy volt, amint az öntésből kikerült, csak a főbb részletek voltak meg rajta, míg a másik oldalán művészi tökélyben állottak ott a legfinomabb részletek, melyeket vésővel dolgoznak ki reá. Igy aztán érthető lett előttem a finomság és a drágaság is, hiszen minden darab tulajdonképpen egy-egy ötvös-műremek. A bronzöntést is a khinaiaktól tanulták a japánok.

Innen egy zománcárú-kereskedésbe mentük. A gazdag színpompájú dísztárgyak százait láttuk. Az alapot

rendesen vörösréz öntvény alkotja. Erre rajzolják föl az alakokat ügyes kezű rajzolók ecsettel és tussal. (Tucatárúknál patronokat használnak.) Az így megrajzolt tárgy oly munkások kezébe kerül, akik keskeny rézszalagot forrasztanak élével a rajzvonalakra. A következő munkás a színes minta árnyalatainak megfelelő színű zománcporral tölti meg a hálószerű közöket. A port a színre közömbösen ható ragasztóanyag tartja meg a nyílásokban. Az így elkészített tárgy az égető kemencébe jön, hol a zománcpor üvegnemű anyaggá olvad s a közökben szétfolyva megszilárdul. A kemencéből kikerült tárgy durva, érdes, gidres-gödrös. Helyenként a minta rézszalagjai kiállanak, más helyen a zománc eltemeti őket. Ezekből a szépségnélküli darabokból lesz a csiszoló munkás kezén az a ragyogó felületű japán zománc, melyet még a bronznál is jobban kedvelnek a külföldiek. Áruk borsos, mert az olvasztásnál sok elromlik, értékét veszítve. A sikerült daraboknál igyekezik a gyáros a vesztett időt, anyagot és munkabért kipótolni. Az emaildolgok készítési módját a japánok csak a

XVI-ik században tanulták meg a khinaiaktól s csak az utóbbi pár évtizedben fejlődött műiparrá.

A japán földmívesnek legkedveltebb mellékfoglalkozása a selyembogártenyésztés. Ebből pénzelget, hisz terményeit fölemészti a háztartás. A határ egy részét, kis földecskéjük szélit, eperfa élősövénnyel kerítik be. A japán háznál kivánni sem lehetne jobb helyet a hernyók nevelésére s így nem kell költséges épületeket emelni, mint nálunk.

Japán műipari dolgai közül az elsők közé tartozik a szövő-ipar. Kiotóban való tartozkodásunk utolsó délutánját egy nagy selyemgyár megtekintésére fordítottuk. Képtelenség leírni azt a varázsos színpompát, mely az ezerféle selyemszövetekről sugárzik felénk a könnyű pehelyszerű krepptől a nehéz selyemdamasztig és brokátig. A nőkre nézve oly vonzó gyönyörűség ez, hogy feleségem miatt majdnem lekéstünk az induló vonatról. Különösen a női övek pompája elragadó, mely a japán nők szinte egyetlen, de legnagyobb és legirígyeltebb ékessége.

Egy másik helyiségben hímzett dolgok voltak, oly finomak, oly szépek, hogy megcsúfolhatnák az élő természetet. Egy tájképet láttam itt vörösbordó selyem alapon. Hegyoldal, lejtőjén japán ház, az előtérben iriszekkel egy tó szélén, fölötte egy lehulló viráglevél s egy lepkét űző veréb. Mindez oly szép volt s oly hű, hogy kénytelen elhinni az ember azt, hogy egy kis tű hegye versenyre képes kelni a művész ecsetjével. Csak hosszú évek gyakorlata s az apáról-fiúra szálló átöröklés teheti képessé az embert ily művészies munkára. Rendesen egy-egy család minden tagja hímez. Érdekes hogy több a férfi hímző mint a nő s hogy a férfiak munkája tökéletesebbek az asszonyokénál.

A népnek majdnem egyedüli ruhaanyaga a gyapot, mely a régi idők kenderét teljesen háttérbe szorította. A gyapotszövés főhelye Oszaka és vidéke, melyet „a Japán Manchester"-nek mond a nemzeti büszkeség. Japán gyapottermelése nem képes a szükségleteket kielégíteni, ezért nagy behozatalra szorul.

A régi Japán hűbér-állam volt. Az iparos is hűbérurának dolgozott. Az egész ország ipara a helyi jellegű kisipar volt. Mikor 1867-ben az újkor Japánra szakadt, ez jóformán mezőgazdaságából tengődő ország volt. Az újkor anyagilag megsemmisítéssel fenyegette a szigetországot. Nem volt pénze s nem volt tudása semmi nyugati dologhoz. És ez az ország, a semmiből teremtett néhány évtized alatt nagyszerű ipart.

Az évezredek hagyományaival szóbeszédben lehet tán egy nap alatt is szakítani, de a valóságban, ha egy nagy nemzet millióiról van szó, nem. A mikádó egyetlen szava romba döntötte a korhadt hűbérrendszer évezredeket látott épületét. Ez könnyű munka volt, de annál nagyobb, nehezebb és dicsőbb, hogy a romokból újat építettek. Első dolga volt úrrá lenni a fejetlen állapotokon. Több forrongásnak erőszakkal való elnyomása után hozzálátott az alkotáshoz. Nemzeti létüknek megvédése volt a legelső feladat. Nekifogott hát a kormány, hogy a védelmi eszközökről gondoskodjék. Drága leckepénzt fizetett érette, mert az utolsó rongydarabot is idegenből kellett venni, aki becsapta, megcsalta. Erre maga nyitott és állított gyárakat, melyekben nagy fizetésű idegenek voltak a vezetők és munkások. De célt ért vele; rövid idő alatt saját fiaiból állíthatta ki gyárai egész személyzetét, akik elvégezték a munkát olcsó pénzért. Az első gyárak közé, a fegyver-, puskapor- és

hajógyárak tartoztak. Ezt követték a hadsereg fölszereléseit és ruházatát előállító gyárak, azután a vasutakat építették s ehhez szakszerűen berendezett s önálló működésre is képes gyárakat és műhelyeket rendeztek be, majd a pénzverőkre és az államnyomdára került a sor.

Mikor ezekkel, az állam fennállásának az adott viszonyok között legégetőbb feltételeivel, készen voltak, azt tervezte a kormány, hogy gazdaságilag is függetlenné teszi magát a külföldtől. Az országból teljesen hiányzott az ipari vállalkozáshoz való kedv. A kormány nem riadt vissza a dugába dőlt kisérletektől s nem esett kétségbe. A magántőkét nem tudván megmozdítani, maga látott munkához.

Selyem-, papir-, üveg-, cement- s az Isten tudja hány és miféle gyárakat és nagy műhelyeket rendeztetett be s ezekben ismét sok volt az idegen alkalmazott. Egy-két rövid év mulva készen voltak a hazai munkások és müvezetők. A gyárak megélhetését látva, megmozdult a magántőke és az állam által berendezett gyárakat megvette, tovább fejlesztette. Az állami pénz egy része megtérült s ezt új gyárak alapítására fordították. Egy évtizedig tartott e munka, sok milliójába került az országnak, de a nemzetet, melynek nem termett annyija, hogy a mindennapira elég legyen, két évtized alatt iparos-állammá alakította. A föllendült ipar által jobblétbe került nép adóbíróbb lett s még a háború borzasztó kiadásait is kiheverte. 1887-ben Japán összes bevitelének 92%-a volt ipari cikk. Ettől fogva évenként csökkent. 1902-ben az egész bevitelnek még 56%-a az ipari cikk. Ma már csak 30% körül jár e tétel. Másfelül a kivitel folyton növekedik.

A régi Japán társadalom megbomlott, az egyes

osztályok szerepet cseréltek. Japán középosztályát a $2^1/_2$ milliónyi samuráj tette, mely hűbéres katona volt. Utána a földmívelő nép, aztán az iparosok, végül a kereskedők következtek. Az országot a 330 fejedelem alkotta, a többi nép, a samurájokat sem véve ki, jogtalan tömeg volt, a kereskedés pedig a legmegvetettebb foglalkozás. Az új idő tönkretette a harcos samurájosztályt s felemelte az iparost és kereskedőt. Ma Japán sulypontja e kettőn áll, melynek helyzete olyan, hogy a mi agyoncsigázott, kiszipolyozott népünk állapota valóságos paradicsominak tünt fel az övék mellett. És mégis, a japán ipar világot hódított.

Manchestert letörte Bombay gyapotiparával s Bombayval a világháború óta Oszaka vív élethalálharcot az elsőségért. Igy van ez minden téren. Japán európaias ipari termékei csak középszerűek, de azért diadalmasan száll harcban mindenütt, mert eladási áruk annyi, mint nálunk a munkabér maga. Szibéria keleti része, Korea, Khina, Hátsó-India s az Ázsia keletén levő szigetek már legtöbb szükségleteiket Japánból szerzik be s az európai és amerikai ipar erősen érzi már veszteségeit, de képtelen fentartani Japánnal a versenyt. Csak egyetlen példát: Szuezben gyufát vásároltam. Oszakai gyártmányt adtak.

A japán ipar élénken lüktető ütőere Japán kereskedelme. 1867 előtt még egyik városból a másikba is nehezen kerültek el az ipari termékek. Nem voltak közlekedési útjaik, nem voltak igás állataik s nem volt jóformán kereskedelmük. A kereskedők afféle szatócsemberek voltak, mint nálunk a falusi boltos. A hollandi telep exportált ugyan sok japáni dolgot és bevitt sok európait, de az csak egy csöpp víz volt a tengerben.

1867 óta az országban jó közlekedési utak épültek, a terjedelmes vasút hálózat a tengerhez vagy a főbb kereskedelmi gócpontokhoz köti az eddig elszigetelt belső részeket.

1875-ben megalakul az első japán hajós-társaság a „Nippon Jusez Kaisha" (japán postagőzhajó társaság), mely gyorsan felvirágzik, ma közel 200 hajója járja a világot. Ujabb az „Osaka-Shosen Kaisha", mely majdnem olyan nagy, mint az előbbi. Kivülök még vagy öt kisebb hajótársaság van Japánországban. 1892-ben még a japán kereskedelmi hajók befogadó tartalma 200 ezer tonna volt, 1903-ban 1000 gőzös és 4000 vitorlás, egy millió tonnát, ma már háromszor ennyit visz a szélrózsa minden irányába a japán hajózás.

De elég e tárgyról. Csak annyit jegyzek meg, hogy Japán bizonyára fog még néhány meglepetéssel kedveskedni a világnak.

A nyugati népek által *jellemtelennek* szidott *japán kereskedőkről* mondjunk még pár szócskát.

Hát biz ezek még olyanabbak, mint a mi hírhedt, 200 percentet alkuvó régi Kerepesi-úti zsidóink. Hogy miért?

Mert a feudális korban ki voltak téve a többi osztály kénye-kedvének, életük, vagyonuk ezek kegyelmétől függött s megtörtént, hogy ha pénzét kérte, fejével fizetett vakmerőségeért. Hosszú századok fejlesztették ki benne a viszonyokkal számot vető ravaszságot s kényszerítették, hogy megélhetése végett csaláshoz is forduljon. Ha pénzt érzett csak az állott előtte, hogy veszteségei egy részét visszaszerezze. Így fejlődött ki azután az a szellem közöttük, melyet mint sötét bélyeget sütnek a japánság homlokára.

Az új idők hajnalán, mikor a kikötőket megnyitották a samuráj-osztálynak is megengedte egy uralkodói rendelet, hogy kereskedők legyenek.

A kereskedői pályának sok százados megvetett volta dacára igen sokan megkisérelték e pályán való boldogulásukat. De a régi hivatásos kereskedői osztállyal — melynél a becsületesség és az üzlet nem voltak egy testvérek — nem tudtak versenyezni s vagy tönkrementek vagy beolvadtak. Igy a kormánynak az a bevallott gondolata, hogy a kereskedővé tett becsületes samuráj-osztály becsületessé teszi majd a Japán kereskedő-osztályt is, nem sikerült. A felfendült kereskedelem óriási vagyonhoz juttatta a kereskedő-osztályt, mely nem törödött rossz hírnevével. Csak az utolsó években indult meg némi változás. Oka ennek kétféle. Mint a világkereskedelem részeseit megbizhatatlanságuk miatt mármár kezdették a világhitelből kizárni, másik meg az, hogy a vagyonuk alapján társadalmi szerepléshez jutottak.

Igy legalább a gazdagabbja becsületesebb lett, bár épp oly lelketlen maradt, mint a világ bármely más kereskedője.

IV. JAPÁN ÜNNEPEK.

Szeptember közepén a tokiói Ushigemo kerület templomainak volt az ünnepe, a legszebb, amit eddig láttam Japánban.

Az ünnep előestéjén lámpadíszbe öltöznek az utcák. A lámpák előlapját gyönyörű kézifestmények, tájképek, virágok, hősök, istenek díszítik. Minden utcasarkon színpadot emelnek, melyen egész nap szól a dob és a fuvola s váltott személyzet játszik népies, durvább tréfájú szindarabokat pompás öltözetben, arcukon a torzalakú lárvák végtelen változatával. Az ünnep utcai részének fénypontját az istenkocsik (dashi) alkotják. Törpe kerekeken nyugvó mostrozus, egy-két emeletes alkotmányok ezek, melyek elé ökröket szoktak fogni. A szekér virágokkal, zöldágakkal, szalagokkal és drága szövetekkel pazarúl van díszítve. Tetején egy-egy istenalak vagy istenített nemzeti hős kétszeres nagyságú, alakja, az emeleteken papok vagy ezeket helyettesítők dobbal, sippal, réztányérral fülsiketítő lármát csinálva egy, az istenség mondakörébe eső szindarabot játszanak. Az alsó emeleten állatlárvákkal ellátott és jelmezbe öltözött emberek alkotnak szimbolikus csoportot. A szekerek előtt ősi énekeket daloló leányok és férfiak haladnak, ősi, korhű és az ünnepi szekér istensége szerint változó

gyönyörű jelmezekben. Minden kocsinak, minden alaknak más-más szimbolikus szerepe van. Az egész oly elragadó képet nyújt, mely legszebb emlékként marad meg a szigetvilágot látott lelkében. A menet 5—20 kocsiból szokott állni s pár száz ember a szereplője, ezerek a kisérői. Lassú tempóban járják végig az utcákat s a templomoknál hosszú állomásokat tartanak, hogy a kisérőnép elvégezhesse áldozatát. Ugy az utcán, mint a templomoknál, úgyszólván folyik az emberáradat, mely egyik templomtól a másikig zarándokol egész nap. A templomban a papok teljes díszben ülnek s a templomi táncolókat nézik, kik a templom szinpadán táncos-énekes szindarabbal dicsérik az Urat. Sok templomban pár fillérért jövendőmondó cédulákat is osztogatnak. Az ünnep utcai része inkább népies, mint vallásos szinezetű. A templom körül százával állanak a sátrak, hol ennivalót, nyalánkságokat, vallásos apróságokat, áldozati ételeket adnak el az istenek oltárára. Van a sátrak között bűvész, szinész, panorámás, komédiás, jósló s isten tudja mennyiféle tarka-barka mindenféle. És mindenik kiált, üti a dobját, gongját, a réztányérát veri össze, sípol, kürtöl, dorombol, hogy világ nem látta csodáira odacsábítsa a közönséget. A késő éjjel hozza meg a csendet a városra, illetve hozná csak, mert a sakés-(japán pálinka) boltok késő vendégei mindegyre felkiáltoznak álmunkból, főleg mikor ablakom előtt szidják a nappal udvariassan köszöntött a seyojint (fehér ördögöt.)

E templomi ünnep neve *matsuri*. A kocsik kiséretének nőtagjai rendesen a gésák sorából kerülnek ki, ezért tévesen gésa-ünnepnek nevezi sok utazó.

Csaknem általánosan vallott hit Európában, hogy a japánságnak, kivéve a nemes és lovagosztályokat,

nincsenek népies ünnepei. E téves hit abból ered, hogy az utolsó évtizedekig a nálunk szokásos vasárnap nem volt a munkaszünet napja. Ám e helyett minden hónap elsején és 17-én megpihent az iparos és munkás nép. A hivatalos ünnepeken kivül öt ünnepe van a népnek.

A goszekku, az öt népies ünnep gyüjtőneve. Rendre veszem őket.

Guwan jitsu. Az első hónap 1-ső napjára esik. Ez régen március volt, de mióta az európai időszámítást átvették, január elsejére került, ami az ünnep egyes részleteire zavarólag, sőt megsemmisítőleg hat, mert míg márciusban a legszebb tavaszi napok vannak már a szigetországban, januárban még ködös, nedves, néha havas csunya idő jár.

Ez ünnep a japánság legnagyobb ünnepe. Már hetekkel azelőtt megkezdődnek az előkészületek. Házat, udvart tisztára takarítanak. Újév ünnepén szünetel minden munka s nagyon sok embernek egész évben ez az egyetlen igazi pihenő napja. Rendesen az év három első napját ünnepelik meg, de ősi szokás szerint, főleg vidéken, sokszor 12 napig is eltart. Az ünnep előestéjén feldíszítik a házakat. A bejáró két oldalára vastag bambusztartókba örökzöld fenyőfákat állítanak, jobbról a vöröses me-matsut, balról a sötétzöld o-matsut. A fenyő a hosszú élet jele, *me* a női, az *o* a férfinem jelölője s így a hosszú és boldog házasélet jelképe is. A ház előtt bambuszrudakat állítanak fel, melyeket tetejükön durva szalmakötél köt össze. A szalmakötélre fehér papírszalagok vannak függesztve. A bambuszt sok bogja, oly szívóssá teszi, hogy még a legnagyobb vihar sem tudja széttörni. Ezért hasonló szívósságot jelent az élet viharaival szemben. A durva szalmakötél 7, 5 vagy 3 ágból

van fonva s arra szolgál, hogy a jót a gonosztól elválassza s az utóbbit ne eressze be a lakásba. Néha fasz éndarabkákat is dugnak a kötél fonadékai közé. Ennek a rendeltetése is ugyanazos a kötélével. A kötélről lelógó fehér papírszalagok végül arra szolgálnak, hogy a család elköltözött elődeinek és tagjainak lelkei azokra telepedjenek s együtt ünnepelhessenek az életben

VERSES KÖNYV CIMLAPJA

lévőkkel. A ház bejáró ajtója fölött a yusuri (Melia japonica) nevű növény leveleitől körülvéve találunk egy megfőtt rákot és 1—2 piros narancsot, pár levelével. A csinosan összeállított csoportozatról szalmaszálak és fehér papírszalagok lógnak le. A Melia japonica új levelei kihajtanak, még mielőtt a régiek elhullottak, s ezen tulajdonságuk miatt a gyerekekben és unokákban való

A SZENTBIVATÓVAL

továbbélés jelképei lettek. A rák a késő halál, illetve a magas kor jelképe, a narancs (sokszor egy piros bogyójú növényke is helyettesíti vagy szaporítja) a bőséget jelezi, vagyis hogy azon évben ne szenvedjen szükséget a család. Az utóbb leírt díszítést sokszor bent a lakásban is megtaláljuk a házi oltár előtt levő áldozó asztalkára téve.

Újév reggelét rendesen ébren várja meg a család. Az estebédnél nem szabad hiányozni az újévi mochinak, (rozslisztből készült pogácsa), mert akkor a család egész évben nélkülözésnek lenne kitéve. A hajnal első sugárainál imádságot küld a család az istenekhez, meghajlik az ősök névtábláit rejtő oltárka előtt, azután „ban zaj raku" (tízezer évig tartó szerencsét) üdvözlettel köszöntik egymást. Majd fölkerekedik a család valamennyi férfitagja s rendre járja ismerőseit a fenti üdvözlettel és apró ajándékokat hordanak szét egymásnak. E látogatásnál a zoni nevű hús, rizs és zöldség keverékéből készült étellel és édes, rendesen sötétsárgára festett, otoso nevű rizspálinkával kínálják a vendéget. Mindkettő csak újévre készül, megízlelése kötelező, még pedig háromszor kell enni és inni, elsőt az istenek kedveért, másodikat a haza boldogulásáért, harmadikat a család szerencséjéért. A látogatás alatt vidám arcot kell mutatni, hogy a szerencse istene kedvet kapjon a bejövetelre, a szerencsétlenség pedig elrémülve fusson a boldog zajtól hangzó házból.

Újév napján a házat nem takarítják, nehogy kiseperjék a szerencsét. Az üdvözlő látogatásokból az uralkodó pár is kiveszi a maga részét s egész nap fogadja az udvari és katonai méltóságok üdvkívánatait. Újév 3-ik napján a nők járnak köszönteni. Sajátságos

babona még, hogy a hét szerencseistennek egy közös csónakban ülő képét újjév éjjelén vánkosuk alá rejtik s azt hiszik, hogy az így álmodott dolog a jövő profeciája. Egész nap és egész este az utcán tolong a nép, melyet a fent leírt szimbolikus díszítések mellett a lampiónok és lobogók egész árja borít el. Az utcákon és udvarokon vidám fiatalnép játssza az újévi toll-labdajátékot s estefelé a kisasszonykák rendesen fekete bajusszal és szakállal, az úrfiak meg pirosra-fehérre mázolt arccal jelennek meg, nagy nevetés között, a vacsoránál, mert aki a labdát nem tudja a díszes rakettal visszaütni, úgy hogy az a földre ne essék, az fekete, illetve piros-fehér pontot kap az arcára, mely estére rendesen a fent írt maszkurává változtatja az aranyifjuságot. A gyerekseregnek a sárkányeresztés mellett óriási örömet okoz az úgynevezett oroszlántánc. Ezt rendesen néhány szegényebb családból való ifjú járja. A táncoló fejére hosszú sörényes oroszlánfejet vesz, melyen hosszú zöld szoknya lóg, 2—3 társa dobon és sípon ünnepi nótát játszik, mihez a dobos a dallamot énekli. Ezalatt az oroszlán-maszkos sajátos ugrándozó táncot jár. Házról-házra járnak. Még az ünnephez tartozik egy sajátságos játék, mely némileg a mi betlehemjáró szokásainkat hozza emlékezetünkbe. Rendesen fiatal suhancok a hét szerencseistennek, ördögöknek, házigazdának, részeg és józan vendégnek öltözve járnak házról-házra s valami szerencsehívó-ördögkergető színdarab felét játszanak.

Az újévi ünnepség régi származású ős japán dolog, de khinai hatásoktól van átszőve. Az oroszlántánc indiai eredetűnek látszik. Állítólag Formoza őslakóinál is megvan; tény, hogy még ma is a vitatott származású eták

járnak újévkor házról-házra, sőt faluról-falura, mint oroszlántáncosok.

Hina no matsuri. A harmadik hónap (március) harmadik napján van a baba- vagy leányünnep, mely egészen a kis leányoknak van szentelve. Az egész család díszes ruhába öltözik e napra s úgy vonul be gyermekeivel az ünnepre díszített szobába. E szoba egyik oldalán lépcsőzetes polcokon bábuk és babajátékok egész tömege van felállítva. Legfelül áll Jingó Kogo császárnő és hű miniszterének alakja, aztán a menyasszonyi szertartáshoz felvonuló három nyoszolyóleány következik pár más alakkal, alább a háztartási eszközök minden elképzelhető darabja, szekrények, asztalkák, tányérok, tálak, theázókészletek, szakés- (rizspálinka)-palackok, hangszerek, labdaverők, és tollabdák az újévi labdajátékhoz, szerencsemacskák stb. stb. tarka változatban. E babák és egyéb felszerelések családi klenodium s igazi kincseket érő műdarabok is vannak közöttük. Az ünnep előtt a játékkereskedők kiállításai és üzletei igazi eldorádói a babajáték-művészet fényes darabjainak. Ezerszámra tolong a nép ezen üzletek előtt s rendesen egy-két darabbal szaporítja minden évben a család meglevő babajátékait. Az ünnepély lefolyása naivan kedves jelenség. Az élő babák megvendégelik az életnélkülieket mochi-pogácsával, főtt rízzsel, süteményekkel és — tán a tejet helyettesitő — fehérre festett és cukrozott rízspálinkával. Ünnepélyes vacsora fejezi be a napot s a fáradt apró népség elalvása után az egész babakincs visszavándorol a dobozokba, hogy egy év mulva újra előkerüljenek az élő babák végtelen örömére.

Az ötödik hónap (május) 5-ik napján van a *Nobori no sekku,* a lobogó vagy fiúk ünnepe. E napon lobogó

díszbe öltözik Japánország minden háza, melynek fiúgyermeke van, illetve amelyben az elmúlt év alatt fiú született. A lobogók óriási koit (ponty) ábrázolnak. Papírból, selyemből vagy vászonból vannak készítve s néha 4 méter hosszúak; magas rudakra kötve a ház elé állítják fel annyi darabban, mint amennyi fiú van a háznál. A vígan lengedező szél a hal nagy, nyitott száján betolulva azt felfújja és ide-oda mozgatja, mintha a vízben játszadoznék. Bent a házban a leányünnep módjára az ország legnagyobb hőseit ábrázoló babák, fegyverek, páncélok, nagyobb vadak alakjai, szerencsekutyák (melyek keresztelési ajándékul szolgáltak) s a gyerekeket annyira szerető szerencseistenek, Daikokusamanak, alakjai vannak felállítva. Ezeket is megvendégelik a fiúk, elbeszélik ők vagy szülőik minden egyes hős történetét, kiknek példája a gyerekek zsenge szívébe vésődik. Legtöbbször birokra is kel a fellelkesedett apró népség vagy összeáll és szalmakötéllel vagy virágos faággal holmi vesszőzésféle játékot játszik. A fiúünnep játékszerei is estére, egy-két külön e célra szolgáló darab kivételével, szintén egy évi pihenőre térnek.

A hetedik hónap hetedik napjára esik a *Tanabata no sekku*, a Vega csillagzatnak szentelt ünnep. Díszítése egyszerű. Hosszú, lombos bambuszágakat tűznek fel a ház elé s azt színes papírszalagokkal díszítik, melyekre szerencsét hozó mondatokat is szoktak írni. Az este beálltával az egész család ünnepi ruhában az utcára megy, hogy a szerencsét hozó csillagzatnak bár egy sugara essék reájuk. Hazatérve, különösen a leányok, apró fa szilánkokat — melyekre rendesen gonosztűző mondatokat írnak — égetnek el babonás mondások

között. Ezzel akarják a szerencsecsillagzat ünnepén a gonoszat elűzni a házból.

A kilencedik hónap kilencedik napjára esik a *Kiku no sekku*, chrisanthemum ünnepe. Egyes kertekben, sétatereken felállítják a szebbnél-szebb csodás alakú és színű virágokat s a japán nép zarándokolni jár ide. Minden egyes darabot megbámul, percekig beszélve különleges szépségeiről. Ebben nyilvánul meg a japánság igazi természetszeretete leginkább és legszembetűnőbben az idegen előtt. Képesek egy szép virág megláthatásáért egész napos utazásra is.

A 11-ik hónap 11-ik napján nincs semmi ünnep, mert ekkor az összes istenek az isei szent templomba gyűlnek tanácskozásra s így nem szabad ünnepet tartani ekkor. Említettem, hogy az ünnepek egy részénél a gésák visznek nagy szerepet.

Sok kedves, sok rossz dolgot olvasunk a japán gésákról. Nézzük meg hát kik és mik ezek a mesés teremtmények.

Azt mondják róluk, hogy Japán virágai, Japán vidámsága s társas életének éltető lelke. Nyugaton a gésák erkölcseit mérik Japánra s így ítélnek az egész nemzetről.

A gésák Japán legszegényebb néposztályának gyermekei, kik vétel vagy örökbefogadás útján kerülnek gazdáik birtokába. A szegény nép csinosabb leánygyerekeit 5—6 éves korában csekély összegért odaadja a gésatartó nevelőknek. Az ő szemükben nagy szerencse ez, mert itt jó nevelésben részesülnek s könnyebb életük lesz, mintha parasztsorban maradnának. Az ily gyerekeket aztán a tulajdonos iskoláztatja, zenére, táncra és énekre taníttatja. Ha már elég ügyesek, elszerződteti a theaházakba, hol esténkint az öregebb gésák zenéje és éneke mellett táncolnak. Később ők is zenélnek és énekelnek éveken át, míg letelik szerződéses idejük, ami legfeljebb 30 éves korukig tart. Ekkor visszanyerik szabadságukat. Sokan férjhez mennek közülük, sokan fényes tehetséggel rendelkeznek, kiváló művésznőkké válnak, óriási összeköttetéseik lesznek s nem egy gésáról beszéli a fáma, hogy még az ország ügyeire is befolyást gyakorolt. A társasélet hiányait betöltő szereplésükről már előbb szóltam. Igazi bohémek, kik igyekeznek az életnek csak a derült oldalát élni. A tehetségesebbek rendesen pazar, fényűző életet élnek, mint nálunk az elsőrangú művésznők. Ha egy gésa közkedveltségű lett, gazdája rendesen nagy összegeket bocsát rendelkezésére s eladósítja. Így, ha a szerződés szerint szabadságának visszanyerési ideje eljött volna is, az adósságai miatt kénytelen a theaház kötelékében maradni.

A japán tánc elüt a nyugati táncoktól, túlnyomó részük lassú, méltóságos és komoly. A mozdulatok ki-

mértek bár, de sok kecsesség van bennük. A táncnak kiegészítő része az arcjáték, melyet már nehezebb megérteni. Magam is furcsának találtam azt, mikor arról volt szó, hogy a tánc, mint az isteni tisztelet komoly része, az áhitatot a legmagasabb fokra tudja emelni. És aztán láttam egy templomi táncot a legnagyobb ünnepükön, egyik templomi táncosnőtől eljárni. Őszintén mondom, hogy meglepett a valóság. Az a tánc igazán istenimádás volt, megjelent benne mindaz, amit egy hívő lélek isten dicsőitésére mondhat, benne volt az emberi kicsinység és gyöngeség bízó hódolata, remélő hite, bűnbánó porbaomlása, magasztos fölemeltetése, a hála, köszönet és imádás, úgy amint csak egy költői lélek álmodhatta meg, amint csak egy művészi lángész valósíthatta meg.

A mindenkinek tetsző japán tánctól eltérő a japán zenéről alkotott vélemény.

Fülsértő, összhangnélküli tortura, melyben nincs szépség, nincs dallam, nincs lélek; ez az általános ítélet. És következtetéseket vonnak. A dal a lélek szebb oldalának virága, a japánnak nem szép a dala, nem szép a lelke sem. Nem akarok vitatkozni, de azért egy pár szavam mégis lenne reá.

A japán zenében a moll az uralkodó. Nincs is dúr-skálájuk s zenéjükből hiányzik a nyugati zenehangok egy része. A szigorúan figyelők meg fognak győződni, hogy az a leócsárolt japán zene sok szépséggel bír, amelyből még nagyot teremthet a haladó kor.

Egészen más elbírálás alá esik aztán az, hogy miképen adják ők elő zenés dolgaikat és mint hat ez az előadási mód reánk. Itt beszélhetünk diszharmóniáról, fisztuláról, gurglizó hashangokról, fülsértő tortu-

ról. Ez itt és így igaz. De a japán táncot a japán zenére járják. Vajjon hogyan volna lehetséges, hogy egy léleknélküli zenére lelkes táncot lehessen járni, ha igaz lenne a japán zenére rámondott ítélet!?

A mi előadásmódunkkal egészen másként hatnak a japán dalok s nem egy közülük mint divatos nóta bejárta már a világot.

Tenyo

V. SZINÉSZET.

AZ UTCA ÉS A NÉP ÉLETE.

A templomi szinjáték nem hagyott nyugton s megláto gattuk a rendes színházak néhány előadását. Egy középkori lovag-drámát néztünk meg először. Nem is az egész darabot, csak annak félnapig tartó részecskéjét, mert nem volt sem kedvem, sem időm a másküléonben tíz napig tartó előadás végigélvezésére.

Tokiónak jelenleg több modernebb építésű színháza van, de a játszott darabok egyikben sem modernek. Ezen a téren még érintetlenül él az ősi japániság. Történt ugyan kísérlet a nyugat irodalmával is. Danjuro, Japán legnagyobb színésze, Hamletet játszotta el társulatával, de nemzete ízlésével meg kellett alkudnia s a dán hős meg az összes szereplők japán lovagruhákba és kimonókba voltak kénytelenek bújni, mert enélkül aligha tetszettek volna a nagyközönségnek. Sőt nemcsak a szereplők voltak japán ruhában, de a díszletek, a hely, a szcenirozás stb., minden úgy hatott, mintha igazán japán földből fakadt volna az egész történet. És mégis megbukott a darab s minden ilyenszerű kísérlet.

A színház majdnem olyan mint nálunk. A különbség csak az, hogy ott a mi székeink hiányoznak, ehe-

lyett vatta-ülőpárnák vannak a szalmagyékényes földre terítve s ezekre telepedik le a közönség.

Az előadások egész naposak, ezért a színházlátogató közönség, mintha kirándulásra készülne, feltarisznyál egész napra s a szüneteken — akár csak otthon lennének — körbe ülnek és elfogyasztják ebédjöket, vacsorájukat. Aki nem hozott magával, az rendel a színházi vendéglőből. Sokan vannak olyanok, kik rendes étkezésüket itt végzik egyedül vagy társaságban s evés-ivás közben gyönyörködnek a színi előadásban.

A színpad maga elüt a mienktől, az elmaradhatatlan énekkar részére külön hely van készítve, melyet a színpadtól rácsos korlát kerít el. Néhol a színpad felett van elhelyezve a kar. A színpadra, a nézőtéren át, hosszú, keskeny híd vezet, ezen vonulnak fel a szereplők a színpadra s ezen is távoznak el. Maga a színpad forgó-szerkezetű, úgy, hogy egyetlen szempillantás alatt más tájék, más szereplőkkel van előttünk, míg a régiek eltűnnek. Csakis így lehetséges a japán színdarabokban oly gyorsan változó helyeket előadásra rendezni, máskülönben folytonos függöny fel- és lehúzásból telnék ki az előadás.

A történeti színművekben rendesen egy-egy nagyobb történeti eseményt adnak elő oly részletességgel, annyi történeti- és korhűséggel, hogy talán az életben sem történhetett másképpen. A Tokugavák zsarnokuralma alatt nem volt szabad az igazi gondolatnyilvánítás. Ezért nem történeti munkákban, hanem színművekben írták meg a valót, álnevekkel. Ezt mindenki tudta, csak éppen a zsarnok kormányzó és közegei nem. Az álnevektől csak napjainkban kezdték megtisztítani a műveket.

A látott darabok más csoportjában nem a főrangúak, hanem a középosztály és a nép viszi a főszerepet. A nép jobban szereti ezeket, mert dal, zene és tánc van bennük sok. E darabok rövidebbek, mert egy este vagy néhány óra alatt végig játszhatók. Az életet nyílt leplezetlenségben tárják fel. Legnagyobb részük — hogy európaiasan fejezzem ki magamat — pikáns francia ízű részletekkel bővelkedik. Ezért a jobb körök leányait csak kivételesen eresztik el a színházakba. Szigorúan bírálva a dolgot, nem oly gonoszok e darabok, mint a hírük s hogy hazabeszéljek: Budapestnek nem egy színpadán csúnyább dolgokat tartalmazó darabokat adnak.

Bizonyítékul álljon itt egyik legnépszerűbb darab meséje. Egy derék ifjú lovag, kiben hűbérura teljesen megbízik s akitől hűbérura sorsa is függ, egy vidéki ismerősével, elmegy egy theaházba, hogy a gésák szép táncát láthassák. A lovag beleszeret itt egy gésába s attól fogva elhanyagolja dolgát, örökké csak a theaházban ül. A gését meghatja a lovag nagy szerelme s végre az ő szive is szerelemre gyúl és felesége akar lenni. Igen ám, de gazdája nem akarja kiengedni a markából, mert ha őt elveszti, akkor fényes üzlete megbukik. Ravasz fondorlattal tőrbe csalja a gésa tudatlan szülőit s nagy pénzösszegről kötelezvényt állíttat ki velük, mely a leányt terheli adósággal.

A két fiatal kétségbeesetten tanakodik, hogyan teremtsen pénzt. A leány elhanyagolja a theaházi vendégeket, nem akar játszani s ha rákényszerítik is, csak immel-ámmal énekel és táncol. A tulajdonos megfenyegeti, hogy törvényre adja szülőit, ha nem lesz olyan mint volt. Vagy szakítson az ifjúval, vagy fizessen. Az

ifjút ki is utasítja házából. A szülőiért való félelem és a vágy, hogy szeretett lovagjáé lehessen, azt a tervet érleli meg a leányban, hogy egy gazdag udvarlóját meghallgatja.

Tervét végrehajtja. Megvan a pénz és ő most már a lovagjáé lehetne. De a dolognak nincs vége. A pénz lopott volt s éppen szerelmese gazdájától és szerelmese hanyagsága miatt lopta el a versenytárs. A lopás miatt hűbérura a kormányzónál nem tud eleget tenni kötelezettségének és kegyvesztett lesz. A szerelmes lovag e felett kétségbeesik és fölmetszi gyomrát; a leány pedig, hogy legalább szülőit megmentse, megmarad ravasz gazdájánál.

Ilyenszerűek az efajta japán darabok. A japán esztétikusok folyton azt hangoztatják, hogy e darabokban erős erkölcsi háttér van, mert a kötelesség győz minden emberi indulaton s inkább meghal semhogy meggyalázott életet folytasson. Vagy 100 darabnak ismerem a meséjét, melyben a hős szerelme miatt megfeledkezik a kötelességéről. Ezért a hűbérszokás szerint halál járna részére. Ettől a halálbüntetéstől menekül a hős az öngyilkosság által. Hát bizony ez gyenge erkölcsi alap.

A japán dráma a karénekekkel kisért ősrégi, vallásos táncból fejlődött. A XV-ik században nyerte finomodott alakját, melyet „No"-játéknak neveznek. Karénekekkel kisért párbeszédes tánc ez, mely tárgyát főleg a japán mithológiából veszi. A budhizmus hatása legtöbbnél nagyon érezhető. Tartalmuk komoly s közöttük nem egy klasszikus remekmű van. Ma is előadják, de kizárólag a templomi szinpadokon. „No"-játékot többet is játszanak egy nap s hogy ne legyen a folytonos

komolyság unalmas, felváltva adják egy-egy „Kyogen" nevet viselő, rendesen alsóbb kómikumot tartalmazó darabbal. Ezek fejlődnek tovább. A szereplők száma szaporodott, a mitológia alakjai helyett a nemzet nagyjait vagy a népet viszik szinpadra s így születik meg a mai japán szinmű és szinház.

A szinészek játékáról el kell mondanunk, hogy a mi szemünkben szinte groteszknek tünik fel, tulzott reálizmusával. Bámulni valónk akad különben elég. A pazarfényű és izlésű öltözékek, a diszletek, az élőképek tündérszép csoportjai, a táncok s ha már beletanultunk, a zene régies, orientális volta, mind jók a bámulásra.

A régi kor maradványai, hogy a nők szerepét ma is férfiak játszodják. Az uralkodó megengedte azonban, hogy a művész nejével együtt játszhassék. Ezen engedély alapján játszott Danjuró is, aki Japánban való

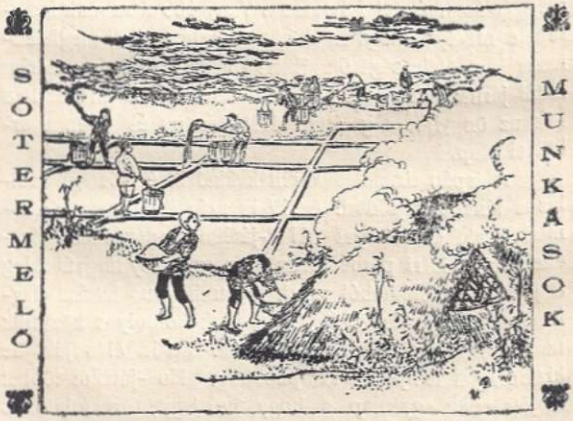

időzésem alatt halt meg. Temetése rendkívül fényes volt. A japánság még 45—50 év előtt nem vette emberszámba a szinészt. Danjuró ravatalánál az ország legelőkelőbbjei rótták le kegyeletüket s maga az uralkodó is őszinte sajnálatát nyilvánította.

Egy vasárnapunkat arra áldoztuk, hogy gyalogszerrel kószáljuk össze Tokio egy részét, végcélul Asakusának, Tokio népligetének megnézését tűzve ki. Látni akartuk az utcát.

Az utcák egy része már kövezett vagy aszfaltos s az automobilok ezrei nyargalnak rajtok éppen oly bolond tülköléssel és iramban, mint bármely másik világvárosban. És 25 évvel ezelőtt? Bizony akkor Tokio utcái még mind makadámból voltak. Csak a villamos vasút vágányainak a köze, meg egy-egy ház eleje volt lapos homokkövekkel burkolva. Gyalogjárók szinte feleslegesek voltak, hiszen az uton alig-alig járt egy-egy igásökörfogat, lovaskocsi vagy egy-egy lóhátas katonatiszt. Ezek előtt is ott futott a gyorslábú szolga, a bettó, hogy hangos kiáltásával utat csináljon a nyüzsgő embertömeg között. Ezeken kívül más, mint ember nem volt az utcán. Hanem ember az aztán oly sokféle, hogy azt se tudtuk, melyiket nézzük közülük. A kocsiközlekedés zaja nem süketítette meg füleinket, az emberek élénk beszélgetése pedig majdnem elenyésző suttogás volt a mi örökké zúgó, robogó nagyvárosi utcáink zajához képest.

Néha — egy hangosabb kiáltás riasztott meg. Egy kurumaja fordult ki az utcasarkon, az kiáltott ránk, nehogy elgázoljon. Ez ugyan, ha megtörténnék sem lenne nagy baj, legfeljebb a ruhánk lenne poros vagy egy kis horzsolást kapnánk, lévén az egész kocsi alig nehezebb

egy kerékpárnál. Aztán, ha erősen állunk a lábunkon, nem is tud legázolni ez az embererőre járó alkalmatosság, hanem ő fordul fel, kiborítva utasát és a kettős rúd között álló igás önmagát az utca közepére. Ilyen embererőre szerkesztett kocsi különben elég sokféle van. A kereskedők kihordói, mészárosok, pékek stb. mind ilyen kétkerekű alkalmatossággal vágtatnak végig az utcán. A gyors futásban túltesznek rajtuk a japán levélhordók, kis európaias egyenruhában, szalmapapucccsal a lábukon, futva viszik szét a postát. Leggyorsabb lábuk azonban a rikkancsoknak van. Övükre csengőt kötve, inaszakadtukból rohanak végig a városon, hangos „Gogai! Gogai!" kiáltásokkal.

A járókelők facipőinek kopogása olyanforma hangot ad, mintha nagyon távolról huszárcsapat lovainak csattogó patkóit hallanók. Elég hangosak az utcai árusok is. Vállukra fektetett hosszú rúdon lóg elől-hátul — mintha egy mérleg két serpenyője volna — a két kosár vagy dézsa, benne hal, babsajt, kagyló vagy más élelmiszer. Mindenik félig futólépésben cipeli a ruganyosan ingó terhét, közben ritmikus, daloló hangon kiáltja, hogy mije van eladó. Ahányféle árús, annyiféle dallam, ami szinte jól esik a fülnek s az az előnye is megvan, hogy már fél kilométer távolságból megismerjük a dallamról hogy ki közeledik. Más árúsok katonaborjúként hátukra vett ládikát cipelnek s versbe szedett dallal dicsérik árúikat.

Most hangos, süketítő sipolás közeledik. Amennyire türhető az árúsok dalamos kiáltása, annyira bántó e folytonos fütty. Kis, cifrára festett kocsit tol, nagyon lassan egy ember; kis, petróleummal fűtött gőzkazánka van rajta. Pipaszártisztitó ez a fütyörésző úr. A gőz-

kazánra alkalmazott síp egésznap szól s csak akkor szünettel, ha odaadjuk pipaszárunkat, hogy egy fillérért keresztűleressze a kis masinéria gőzét.

Egy ilyen szekérkén rendkívül csinos és érdekes japán motivumú diszítést láttam. Pár fillért adtam a gazdájának, hogy álljon meg addig, amíg lerajzolom gyűjteményem részére. Hej, de keservesen megbántam pedig. Az ipse ugyanis elmondotta társainak, hogy a bolond seyojin mit csinált s attól fogva naponként 10—15 sípoló pipatisztogató zarándokolt utcánkba és megállva ablakom alatt, addig fújta sípját, míg néhány szennel meg nem változtam a munkámhoz szükséges nyugalmat. Őszintén mondhatom, hogy egyik oka ez volt újabb lakásváltoztatásomnak.

Ámde mi most Asakusába indultunk. A hosszú utcákon üzlet, üzlet mellé sorakozik. Japán túltesz reklám dolgában Európán. Nem mulékony, egynapos életű papiroson hirdeti a kereskedő árúit, hanem óriási, festett táblákat akaszt üzlete elé, melyeken aztán bombasztikus nagyítással dicsekedik üzlete kiválóságáról nem csak japánul, hanem komikusan ható angol szószerinti fordítással is. Hogy felültesen bennünket, az mégis nehezen sikerül. A japán bolt utcai oldala egészen nyitott s ferdén emelkedő polcokkal van tele; erre rakja ki árúit a kereskedő. Sokszor egész készlete ott van. Praktikus is ez a dolog, nem kell a drága tükörüveg s a vásárlónak sem kell bemennie a boltba. Ez a sok kereskedő, bár napjában alig árul pár pengőt, mégis megél. A nagyobb kereskedőknek a már említett tűzálló-épületben van a raktáruk.

Hogy fogalmunk legyen, miféle dolgok kaphatók pár száz lépésnyi területen, leírom az egyetem homlok-

zatával szemben levő kereskedéseket. Antikvárium, szabó, borbély, könyvkereskedő, papírüzlet, rövidárú, esztergályos, mészáros, vaskereskedő, műtömő és optikus, baromfikereskedő, bazár, zöldségárús, gyümölcskereskedő, képkereskedő, porcellán- és üvegárús, gyógyszerész, bronzkereskedő, suszter, papapucs készítő és órás. 22 üzlet alig 100 méternyi területen. És így van ez a legtöbb utcában.

Amint az egyik antikvárius előtt megállottunk, egész sereg ember tolult körénk, megbámulva minden porcikánkat. Úgy látszik, hogy a japánoknak, ha az utcára mennek, nem sietős az útjuk, elácsorognak itt is, ott is s minden kis dologért csődület támad; mintha csak Budapesten volnánk.

Egyszerre hangos zeneszó üti meg fülünket. Jelmezes csoport közeledik, legalább száz ember, élükön és oldalt hosszú bambuszrudakon lobogó szalagos feliratos zászlókkal.

— Valami ünnepély van? — kérdezem.

— Nem, — felelik — csak egy új kereskedés nyílt a környéken s annak a reklám-menete ez.

Egyáltalán, a reklámra sokat adnak. A vasútak mentén toronymagas betűk vagy egész érdekes embercsoportozatok borítanak egy-egy hegyoldalt, figyelmeztetve, hogy ez a sör, bor, cigaretta stb. a legjobb és itt meg itt kapható.

Végre majd két és félórai gyaloglás után elértük az asakusai templom bejáratát. A mély, posványos helyen fekvő templomhoz négyszögű homokkövekkel kirakott, kőlámpásokkal szegélyezett széles utca vezet. Két oldalán százával vannak az üzletek, melyekben minden elképzelhető dolgot árulnak. Fényképészek,

bűvészek, jövendőmondók, panorámások, áldozatitárgykereskedők, gyerekjáték-árúsok tanyáznak itt s kitünő üzleteket csinálnak az egész napon át özönlő tömeggel.

A templom egyike Japán legnagyobb ily fajta épületeinek. Gyönyörű bronz-dísztárgyak vannak benne s a főoltár, Budha szobra, feje körül a glóriával, nemcsak mint műtárgy becses, hanem egyik legrégibb szoboremléke is a szigetországnak. A templom egyik oldalfülkéjében, mintegy két méter magasságban egy istenkép van elhelyezve. Ehhhez járnak az epedő szívecskéjű fiatalok — legtöbbnyire fiatal leányok — s elmondanak egy esdeklő imát, hogy adja nekik szivük választottját. Az imát otthon, finom japán papirosra apró betűkkel leírják s az ima alatt e papírt szájukban tartják. Az ima végeztével ráköpik a nedves papírt a szentképre. Ha rátapad és nem esik a földre, imájuk meghallgatásra talált, ha leesik, oda minden remény.

Egy másik csodatevő isten-szoborhoz a betegek százai zarándokolnak s fájó beteg tagjaikat az istenség megfelelő tagjaihoz dörzsölik és hiszik, hogy meggyógyulnak; pedig éppen az ellenkezője történhetik, lévén Japánban a mindenféle bőrbetegség rettenetesen elterjedve. Az isten-szobor használatát kopottsága bizonyítja. Alig van már emberi alakja.

Lemenve a templom oldallépcsőjén, egy szép tó partján találjuk magunkat. Tele van egész kereken épületekkel. A japán-kertté alakított tópart minden szépségét meg akartuk látni s elindultunk, hogy körülsétáljuk. Hasztalan volt minden igyekezetünk. A tó körüli épületek előtt ezrek tolongtak, össze-vissza, bámulva a mindenféle látnivalókat.

Madách londoni vásárának Bábele van itt.

Állatsereglet, bábszínház, viaszfigurák, mesemondok, kardnyelők kiabálják túl egymást. Itt egy bódé előtt fején táncoló emberről kiabál a tulajdonos; ott egy másik fájós fogakat húz ki fogó nélkül, csak egy kis fehér port hint reá. Odább egy tizenkétemeletes torony van, ennek az embere azt kiáltja, hogy tessék felmenni, meglátják onnan még a világ végét is, ha úgy akarják. Most egy akvárium következik, azután japán birkozók. Mindezeknek szinpadszerű emelvényük háttal az utcára nyilik, melytől függöny választja el. E függönyt időnként fel-felhúzzák, hogy a járókelők egy pillanatra megláthassák az előadást és bekivánkozzanak.

A birkozók csoportja engem is elcsábított. Sokat olvasván rendkívüli ügyességükről, szinről-szinre akartam látni őket. A róluk szálló hir alaptalan. Legelső sorban is hatalmas, nagy termetű emberek csodamódon

elhizott termettel. Mint valami óriások lógnak ki honfitársaik közül.

Nagyságuk oka tán az, hogy századok óta apárólfiura szálló foglalkozás ez, mely már az átöröklés folytán is nagy és erős szervezetre való hivatottságot ad. Ezenkivül a birkozók nem tartották meg soha a budhizmus húsevési tilalmát, hanem testük hatalmassá fejleszthetése céljából majdnem kizárólag húsételekkel éltek. Az előadás kezdetekor az összes birkozók kivonulnak díszes kötényekkel s a köralakú, rizs-zsupokkal kerített küzdőteret futva körüljárják. Azután, kettő kivételével, elvonulnak. Ez a kettő leveszi díszkötényét s testükön most már csak egy erős szíj-öv marad. Megkezdődik a mérkőzés.

Az a cél, hogy egymást kiszorítsák a szalmazsup körből. Nehéz, majdnem otromba mozgással, fujtatva lökik gurítják egymást, míg az egyik győz. A közönségnek nagyon tetszettek. Kiabáltak, biztatták őket, akár nálunk a favorítokat. Szünet alatt két vékony, de izmos ember állott a körbe. Ezek a dsiu-dsicu birkozók. Csodálatos, hogy ezek nem tetszettek annyira, mint az izom- és hájtömegek, pedig sokkal érdekesebbek. Villámgyors váratlan fogások s a legmagasabb fokra képezett testi erő és ügyesség áll itt egymással szemben. A küzdelem hevében sokszor a szó szoros értelmében a levegőben járnak, úgy dobálják egymást. Minden fogás egy orvtámadás, ha az ellenfél nem veszi idejében észre, biztosan elvesztette a küzdést.

Tovább siettünk. A világcsodák gyűjteményébe mentünk be. Érdekes volt nagyon. Igazi és hamis dolgok egész tömege, valóságos muzeum, mely százezreket ér. Méter magas, ezerágú fához hasonló koráljuk a leg-

nagyobb az eddig ismertek között. Régi — a japán és és koreai történetre vonatkozó — fegyver- és ethnográfiai gyűjteményük igazán tanulságos. Svindli-darabjaik közül a közönséges népnél legnagyobb megbámulásban részesül egy arasznyi nagyságú emberpár, állítólag Délamerika őserdeiből.

De hagyjuk ezt; haladjunk el a panorámák, élőképek s istentudja, hányféle csodák sátrai és házai mellett s forduljunk be a szinházak utcájába. Mert egész utca van itt, melyben szinház, szinházat ér. Nem olyan modern, nagy épületek, mint bent a városban, legnagyobb részük régi, rozoga faépület. Nem is az elsőrangú művészek játszanak bennük, hanem apró kis csillagocskák és a női szerepeket — nők adják. Betértünk egy pár ilyen szinházba néhány fillérnyi belépti-jegy, illetve az asztallap nagyságú belépőjegy deszka.

Nem voltam semmi kiváló élvezetre elkészülve, csak látni akartam. És kaptam igazi műélvezetet. Egyik silány deszkaszinházban egy fiatal 18—19 éves leány játszott a nagy művészek affektált realitása helyett oly megkapó egyszerűséggel, annyi bájjal, csengő hangjában annyi varázzsal, szép és kifejező arcában annyi élettel és érzéssel, hogy ennyi tehetséggel és természetadta bájjal akárhol elsőrangú művésznő lehetne. Dicséretére legyen mondva a közönség egy részének, a vidékről jött aranyos babát óvációban részesítette. Főleg a nagyszámú diáknépnek tetszett. Nem győzték dicsérni s különösen, hogy én is elmondtam véleményemet ismerős kísérőtársaimnak, általános lett a kisleány jó hírneve; megkapta szerződését és folyton telt ház előtt játszott.

Kifáradva értünk lakásunkra s még éjjel is a

majomszínházról és a többi zagyva, bolondos látványosságról álmodtam.

Közben egyre forróbb lett a nyár; ismerőseim északra utaztak, vagy a magasabb fekvésű hegyvidékekre mentek nyaralni. Én japán kimonómban bírtam még a munkát, bár állandóan bágyadt voltam feleségemmel együtt. Mindketten szerettünk volna egész nap fürdőkádunk hideg vizében lubickolni. Egynapon aztán 115° Farenheit fokra futott fel a hőmérő. Kezdett sok lenni a jóból.

Éppen ezidőben kaptam levelet egyik ismerősömtől Nikkóból. Irta, hogy milyen felséges levegő, kellemes, hűvös van s hogy mily nagyszerűen tud dolgozni. Hívott mennénk mi is oda, ott sem kerül többe az élet, mint Tokióban. A nappal kínszenvedése, melyre a forró éjjel sem nyújtott pihenést, enyhülést a nagy melegben elgyötört testünknek, döntött a takarékosságom parancsolta kényszerűségen. Éppen akkor kaptam itthonról küldött fizetésemet, összepakoltunk hát és útra keltünk.

Ekkortájban ismerkedtem meg Katzura Tasabu fiatal tanárjelölt úrral, akit tanítómul is megnyertem s kivel később igaz, barátságot kötöttem. Hozzám jött lakni s ettől fogva egész Japánban való időzésem alatt együtt éltünk, ettünk, ittunk, tanultunk, örültünk és szenvedtünk.

A magas fekvésű dús fenyvesek között elterülő Nikko volt utazásunk célpontja; Nikko, melyről azt mondja a japán közbeszéd, hogy aki nem látta, nem beszélhet arról, hogy mi a szép; Nikko, a híres templomváros, hova nemcsak üdülni, de búcsújárásra is zarándokol a hívő tömeg.

Már másodszor találkozik a nyájas olvasó mun-

kámban búcsújáró néptömeggel anélkül, hogy a japán hitéletről szóltam volna valamit. Jóvá teszem hibámat és elmondok egyet-mást a japán nép vallásáról és hitéről. Ma Japánban teljes vallásszabadság van. Annyira nagy e téren a türelmesség, hogy talán a földnek egyetlen más országa sem képes hasonlót felmutatni. Államvallás nincs s csak megszokás a shinto-hitet ennek tartani azért, mert az uralkodó is ezt a hitet vallja. Az iskolákban nincsen vallástanítás, helyette erkölcstant tanítanak, a vallásoktatást a szülői házra bízzák.

Japán ősvallása a *shinto-hit.* A Konfucius-tanok elvegyültek a többi felekezet hit- és erkölcstani tételei közé s ma önálló felekezete nincsen a Konfucius-hitnek. A Budha vallását követők vannak legnagyobb számban, igen sok felekezetre oszolva. A Jézust hívő keresztyénségnek is majdnem minden felekezete képviselve van Japánban s ma már 1035 templom és imaházból hirdetik a keresztyén-hit igazságait.

A shinto-hitet a kontinensről vitte magával a japán-

TEMPLOMŐRZŐ

SZÖRNYETEGEK

ság. Elvitathatatlan tény, hogy mikor első uralkodójuk: Jimmu alatt, a mai Közép-Japánt elfoglalták, már túl voltak a természetimádáson s az ősök szellemét tiszteltték, istenítették.

Az ősök emez istenítése többé-kevésbbé még ma is megvan az Ázsia keleti partjain lakó népeknél. Valószínű, hogy azon őstörzs közkincse lehetett, melyből mindannyian kiszakadtak. A természetimádás főbb tárgyai: a föld, az ég, a hold, tűz, nap stb. mind helyet találnak teremtés-mondájukban, de nem mint természeti valóságok, hanem mint megtestesített szellemi lények szerepelnek.

Sajátságos valami ez a shinto-hit. Hiába kutatjuk fel bővebb ismeret céljából az idegen és japán irodalmat, hiába fordulunk felvilágosításért magukhoz a japánokhoz, a nyert felvilágosítások nem elégítenek ki, nem tudunk a dolgok mélyébe látni s nem tudjuk a vezéreszméket kerek, összefüggő ellentmondásnélküli egésszé formálni. Nem merem én sem megkisérteni e dolgot, csak összegezem azokat a tényeket, melyeket mint a shinto-hit hatásának eredményeit figyeltem meg.

Az uralkodó-családot az istenek egyenes leszármazójának tartják, ebből következik az uralkodónak — kit a haza meg személyesítőjének is tekintenek — végtelen, szinte imádásba menő szeretete. „Hazám és uralkodóm egy“ — mondja a japán. Másik jelenség az ősök rajongó tisztelete s a szülők iránti forró szeretet, miket talán egyetlen más vallás sem tesz oly mérvben hívei kötelességeivé. Fontos, szinte magában álló tény az is, hogy a shinto-hit nem ismeri az *eredendő bűnt*, ehelyett az emberi lélek kristálytisztaságát vallja, mely, mint ilyen

arra van hivatva, hogy naggyá legyen s istenhez hasonlóvá fejlődjék, mire a földi élettől megválik.

A shinto-templom oltárán tükör áll, melyben az imádkozó saját képét látja. Lehet-e ennél ideálisabb jelképe az önismeretre sarkallásnak?!

Az ősök szellemének tisztelete teszi oly drágává a japánság előtt hazáját; hiszen e hon földjén, velük együtt élik le az elköltözöttek szellemi túlvilági életüknek egy részét.

Az elmondottakból megérthető a nagy szellemek istenítése, akik aztán az úgyis gazdag istenkört egyre szaporítják és az élőkre varázsos példaként hatnak, hogy jók és nagyok legyenek már életükben, hogy elnyerjék jutalmukat. Keresztényi gondolkodással úgy kell értenünk ez istenné lételt, mintha az ilyen nagy szellemek a földi élet után egyenesen a mennyországba szállnának. A shinto-hit szent és boldog lényei ezek és nem részesülnek oly nagyfokú tiszteletben, mint az ősi istenségek.

Tagadhatatlan, hogy a shinto-erkölcstanra Konfucius tanai, templomaik berendezésére, sőt szertartásaikra is a budhizmus nagy hatással voltak. Istentiszteletük rendesen egy ősrégi beszédből és egy imából áll. Ezeket Noritok-nak hívják. Ősrégi dolgok ezek s amellett, hogy a japán ősnyelv kincsesbányái, egyszerű szépségükkel irodalmilag is igen becsesek.

A shinto-templom külső ismertető jele a *Tori*-nak nevezett kapu. Két függélyesen a földbe sűlyesztett gerenda ez, tetején kétoldalt kiálló keresztgerendával, mely alatt kis távolságban még egy másik gerenda van a két függélyes oszlopba erősítve. A *Tori*-n belül rendesen lámpák vannak és egy vizmedence. Ezek mögött

következik a *Miya*, a templomépület. A templom szent voltát a kis, festetlen oltárasztalka s a felette elhelyezett köralakú érctükör jelképezi. Utóbbi valószinűleg a Nap jelképe lehetett az ősidőkben. Kiegészíti a szent dolgokat a *Gohei;* fehér, néha aranyozott, egyetlen papírdarabból kivágott szalagokból áll ez, melyek egy rúdon függnek. A legtöbb *Miyá*-ban ezeken kivül találunk még egy görbe — ritkán golyóalakú — drágakövet, legtöbbször hegyi kristályból és egy örökzöld fenyőágat. A templomhoz tartozik a fedett verandához hasonló szinpad, hol az istentisztelet alatt a szent kagura-táncot járják a templomi táncosok.

A shinto-templom eredetileg igen egyszerű, dísznélküli épület, lakk- és ércdíszítések nélkül, a hinoki nevű szent fából épitve. Ez egyszerűségét azonban a legtöbb templomnál ma már nem leljük meg; a budhista-templomok mintájára igen sok Miya oly fényes, akár a legszebb budhista-templom.

A shinto-hit szertartásai már az ősrégi időkben kifejlődtek, s majdnem változatlanul szállottak ivadékról-ivadékra. Szent könyvük a *Kojiki*. Papjaik nem borotválják arcukat s hosszú szakáll növesztenek. Megjelenésük sokkal tiszteletreméltóbb, mint a gyerekeknek látszó budhista papoké.

A japán nemzet testi tisztaságát is a shinto-hitnek köszönheti, amely a köteles tisztálkodások egész sorát rendeli el s ezeknek szigorú megtartását követeli.

A shinto-hit a japán mithológiának ma is élő alakja. A teremtés, az istenek cselekedetei azok a főbb dolgok, melyek a három kötetes *Kojiki*-ban el vannak mondva. Szertartása is az istenek különféle alkalmakkor való cselekedeteinek az utánzata.

Mithológiájuk, melyet vázlatosan már érintettem, ismer egy főistenséget, aki még a világ megteremtése előtt létezett. Ez az istenség saját akaratából új isteneket teremtett s ezek egyike — feleségével együtt — a szivárvány égi hídján lejött a földre s megteremtette Japánt. Teremtményei népesítik be a földet s a nap és hold is az ő gyermekei. Befejezve a teremtést, elhagyják a földet s csak teremtményeik élnek és szaporodnak itt tovább. A nap istennője hosszú idő mulva unokájának ajándékozza Japánt s fényes kisérettel bocsátja le őt a földre. Déli Japánban él az égi unoka és négy utóda. Az ötödik, Jimmu Tenno hajóra száll egész népével s megindul Közép-Japán elfoglalására. Megkapja az égi kardot s az égi turulmadár-vezetőt; diadalmas hadjáratok után tíz év alatt fejezi be a hódító útat. Yamatóban üti fel székhelyét, oltárt épít s hálaáldozatot mutat be őseinek, az égi isteneknek. Ez az első áldozat, melyről a történet említést teszen.

Konfucius-ról, Khina legnagyobb gondolkozójáról negyedik kötetünkben bőven hallottunk. Így itt elég arra hivatkoznom. *Kelet* Bölcse Japánra is óriási hatással volt.

Konfucius erkölcstana Kr. u. a III. évszázadban jutott el Japánba. A nép nagy tömegére eleinte alig volt hatással, de a nemesi és harcos osztály között gyorsan elterjedt s a japán társadalom elitjének napjainkig zsinór mértékül szolgált. A shintó hit is abból az ősforrásból szakad ki, melyből Konfucius is merített. Így főbb vonásaik egyezvén, igazi támasztékot nyertek egymásban s egy részük át is ment a nép tudatába. Másfelől a hűbérrendszer malmára hajtotta a vizet s annak kifejlődését, megerősödését nagyon elősegítette. Az államfőnek, a felebbvalónak tiszteletét hirdette Kon-

lucius. Így a hűbérurak kapva-kaptak rajta s berendezkedésüknek khinaias szinezetét jó részben ez magyarázza meg.

A budhizmus Kr. u. az első században hatolt be Khinába, honnan 372-ben Koreába is benyomul, hogy innen a VI. század közepén Japánba érkezzék. Aránylag rövid idő alatt elterjed az országban. Papjaik értettek ahhoz, hogy miképpen vegyék körül az uralkodót és a hatalmasokat, hogy aztán felülről támogatva az egész nép között szabadon terjeszthessék hitüket. A budhizmus türelmességéhez tartozik az a vonás is, hogy megtűri az idegen vallások istenségeit, sőt ezeket is a maga istenszférájába vonja. Így nem csoda, ha gyors elterjedésének mi sem állott útjába. Külsőségei a fény és pompa s a még fényesebb szertartások tagadhatatlanul felemelőleg hatnak a szép és misztikus iránt örök fogékonyságú emberi lélekre s ez nagy elterjedettségének második oka. Ennek köszönhető, hogy a japán nép is elfogadta e hitet s hogy még ma is ez a nép túlnyomó többségének a vallása.

Egy japán professzor jellemző kijelentését idézem: „A keresztény nem óhajtja a shinto-hitű vagy a budhista másvilágát, a shinto-hitű sem kivánja a keresztény paradicsomát vagy a Budha nirvánáját. Nem más a budha-hitű sem. Mindenik csak a magáéba vágyik, mert hite szerint az a legjobb s az, amit ismerni vél. Arra egyik sem gondol, hogy hiszen mindegyik egyforma."

Japánban a budhizmus összekeveredett a shintoizmussal. Ez összekeveredést szándékosan idézték elő és tartották fenn, úgyhogy egy időben nem is tettek különbséget a kettő között. Faluhelyeken közös temploma volt egész a legujabb korig a két felekezetnek, egyik olda-

lán shinto-oltár, tőle bambuszráccsal elkülönítve a budhista-oltár. Ma már ez nincsen így. Mindakét felekezetnek külön-külön temploma van, faluhelyeken sokszor egy kis kunyhó az egész templom.

Japán templomokban nagyon gazdag. Shintohitű temploma mintegy kétszázezer (beleszámítva az egyszerű oltárokat is), shinto papja pedig százezer van. Ezzel szemben a budhistáknak hetvenezer temploma és kétszázezer papja van.

A budha-vallásnak több szektája él a szigetországban s köztük pár olyan, mely Japánban született és ott van egyedül elterjedve.

A budhista-templom kapubejárata két oldalán áll a templomőrző két szörnyeteg, oly ijesztő harcias alakok, hogy egy európai gyerek sikoltozva futna el tőlük.

Nagyobb templomoknál több kapu is van egymásután s ezeknél más-más szörnyalakok vannak. Csak ezek után következik aztán a templom, melyben rendesen egy főoltár van, Budha valamelyik alakjával és templomi edényekkel. Ezenkívül több mellékoltár is lehet

s van olyan templom, hol százakra megy az istenszobrok száma. A templom felszereléséből nem hiányozhatik az oltár közelében álló egy vagy több kis asztalka, melyeken a budhizmus szent könyvei feküsznek. Van aztán rendesen egy-két dob, melyet a szertartásoknál használnak. A templom belsejét igen szép lakk, aranyozás és bronz szépíti, falait és tetőzetét festmények fedik s nagyon sok helyen igazi műkincseket találunk még, bár a mult évtizedekben az európai és amerikai szenvedélyes gyűjtők igen sok értékes régi dolgot megvásároltak és külföldre vittek. E téren annyira ment a pénzvágy, hogy a kormánynak kellett közbelépnie, különben ma tán még a kamakurai Nagybudha is valamelyik amerikai milliomos parkját díszítené. Sok értékes kő- és bronzlámpa meg hosszúkás harang is van az egyes templomok körül. A harangnak nincsen nyelve, hanem oldalát ütik egy mozgatható nagy fagerendával.

A budhizmus szent virága a lótusz. Rendesen ott áll e virág az oltár két oldalán. Egyúttal a gyász virága is ez, melyet minden temetésnél láthatunk.

A budhizmus jövőjében erősen hisznek a budhisták, s hiszik, hogy a megindult reform-mozgalom újra fel fogja rázni a szunnyadozó életerőt s térben és hívőkben óriási gyarapodás vár reájuk. Isten tudja. Tény az, hogy a modern és művelt budhista papság felfogása merőben elüt a nagy tömeg hitétől, mely babonákba sülyedt's álma sincs a dolgok szellemi részéről úgy, hogy szinte bálványimádás az ő hitük. De hát vannak a Krisztus követői között is ilyenek elég szép számmal.

Utolsónak hagytam a Japánban elterjedt vallások közül a kereszténységet, melyről a távol keleten általánosan azt hirdetik, hogy a budhizmussal szemben

nincsen jövendője. Nehéz lenne erre a kérdésre felelni. A műveletlen nagy tömegnek, mely csak a külsőségekre tekint, mindegy, akár keresztény, akár budhista. Oltárt, papot, szónoklatot, körmenetet lát és kap itt is, ott is. A műveltebb osztály pedig nem sokat törődik vallási dolgokkal.

Egyidőben Japánban a kereszténység szépen elterjedt volt. Xaveri Szent Ferencnek, Japán apostolának az érdeme ez. Közel volt az ország ahhoz, hogy egészen kereszténnyé lehessen. Ám másként történt. Egy dicsekedve elejtett szó útját vágta a szépen megindult dolognak s a már 300 ezernyi keresztény a XVII. század elején a legnagyobb kegyetlenséggel irtatott ki. Megtiltották, halálos bűntetés terhe alatt, a keresztény hitre térést. Aki ennek a gyanujába jutott, azt a keresztre feszített megváltó megtiprásával tették próbára. Ha az illető titokban Jézus híve volt s nem tapódott reá a keresztre, akkor a legnagyobb kegyetlenséggel ölték meg. Milliónyi tábla hirdette az egész országban a tilalmat s még a gyermeknek is kötelességévé tette az esetleg keresztény szülő feljelentését. E hirdető táblák vérlázitón gyalázkodó szavakkal sujtották a keresztényeket. 1867-ben ott feleitették őket s csak a 70-es évek végén távolitották el a diplomáciai kar erélyes fellépésére.

Azóta újra szabad tér nyilott a térítők előtt. Van is minden felekezetnek híve és — főleg Tokióban — tán a görög-keleti egyház volt a legnépesebb a háború előtt. Nagy alapitványokkal dolgoznak s pár fogásuk is sok hívet szerzett. Egy Budha-kép, mely őt hallottan ábrázolja, igen nagy népszerűségnek örvend keleten. A görög-katholikus templomban az oltár mellé fel van állítva Jézus úrunk koporsója, üvegfedéllel s a belehe-

lyezett Jézus-alak még arctipusában is emlékeztet az az idézett Budha-képre. A nép persze azt hiszi, hogy hát hisz az mindegy.

A kereszténység Japánban már megvetette a lábát s főleg a nők köréből hatalmas hívő tábora van. A misszionáriusokat elég jól fogadják s működésük elé nem vetnek gátakat.

Az iskolákban egy, a kormány által készített erkölcstant tanítanak, mely az általános emberi erkölcsök foglalatja, hozzáfűzve egy, a honszerelemről szóló igen csinos részecskét. Mikor a vörös-kereszt egyletet megalapitották, sok helyen ellenérzéssel fogadták, azt hívén, hogy a kormány ezzel kísérletet akar tenni a kereszténység erőszakos elterjesztésére, úgy mint a hetvenes évek elején a shintoizmussal kísérlette volt meg. Csak mikor fölvilágositották, hogy ez a kereszt Svájcnak a címeréből van véve, csillapodott le az ellenséges hangulat. Ma már több ezer tagot számlál az egyesület.

Nevezetes jelenség az is, hogy a vallástanítás hiánya ellenére a bűnesetek száma sokkal kisebb mint bárhol. Egy francia misszionárius mondotta, hogy a keresztény-hit igazságait hintegetik ők, lankadatlan buzgalommal, a nép között. Olyan, aki felvette a keresztény-hitet, kevés van, de annál több, akik többé-kevésbbé meg vannak győződve az igazságról. És ez nagy nyereség, mert gyerekeiket minden gondolkozás nélkül eresztik hozzájuk s ezeknek fogékony szívét már sikerül annyira megnyerniök, hogy ha ők nem is térnek keresztény hitre, de már az ő gyerekeik bizonyára azok lesznek. Óriási munka ez, három ivadékon keresztül harcolni a célért.

A férfinemhez tartozó tanulók között már nehezebb a dolog. Tokióban, hol ezrek vannak az ország legkü-

lömbözőbb részeiből, igen sok a keresztény-templom, és lelkész. Rendes templomozásokat tartanak, ezenkívül hetenként kétszer-háromszor vallásos estéket is.

Túlnyomó részüknél nem japáni vagy nem egyedül ez az istentisztelet és a vallásos esték nyelve. Ha egy ilyen estre elmegyünk, pár európait, nehány japán meglett férfit és nagyszámu tanulót találunk ott. Nem azért jöttek ők, hogy a keresztény-hit alapelveivel megismerkedjenek, hanem azért, hogy az előadás idegen nyelvét halliva, gyakorolják magukat abban és hogy az ottlevő idegenekkel azok anyanyelvén beszélgethessenek.

Nekem is akadt mindig diák kisérőm, amennyi kellett, ragadtak reám, hogy ingyen gyakorolhassák a nyelvet. Ám siessünk az Ueno állomásra, nehogy lekéssünk a Nikkó felé induló vonatról.

Katzura barátom már türelmetlenül várt. Egész halom útikalauzt, térképet meg szótárt szorongatott a hóna alatt. Arca égett az izgalomtól. Hiszen még ő sem járt Nikkóban. Tokiótól Nikkóig a Tokugava család egy 150 kilométeres útat építtetett, két oldalt teleültetve kriptóméríákkal, melyek már fél ezredet láttak elsuhanni fejük fölött. A gyönyörű fasor nagyobb részét ma már kiirtotta az üzleti vállalkozás. Ezen az úton mentek évenkint egyszer a Tokugava kormányzók ezernyi lovag kíséretében, követve az ország 300 fejedelmétől, Nikkóba. Mesebeli látvány lehetett ez a menet, melynek művészi képeit a tokiói múzeumban őrizik. A fejedelmek egy része a kormányzó előtt ment, 50—200 főnyi kísérettel, részben gyalog, részben lóháton. Minden fejedelem kíséretének ruhája más volt, Fényben, pompában versenyeztek egymással a dajmiók. A menet közepén haladt a kormányzó s utánna a fejedelmek második csoportja.

A fejedelmek csapatainak a közét teherhordók töltötték ki. Ezek vitték azt a töméntelen ajándékot Nikkóba, amit a kormányzói parancsa megszabott. És ez az ajándék nagy és sok volt, mert a Tokugavák épen azzal voltak képesek uralmukat fenntartani, hogy az országot és a fejedelmeket kiszipolyozták, az ország kincseit Nikkóban halmozták össze s így képtelenné tették minden ellenük való megmozdulásra a fejedelmeket.

Tokió után apró bambuszligetes dombocskák között tikácsol vonatkánk. Néha 10—15 méter magas, 30—40 cm. átmérőjű óriásokat látunk itt a bambuszból. Furcsa egy növény ez a bambusz. Magától terjed tovább s ha nem irtanák, lassanként az egész határt elborítaná. Már többször említettem, hogy Japánnak mennyi meredek hegye van. Ezeknek a sziklás oldalaknak nagy részét — főleg Déljapánban — füves legelők helyett egy törpe bambuszfajta borítja, mely megvédi ugyan a hegyoldal puha talaját a vízmosás ellen, de sem embernek, sem állatnak nem ad semmi hasznot. Csak az északjapáni hegyeket borítja füves takaró s ezen a vidéken kezdett

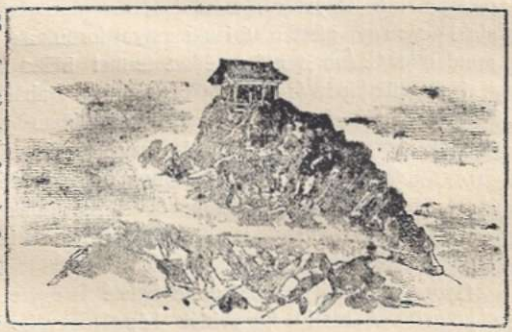

TEMPLOMA JUSANONN

újabban a szarvasmarha tenyésztés felvirágozni. A japán földmíves kemény harcot vív a bambusszal, mert gyökerei nagyon mélyre hatolnak s elég egyetlen kisújjnyi darabnak a földben maradása, hogy tavasszal kidugja fejét a diadalmas bambuszbokor. Túlzás volna azonban azt állítani, hogy a bambusz csak ellensége a japáni földmívelőnek. Barát is ez, mert hiszen ezerféle dologra használják a bambuszt. Házuk, használati cikkeik, gazdasági és ipari eszközeik mindenikénél fontos alkatrész a bambusz, melyből még nagy kivitelük is van.

Japánország alföldjén a Naka-Sendo síkságon vezet keresztül útunk. Akkora mint a Csallóköz s mint a legnagyobb síkság, Japán fő éléstárát alkotja. Meg is van rajta munkálva minden talpalattnyi föld, melyet az ezernyi csatorna nem foglal el. Már sárgult a rizskalász s egy-egy helyen láttunk akkora táblákat is, mint nálunk egy kisebb falu buzahatára. Alig egy óra mulva újra előttünk áll a messze elült hegyvidék, melyből egyetlen merész kúpot sejtettünk csak az ég peremén. Utsunomia állomásra értünk, ahol a nikkói szárnyvonalra kellett átszállanunk. A hegység lába előtt fekvő állomás forgalma igen nagy, mert a túristák százai fordulnak meg itt minden nap. Ám hordárt, étkezőtermet hiába keresünk. Helyettük japán árusok futkosnak nagy kiabálással le-föl a vonat mellett s csinos fadobozokban japán ételeket árulnak, cigarettát, theát kínálnak. Nem is csinálnak rossz üzletet, hiszen nincs sehol bolt, vendéglő. Hanem a szegény európai bizony étlen pusztulhat, ha nem tudja megszokni a japán konyha ismeretlen s nekünk élvezhetetlen művészetét.

Gyors emelkedéssel haladunk felfelé az egyre szűkülő völgyön. A szelid hegyvidék képe megváltozik s

sziklás tájék egyre meredekebb, egyre vadregényesebb része következik. Mellénk került már a kriptómériás ősrégi út is. Alig férünk már el egymás mellett s egy-egy helyen összevész az ó- és újvilág e két csodája s egymáson többször keresztül-kasul gázolva haladnak vállat érve tovább, hogy aztán újra összegabalyodjanak s újra megférjenek egymás mellett. Harmadik veszekedő társuk a folyó lenne. Most csendes, alig másfél méter széles víz folydogál benne, de hatalmas, háznagyságú kövekkel töltött medre és egy négy-öt holdnyi völgykatlan, melyre két méternyi kőtakarót borított, hírdetik, hogy milyen lehet haragos hatalma.

Hirtelen kitágul a szűk völgy. Egy gyönyörű fenyveserdőbe robogtunk be. A vonatnagyot füttyent: Nikkóban vagyunk. Vadregényes hegyek közé szorítva, 600 méter magasan a tenger színe felett terül el a község. Minden háza üzlet vagy vendéglő. A nedves, forró és fullasztó tokiói levegő után itt szinte hideg van. Hetek óta az első szabad lélekzet, az első kellemes érzés járja át tagjainkat.

Nekivágunk a templomvárosnak. Belépő-jegyet kell váltanunk, melyért kalauz is jár, aki aztán szapora szóval mond el minden történeti eseményt, regét és hagyományt, ami ezekhez a nagy időket látott helyekhez kapcsolódik. A templomok százai, az emlékek ezrei kerülnek útunkba a szeszélyes hegyoldal zeg-zúgjaiból, jó részük megbújik az évszázados fenyők árnyékában vagy a töméntelen csobogó csermelyek és apró vízeséskék partjain.

Említettük az első Tokugava-kormányzókat, akik jó 300 évvel ezelőtt választották pihenőül ezt a szép és kellemes helyet. Nemsokára a templomok és házak egész

tömege kezdette elfoglalni a hegyoldalakat s ide vándorol japán kincse-vagyona. Elvonul előttünk a régi Japán hőseivel, vezéreivel, költői és művészeivel, akik itt éltek és itt alkották nagyraszóló műveiket, itt főzték ki országrontó vagy boldogitó terveiket s haláluk után is itt találtak örök nyugodalmat. És az évek során, amint Nikkó szépül, gazdagodik és nő, úgy jut koldusbotra a nép maga. Régi jólétét Nikkó nyelte el s az alkotásban egymással versengő fejedelmek itt rakták le minden erejüket, mely az országot megmenthette volna a zsarnokok elnyomásától. Igy épült Nikkó azzá, ami ma: Japán legdrágább és legszebb látnivalójává.

A templomok nem nagyok s mint minden japáni templom, fából készültek, a japán művészet virágkorában. Díszítésük túlságosan gazdag, de ízléses. A művészlélek végtelenbe csapongó merész képzelete öltött itt testet a formák tökéletességében és bevégzettségében s a színek bámulatos változatosságában. Ki is vette a templomváros széppé tételében a részét mindenki, aki Japánnal összeköttetésben állott. Az első Tokugava sírhelyének széppé tétele volt a csalétek, mely a fejedelmek versenyre kelését okozta s még a koreai király, a khinai császár, sőt Hollandia uralkodója is kivették részüket az emlékek állításában.

Amint a hol meglapuló, hol kidomborodó hegyoldalon feljebb haladunk, újabb és szebb templomok, pagodák és kapuzatok tárulnak elénk. Ujabb csodái keleti, illetve a Japánban gyökeret vert khinai művészet önálló hajtásainak. Végre egy hosszú kőlépcsőhöz érkezünk. 200—300 lépcsőn haladunk felfelé, egyik oldalon a meredek sziklafal, másik oldalon hatalmas, faragott kőkorlát a meredek szélén. A lépcsők végénél kis tér-

ség van a sziklából kierőszakolva, rajta templom s mögötte pár méterrel magasabban a kormányzó sírja. Visszatértünk a nagy pagodához, honnan a hegyre V-alakban felnyúló másik templom-csoporthoz másztunk fel. Még szebb, művészieseb épületek, legfelül itt is, mint a másik oldalon, egyik Tokugava sírja.

Ujra lefelé indultunk s amint elnéztem a gyönyörű templomokat s a gyönyörű környezetet, önkéntelenül eszembe jutott, hogy mennyivel szebb és nagyobb a természet munkája, mint az emberé, s hogy mennyivel szebbé teszi ez az istenadta varázsos keret a kicsiny ember nagyratörő művét.

Korán lévén még az idő, békét kötöttünk követelődző gyomrunkkal s kurumajára ülve, elindultunk a jókora távolságban s majdnem ezer méterrel magasabban fekvő Tsuzenji-tó és a környékén levő három remek vízesés meglátogatására. Úgy terveztük, hogy a szeliden emelkedő 10 kilométernyi jó úton kurumajával megyünk el a meredek tövében fekvő Umagaishi theaházig, s ha nem lesz késő az idő, még aznap kigyalogolunk a tóhoz.

Kitűnő úton haladtunk mintegy öt kilométert ; csak egy helyen, hol az árvíz összetörte a hidat, kellett gyalogszerrel, kőröl-kőre lépve, átmennünk a vizen. Az eddig is szűk völgy lassan összébb szorul, úgyhogy kétoldalt toronymagasan merednek égnek a dús erdővel borított hegyek.

Az út mentén keskenyvágányú iparvasút ökrökkel szállítja a közeli rézbányából Nikkóba a tégla-alakba öntött tiszta vörösrezet.

Hanyatlóban volt a nap, mire a theaházhoz érkeztünk. Ettől fogva meredek hegyi-út vezet a tóig. Fel

lehet ugyan kurumajával is menni, de a sok helyen sáros úton 3—4 ember is alig képes feltolni az embert. Lóháton is szokták ezt az útat megtenni; mi azonban a meredekebb, de sokkal rövidebb gyalogútat választottuk a kigyózó kocsi-út helyett. Biztonság kedviért egy kalauzt fogadtunk, nehogy eltévedjünk s reánk sötétedjék ez ismeretlen világban. Különben, ha akartunk volna sem maradhattunk volna ott éjjelre, mert egy nagy amerikai társaság lefoglalta az összes helyiségeket.

A kis nészánok hangos „sajonara" kiáltásai között keltünk útra vezetőnkkel. Az éltető, friss levegő felvillamozta tagjainkat s a legvidámabb hangulatban vágtunk neki a meredeknek. Alig félóra alatt elértük az első vízesést. Hogy batyunk könnyebb legyen, elfogyasztottuk uzsonnánkat. Vezetőnknek is adtam egy pohárka konyakot, nagyon panaszkodott, hogy gyomorgörcse van.

Kissé sokáig időztünk itt s már szürkülni kezdett az idő, mikor elindultunk. Vezetőnk négy-ötször elmaradt, ami újra nagy késést okozott. Azon vettük észre magunkat, hogy a sűrű rengetegben ránkszakadt az este.

Viszsakiáltottam vezetőnkért, ki nagyon lassan, dűlöngözve mászott felfelé a meredek sziklaoldalon. Japán szokás szerint meg akart hajolni előttem, de megtántorodott a mélység felé. Ha el nem kapom estében, agyonzúzza magát. Közrefogtuk Katzurával s vallatni kezdtük. Tökrészeg volt az ipse. Batyujában egy wishkisflaska volt, állítólag egy angol túrista-pártól kapta s amikor el-elmaradt, teleszívta magát. A szokatlan erejű ital természetesen a fejébe szállt. Furcsa helyzet volt bíz ez. Az ismeretlen, szakadékokkal telt erdőségben, ily koromsötét éjszakán azt se tudtuk, mihez fogjunk? Szerencsére a vezetőnek volt egy papírlámpája, amit meggyújthattunk. Katzura fogta a lámpát, feleségem a vezető kimonóját, én meg hátulról zártam be a menetet nehogy valami sziklahasadékba zuhanjunk. Szerencsénkre elértük a kocsiútat s ezen haladtunk tovább felfelé. Vezetőnk is egy kissé összeszedte magát s most már nem kellett, hogy mi vezessük őt. Közben újabb baj ért, elfogyott a gyertyánk. Találomra bandukoltunk, bukdácsoltunk tovább, míg valahogy elértük a fensíkot. Itt már nem volt oly veszélyes az útunk, a gyér erdőben valamit láttunk is. Félórai gyalogolás után végre mécsvilágot pillantottunk meg s térdig sárosan értünk el a tó partján levő első theaházhoz — éjfél körül.

Igyekeztünk minél hamarabb nyugalomra térni. Ám ember tervez, isten végez. Mikor a vendégkönyvbe beírtuk nevünket, a vendéglős gyanakodó szemmel nézett végig Katzura barátomon, de nem szólt semmit. Alig hogy lefeküdtünk, kopognak ajtónkon s Katzurát kihívják. Hangos beszéd és vita indult meg. Két rendőr jött oda s Katzurát igazolásra szólllitották fel, kérve az engedély-levelét felettes hatóságától, mely felhatalmazza őt

a Tsuzenji meglátogatására. Kibújtam én is a szobát két részre osztó spanyolfal mögül s valahogy nagynehezen és szavatosság vállalása mellett leráztuk magunkról a rendőröket, különben magukkal vitték volna az én japán barátomat.

A dolog nagyon bosszantott bár, mégis nevetnem kellett. Katzura ugyanis asszisztens az állami egyetemen. Egyik asszisztens-társának az öccse — egy kiváló tehetségű fiú, mintegy 8—10 nappal ottlétünk előtt — leugrott a nagy vízesés partjáról a mélységbe s szörnyet halt. Hátrahagyott levelében panaszolja, hogy nem ér semmit az emberi élet, véges elméje képtelen behatolni a tudás mélyébe, bármily tudásvágy és szorgalom lakozzék is az emberben. Ő hát lerázza a test bilincseit, hogy megnyerje lelke szabadságát, így reméli, hogy nem lesz többé elzárva előtte a tudás.

Természetesen az összes újságok tele voltak az esettel s még verset is írtak a fiatal bölcsész haláláról. Az ilyen példa Japánban száz utánzót szül. Rövid pár nap alatt heten jöttek Nikkóba s vetették le magukat ugyanazon helyről a mélységbe. Hogy megakadályozzák a további veszedelmet, erős rendőri őrséget küldtek a tónál levők megerősítésére; a vízesés szakadékait éjjel-nappal őrizték s minden fiatal diák és kezdő tanult emberfélét eltiltottak attól, hogy engedély nélkül közeledjenek a tó környékéhez. Ezért volt a vendéglős gyanakodása, aki közölte az új vendég érkezését a rendőrséggel. Engem az bosszantott leginkább, hogy lenn az erdőben, mikor útat vesztve botorkáltunk s eljöttünk az őrzött vízesés mellett, nem mutatta egyetlenegy rendőr úr sem magát, pedig akkor igazán elfért volna rajtunk egy kis őrizés vagy vezetésféle, még ha bevezetésnek neveztük volna is.

Alig virradt, újra kopogtak ajtónkon. Részeg kalauzunk jött nagy alázattal, bocsánatot kérve a tegnap történtekért s további szíves szolgálatait ajánlta fel. Ki akartam dobni már, mikor a betyár nevetve toldja meg mondókáját, hogy neki kötelessége minket tovább is szolgálni, mert akkora úr ő sohasem volt, mint tegnap, hiszen egy japáni meg egy idegen professzor és a felesége vezették őt s még az életét is nekünk köszönheti. Elnevettem magam s tényleg felfogadtam, hogy délután a hegyen át vezessen el a közeli rézbányákhoz.

Amint reggel széthúzták a folyosókat elzáró fatáblákat, egyszerre előttünk állott a nagy tó, fenséges szépségében. Hosszan elnyuló partjait megkapó alakú hegyek koszorúzzák egész kereken, a kristálytiszta vízben nézegetve kacér alakjuk fordított képét. A tó tükrén a legkülönbözőbb csónakok cikkáznak szerteszét, hogy a tó tükréről gyönyörködhessenek a világ minden részéből összesereglett túristák és nyaralók a felkelő nap szépségében.

Mi is csónakra ültünk s szinte dideregve a szokatlan frisseségű levegőtől, eveztünk a tó közepe felé. A környező hegyek erdőkoszorúja egészen a tó partjáig nyúlik le s apró japán házacskák húzódnak meg árnyékukban. Japán, Khina, Korea és a Fülöp-szigetek módosabb lakói keresnek itt menedéket a nyári hónapok tűrhetetlen hősége elől s így e hónapokban pezsgő élet van idefenn, hogy aztán kilenc hónapig alig lásson embert az a nehány család, mely e hegyi tájék állandó lakója.

Jól beeveztünk már a tóba, mikor a nap, mint óriási vörös kerék kibukkant a láthatár mögül. Szép

volt e látvány tagadhatatlanul s ha már ide törte magát az ember, igazán kár lett volna elszalasztani.

Amint szétterült a tájon a nap éltető sugara, jobban megláthattuk a vidék részleteit. Fenséges őserdő az, mely elborítja a környező hegyeket. Nem látott ez fejszét soha s az elkorhadt évezredes törzsek leomlott tömegét új óriások foglalják el. A tó partján nehány házból álló japán falucska terül el és két európaias hotel, oly méregdrága, hogy megfizetni nem lehet. Odább a shintotemplom hatalmas kapuja könyököl a tóra s a zöld lombsátor alól kivillog a piros-lakkos templomoldal. A templom felett hatalmas kúpalakú csúcs, a Nantai-san emeli nehány száz méterrel magasabbra büszke fejét a környező hegyeknél. Augusztus első napjaiban a zarándokok ezrei jönnek a tóhoz s az éj homályában lámpák fényénél másznak fel a szent hegyre, hogy a nap feljövetelét ott várják meg, buzgó imádságba merülten.

A theaházban már várt reánk híres vezetőnk. Szavának állott, nem ivott, sőt batyúját is kibontotta, hogy nincs nála semmi veszedelmes folyadék. Közben egyre mentegette magát, azt hitte ő, hogy a vishki is csak olyan, mint a sake, meg sem érzik belőle egykét kortyantás.

Nekivágtunk a vadregényes hegyi ösvénynek, hogy Ashio rézbányáját — mely Japánban egyike a leggazdagabbaknak — megnézzük. Az őserdőn vezetett át útunk. Festőnek, művésznek alig lehet valami érdekesebb és tanulságosabb, mint ez ősi fák ezerféle változatú alakja. Csak ilyen helyen látja az ember, mily éles szeme s kitűnő megfigyelőképessége van a japán festőnek. Azok a rajzokon levő hihetetlen formájú, de mindamellett szép fák, melyeket a csapongó képzelet

játékának hittünk, mind megtalálhatók itt, csalódásig hű példányokban.

Egyszerre egy gyönyörű hegyterraszra értünk. Dús hávasi legelő borította. Füve finom, talaja száraz volt. Marko Polo, ki elsőnek ad hírt Japánról, azt írja, hogy aranyban, ezüstben a világ leggazdagabb országa. A XVI. század közepén a portugálok, hollandok, angolok és spanyolok tényleg sok aranyat és ezüstöt hordottak el Japánból. 1642-ben Japán megszakított minden érintkezést a külfölddel, csak a hollandoknak sikerült kereskedelmi összeköttetést fenntartani velük s ez is korlátolt volt, mert a Nagasaki előtti kis Deshima-szigetről nem volt szabad a kormányzó engedélye nélkül elmozdulniok.

A hollandok már nem kapnak aranyat, ezüstöt, hanem vörös-rezet. 1867-ben újra megnyitják az országot. A kormány azon hitben, hogy Japán tényleg igen gazdag nemes fémekben, egész sereg bányamérnököt hívott meg, hogy kikutassák a nemes fémek lelőhelyeit.

A kisérlet azt a kellemetlen valót hozta világosságra, hogy Japán oly szegény nemes fémekben, mint a legtöbb ország a földön. A felfogadott mérnököket csalódva bocsátották el s az egész világ előtt köztudattá lett, hogy Japán nemes érceit a régibb és elég ügyes bányászok által alaposan kiaknáztatták. Ám van azért Japánnak elég sok természeti kincse. Igen sok kőszene, reze és kénje. Ujabban igen gazdag petroleumforrásokat fedeztek föl. Sója Japánnak nincsen, csak a tenger vizéből keszítik sójukat, elpárolás által.

Végigjártuk az ashiói rézbánya mély üregeit. Egy egész hegy össze-vissza furkálva, mintha óriási vakondokok túrták volna fel. A kibányászott rézkövet ott helyben viszik az olvasztókba s tégla-alakba öntve hord-

ják a piacra.

A bányásznép szánalomraméltó, szegény, mert alig tud annyit keresni, hogy megéljen.

Nikkóba visszaérve hallottuk, hogy a nagy vízesésnek megvan a 8-ik áldozata is: egy nikkói gazdag vendéglős fiában. Nagy temetést rendeztek neki.

A *japán temetés* igen érdekes látványosság. A halottat simára gyalult s fehérszövettel bevont ládába helyezik ülő — ritkábban fekvő — helyzetben. Gazdagabbaknál a koporsó fehér, nehéz selyemmel van behúzva, ezüstös rojtú drapériákkal és zsinórokkal díszítve. 24 óráig marad a halott a földön, ezalatt rokonai és ismerősei meglátogatják, a koporsó közelében leborulnak és elbúcsúzva imádkoznak lelkéért. Éjjel virrasztanak a halott mellett s némely vidéken ma is él még az ősi szokás, hogy sirató asszonyok jönnek és énekesek, akik alkalmi dalokba beleszövik a halott életét s mikor egyrészt elvégeztek, az asszonyok hangosan siratják a halottat.

Temetés előtt fényes kísérettel megjelenik a bud-

hista pap és beszentelve, új nevet ad. Ezt a nevet egy kis üvegoldalú dobozban levő fára is felírják, mit a halott legközelebbi rokona szokott a koporsó után vinni. Ezen a néven szerepel ezután a halott, ez az ő lelkének a neve, amelyen a másvilágon is szerepelni fog. E név természetesen a budhizmusból van véve, mert a shinto papok nem temetnek. Ezért van az a közmondás, hogy minden japán shinto-hitűnek születik s budhistának hal meg.

A beszentelés után díszes hordozószékre emelik a halottat s a halottvivők vállaikra kapva beállanak vele a menetbe. Egy pap nyitja meg ezt, utána párosával a zászló-vivők és anagy bambuszvázákba tett virágcsokroknak a vivőik aztán aranyozott, ezüstözött papirból készített lótuszvirág-hordozók, váltakozva mindig egymással és mindig a temetés fényességétől függő számban. A koporsó előtt halad egy ember, vállán hosszú karón deszkalapot viszen, melyre a halott neve van felírva. A koporsó után jön a legközelebbi rokon, a már említett túlvilági nevet rejtő szekrénykével, azután a többi rokon, ismerős és jóbarát. A halottat vagy elégetik vagy eltemetik, mely esetben feje északnak, lába délnek fekvőleg van a sírba helyezve s thealevéllel felt párnán nyugvó, félrehajtott feje keletnek néz. Ha elégetik a halottat, a halottégető kemencét lezárják, kulcsát átadják legközelebbi hozzátartozójának, aki másnap elszállítja a halott hamvait, melyet aztán szintén eltemetnek, rendesen egy templom közelében. A sír fölé kis kőoszlopot helyeznek, melyre a halott másvilági nevét írják föl s odatűzik a földi nevét viselő táblát is. A bambuszvázákat a virágokkal a sír két oldalára

helyezik s ha a halott kiválóbb egyén volt, két fát is ültetnek sírja két oldalára.

A temetés után a kiváncsi, részvétlen tömeg eloszlik, a rokonok és jóbarátok visszatérnek a halottas házba. A kapúbejáratánál sóval és vizzel megtisztítják magukat és a házba menve, halotti tort tartanak. Esznek-isznak s a késő órákig elbeszélgetnek a halottról. A halott nevét rejtő táblát a házi oltárra teszik. A halál után két héttel, két hónappal, azontul minden év harmadik és kilencedik hónapjában meglátogatják a temetőt, friss virágokat helyeznek a virágtartókba s haza menve áldozatot mutatnak be a házi oltár előtt.

A régi Japánban szokás volt, hogyha előkelő egyén halt meg, szolgáit, kedvelt állatait, fegyvereit eltemették a meghalttal együtt. Később cserépből készített ember- és állatalakokat temettek el az élők helyett. Ma is gyakori, hogy egy-két értéktelenebb kedvelt dolgát melléje teszik a koporsóba az elköltözöttnek.

A Nikkóban tartózkodó kerületi főnök nem adott engedélylevelet, hogy Jesso-szigetre mehessünk, enélkül pedig ki voltunk téve annak a veszélynek, hogy Hakodatéban vagy Mororanban nem engednek partra szállni. Mit volt mit tennem, visszautaztam Tokióba, hogy az engedélylevelet megszerezzem. Itt is nehezen ment a dolog. Egyik helyről a másikra küldöttek, míg végre a minisztérium idegenforgalmi osztályába utasítottak. Egyetlenegy fiatalembert kaptam ott, az is a nagy melegben ingujjra vetkőzve feküdt egy heverő-díványon s beléptemkor kapdosta magára ruháit. Ez azután felvilágosított, hogy nem kell már engedély, szabadon járhatok, kelhetek, ahol és amenynyit akarok. Mégis — tette hozzá — nagyobb biztonság kedviért jó lesz,

ha nagykövetségünktől egy írást kérek, amellyel aztán minden esetben biztosítva vagyok.

Elmenten a nagykövet úrhoz, aki szívesen fogadott, kiállította a menlevelet. Beszélgetés közben célzást tettem, hogy mily kedvező alkalom lenne most a mi nemzeti múzeumunk részére egy csinos ajnu-gyűjteményt szerezni s megemlítettem, hogy erre a célra fog is a múzeum küldeni néhány forintot. Kértem, hogy előlegezze. Nem tette meg. S én távoztam azzal a számítással, hogy talán tudok csekély pénzemből annyit elszakítani, hogy egynehány érdekes tárgyat mégis megszerezhetek s legalább néhány jó rajzot készíthetek. Ez volt első útam az ajnuknál.

Visszafelé Siogamanál megszakítottuk utazásunkat, hogy a közelben levő *Matsusimát*, Japán e híres-neves szépségét megnézhessük.

Minél északabbra mentünk, annál több volt a japánság között az ajnu-tipusu arc, ami amellett szól, hogy itt nagyon erős ajnu-vérvegyülettel állunk szemben.

A tengerparton beszállottunk egy apró hajócskába s megkezdettük a bujósdit a szigetkék és szirtek százai között. E szirtek mindenikén csodálatosan szabálytalanul formált egy-két fenyő nőtt, miről nevét is kapta. Matsushima : fenyősziget. Valami kimondhatatlanul finom báj uralkodik e képen, amint a zöld fenyő és a barna szirt visszatükröződik a világoskék tenger tükrében. Ahány szírt, annyiféle alakú s ahány fenyő, annyiféle változat. És a kis gőzös két óra hosszáig köhög, tüszszög ; tér jobbra, tér balra ; apró csónakok jókedvű népe kiabál fel hozzánk, egy-egy vérmesebb diákcsapat nyomunkba is ered, hasztalan erőlködve, hogy pár száz métert velünk tartson.

Ez alkalommal láttam a gödénnyel való halászatot is. Az e célra szolgáló madarakat már kis korukban nevelni kezdik. Apró halakat dobálnak a vízmedencékbe s a szárazon elég idomtalan állatok nagy ügyességgel ugranak utánuk és fogják el őket. Megtanítják különféle jelek megértésére e madarakat, melyek olyan szelídek, oly végtelenül delmesek és ragaszkodók lesznek, mint a leghűbb kutya. Megismerik gazdájukat, gazdájuk csónakját száz közül is.

Ha nagyobbak lettek, csónakra teszik őket s a folyóra viszik halászni. Ilyenkor nyakukra egy gyűrűt alkalmaznak, mely nem engedi, hogy a megfogott halakat lenyeljék. Ha valamelyikük halat fogott, rögtön gazdájához úszik, aki elveszi szájából, illetve szája alján csüngő lebernyezacskójából a zsákmányt. Egy csónakhoz rendesen 6—10 gödény tartozik és elég sokszor alig győzi gazdájuk elszedni tőlük a sok halat. Néha akkora hal kerül a szájába egy-egy gödénynek, hogy nem tudja kiemelni a vízből. Ilyenkor jelt ad és társai rögtön segítségére sietnek, hogy együtt emelve ki, együtt úszanak diadalmenetben gazdájukhoz a zsákmánnyal.

TOKIÓ.

Tokió közepén óriási falaktól és vízárkoktól körülvéve az uralkodó lakása áll, egy egész városrészt alkotva. Rajta kívül terül el egy, megint fallal körülvett s vizárkokkal határolt öv, melyben az összes több államhivatalok, a parlament két háza, a nagykövetségek épületei, bankok, klubok és az európaias vendéglők emelkednek. E résznek falait és árkait több helyen már lerontották és betöltötték.

Ez övön kívül van aztán a tulajdonképpeni japán város (azért az előbbiben is igen sok japán ház és lakó van), az ő meg nem szakadó utcáival, szürke, egyhangú házaival. 600 ezer házban lakik a két millión felüli népesség. A várost egy nagyobb és két kisebb folyó szeli keresztül, ezek számos csatornával vannak összekötve.

Tere alig van Tokiónak, ahelyett van vagy tíz nagykiterjedésű gyönyörű parkja, köztük egy pár olyan, hogy százezer ember elférne benne. Látogassuk meg Tokió egyik legnépszerűbb parkját, az Uenót. Lapos tetejű, nagy kiterjedésű dombon készült a park, évszázados fenyvesek borítják a gyönyörű sétautak széleit. Egy darabját cseresznyefákkal ültették tele s alig lehet valami kedvesebb jelenség, mint mikor tavasszal a piros

virágfelhőbe borult fák árnyékában ezernyi ember tolong színes ruháiban, játszadozva, beszélgetve s csoportokba verődötten fogyasztva el magával hozott ételét, mert egy-egy ilyen kirándulást egész napra szoktak rendezni.

A parkhoz tartozik a délnyugati oldal mélyedését kitöltő szabályos ellipszis-alakú tó, melynek kis mesterséges szigetkéjéről egy kedves templom piros lakk-falai villognak elő a fenyők árnyékából. A tó felszínét lótuszvirágok kerek, zöld levelei borítják el, melyek szeptemberben magasra nyújtott gazdag színpompájú virágaikkal igazán megérdemlik azt a nagy zarándoklást, melyet ilyenkor Tokió népe visz véghez meglátásukért.

A tó partjáról kőlépcső vezet fel a parkba, melynek bejárójánál áll Saigo hadvezér szobra. Ő volt az 1867-iki restaurációkor az uralkodó leghűbb embere s legyőzhetetlen hadvezére, aki rendre leverte az ellenálló fejedelmeket s velük együtt a jogbitorló Tokugava-család uralmát. Később azonban ő maga is az uralkodó ellen fordult. Szülőföldjére vonulva, egy nagy iskolát

alapitott, melybe 30 ezer felnőtt ember iratkozott be tanulónak. Ám ez csak ürügy volt; a tanulók katonák voltak, — elégedetlen lovagok — kiket Saigó a modern hadakozásban képezett ki, ellátott jó fegyverekkel s egy szép napon arra ébredt Japán, hogy Saigó kitűnően szervezett csapata elindult a főváros ellen. Saját szavai szerint nem az uralkodót akarta megtámadni, hanem annak rossz tanácsadóit elűzni. Sok volt daimio és elégedetlen samuráj csatlakozott hozzá s így győzelmesen nyomult a főváros felé. Az uralkodó csapatait hirtelen összevonta és a shiroyamai döntő ütközetben legyőzte a felkelőket. Saigo és sok jó társa öngyilkos lett s a — nemzet színe-javából — ezerek maradtak a harctéren.

Nehány év mulva az uralkodó kegyelmet adott neki és családjának és csak jó szolgálatait tekintve, ő maga is szép összeggel járult a szobor költségeihez.

A szobor mögött áll azoknak a lovagoknak a sírja, akik az uenói csatában az utolsó Tokugava védelmében 1868-ban estek el. Ekkor égett el a gyönyörű templom, melyről csak képek és leirások maradtak fenn s ezeknek tanusága szerint ez volt Japán legnagyobb művészi alkotása. Utána következtek a Shiba-park templomai, melyek művészi tekintetben szebbek a Nikkóban látottaknál, bár a legszebbet közülük 1874 újév éjjelén a budhista-papok felgyújtották, nem akarván átadni a shinto-hitűeknek.

Saigo és a Tokugavák iránti kegyelem, meg több más hasonló tény, érdekes világot vetnek az uralkodó lelkületére. Olyan esetekért, aminőkben ő kegyelmet gyakorolt, a világ bármely uralkodója és kormánya a legnagyobb és legkegyetlenebb szigorúsággal járt volna

el. És ő, ki népe szemében az istenek utóda, valóságos élő földi isten, mintha igazán bírná az istenség örök irgalmát, megbocsátott és nyert a megtértekben, vagy ezek hozzátartozóiban oly hű, tehetséges és megbízható honfiakat, kik a nemzet elsői és trónja legkiválóbb támasztékai.

Továbbmenve a parkban, apró theasátrak közé jutunk; négy-hat cölöpön álló, szalmafedeles, falnélküli alkotmányok ezek, 50—60 cm. magas, hosszú asztalokkal, melyeket durva piros gyapjú-pokrócokkal takarnak le. Csinos nészánok állanak mindeniknél s kórusban hangzik: „Irasshai!" (tessék bejönni).

Ha aztán fáradtak vagyunk, letelepszünk az egyik asztalhoz. Rögtön ott van az elmaradhatatlan thea és édesbabsütemény. Kapunk ezenkívül szakét, szörpöt szódával és sört is, sőt ha nagyon éhesek lennénk, valami rögtönzött eledelt, tojást, halat és rizst is.

Tovább körképek, körhinták, egy óriási bazárépület, képkiállítás, a nemzeti könyvtár és a nemzeti múzeum következnek. Félrébb a zenészeti és festészeti akadémiák épületei s egy pár magánépület húzódik meg.

A park egyik részéről gyönyörű kilátás nyílik az óriási területű városra. Mint a hangyaboly terül el alattunk a sok apró ház, egy-egy nagyobb középület, pár templom, köztük a görög-keletiek bazilikája élénkítik az egyhangúságot.

Közvetlen alattunk van az északi állomás, élénk zajával emlékeztetve, hogy egy sok millió lakósú város közepén vagyunk.

Hatalmas japánstílű régi kapuzat vezet be a nagy kertben fekvő emeletes múzeum-épület udvarába. Egy hátulsó kapuszerű ajtón jutunk be az épületbe. Pálcán-

kat, ernyőnket s japán fapapucsainkat elszedik és szalmapapucsot adnak helyette. Európai cipőben azonban megengedik a bemenetelt.

A múzeum gyűjteményei igazán szépek. Amit a régi és új Japán produkált ipari és műipari téren, összes régibb korainak maradványai, állatvilága, ásványai, művészete van itt összehordva.

Napokat, heteket eltölthet itt az ember s mindig akad új és új látnivalója. A gyűjtemény jegyzéke angol nyelven is megjelent s így az idegen, nyugati látogató is megtudhatja, mit jelentenek az érthetetlen khinai jegyű feliratok.

Az első termekben a különböző korok és vidékek viseletéből, házi eszközeiből, szóval néprajzából vannak érdekes példányok, köztük régi udvarhölgyek és az uralkodócsalád tagjainak nehány himzett, selyem díszruhája. Oly finomak, mint a lehellet. Aztán külföldi néprajzi dolgok jönnek. Tovább Japán ásatag régiségei. Bronz- és vasfegyverek. Gyönyörű sorozat a kőkori leletekből egymásmellé állítva a föld más részeiről való hasonló darabokkal, érdekes és tanulságos összehasonlíthatás céljából. Csaknem egy egész termet foglalnak el a régi gyöngydíszek — legtöbb közülük hegyijegecből csiszolva — és a régi bronztükrök, melyeknek hátlapjai az ősrégi japán díszítő-stílus kincsesházai. Aztán agyagtárgyak következnek, közöttük a régi korban szokásos ló-, lúd- és emberalakok, melyeket az élők helyett temetett el az emberiesebbé lett kor. Egy pár ősrégi cserépkoporsót is látunk itt, melyek a délnyugati részek ősi sírdombjai alól kerültek ki. Egy-egy nagyobb állású egyén sírjára egész kis hegy volt rakva, olyanformán, mint a mi kúnhalmaink.

Az emeletre fölmenve, egyik teremben a vallásos szertartásokhoz szükséges dolgokat, szobrokat, áldozati edényeket stb. látjuk összegyűjtve. Három jókora szekrényben állanak itt a XVI-ik századbeli japán kereszténység emlékei, részben európai származásúak, részben már japán kéz munkái. Itt van a pápa levele is, melyet a Rómában járt keresztyén japán-követség vitt és hozott magával. Ma csak értékes múzeumi tárgyak ezek a japánság előtt.

A régi írások és képek tárában is egész napot lehetne eltölteni.

Az állattárból szeretnék a mi magyar gazdasszonyainknak egy szép darabot megmutatni. Egy fehér és egy fekete apró japán kakas ez, két méter hosszú, lecsüngő farokkal. Oly szép példányok, aminőről fogalmunk sem lehetett.

Nem írhatok mindent le itt s jobb is lesz, ha a széles lépcsőház felé tartunk. Ami legelső pillanatra megállít, az néhány óriási kétkerekű, japán lakkból készült, gyönyörű díszítésű kocsi. Akkorák, mint egy

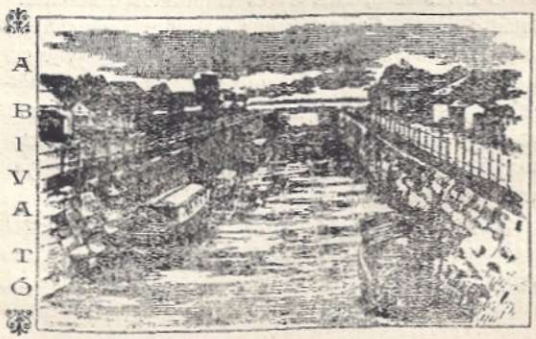

A BIVATÓ CSATORNÁJA

igen nagy üveges hintó. Az uralkodók utazó-kocsija volt ez régen; két bivaly volt beléfogva egymás elébe, ezekkel utazott képzelhető gyorsasággal a nap fia, még hatvanöt év előtt is.

Az uenói múzeumban is láthatunk sok szép fegyvert, de ha igazán tökéletes fogalmat akarunk szerezni magunknak Japán középkori harcairól és ezek eszközeiről, akkor a császári udvar közelében levő hadászati múzeumot kell megnéznünk. Ennél érdekesebb gyűjteményt egész Japán nem tud felmutatni. Az újabb kor fegyvereiből is van egy egész halom divatját mult puska és ágyú. Itt vannak a khínai háborúban elvett fegyverek és zászlók is kiállítva pár teremben s ugyancsak a termek falain vannak felaggatva az orosz-japán háború előtt elesett tisztek és magukat kitüntetett közemberek olajfestményű képei. Ma már a szigetvilág sem az a boldog ország, mely képes a hazáért elhullottak arcképeit pár terem falán elhelyezni.

Ám menjünk vissza az Ueno-parkba. Egy másik elkerített hely közepén törpe, féljapános, féleurópaias emeletes faházat látunk. A nemzeti könyvtár ez, Japánban a legnagyobb. Japán és idegen munkák szép gyűjteménye s még magyar dolog is akad benne: Fogarasi magyar-német és német-magyar szótára, meg egy ötnyelvű magyar szótár. Ezzel készen vagyunk. Egyetlen kép, egyetlen sor írás tőlünk vagy egyetlen oly idegen munka, amely rólunk beszél, nincs sem itt, sem Japán egyik könyvtárában sem, pedig mind az egyetemeknek, mind a nemesi akadémiának szép könyvtára van.

A park főútja mellett két épületben, állandó képkiállítás van. Olyanszerűek ezek, mint a mi műcsarnoki kiállításaink. Ami az egyikben nem talált felvételt,

az bekerül az erzsébettéri csarnokba, akarom mondani az uenói nagyobbik kiállítási épületbe.

Érdekes dolog végignézni egy ilyen képkiállítást. Legyen laikus vagy műértő az idegen, nagy gyönyörűséget talál a japán festőművészet alkotásaiban, mely annyira elütő az európaitól s mely mégis tanítómestere lett Európának is. Ha Japán mindent, ami modern dolog nála, Európától, illetve nyugat kulturájától tanult is meg, a festészet terén ő tanította meg a világot a szecessziós dolgokra. A perspektiva látszólagos hiánya, az árnyék és fény elosztásában való önkényesnek látszó eljárás, a mesteri ecsetkezelés és a szinte bizarr színek ízléses alkalmazása az, ami első pillanatban megragadja figyelmünket.

Ezen a téren is Khina volt Japán tanítómestere. Oly megszokott dolog minden japán, sőt keletázsiai dologra, hogy Khina a tanítómester, hogy eszünkbe sem jut mélyebben gondolni e dolgok tényleges jelentőségére, arra hogy mi tulajdonképpen Khina és a khinai nép s honnan vette azt a töméntelen kincset, amivel megajándékozta a világ népeit? Khina a turáni-fajnak legnagyobb tagja, mely az ősi turáni kultúrát fenntartotta, magas színvonalra emelte. Hiába tagadja az indogermán és árja nyugat; ma már büszkén beszélhetünk turáni kulturáról. De nem Kínai!

Japán nagyméretű szobrászati emlékei jóformán a templomi szobrokban merülnek ki. De apró szobrocskáik remekművek, főleg a *Netzuké*-nak nevezett dohánytartóra való apró faragványaik bámulatba ejtő művészetet, gondolatot és kiapadhatatlan humort mutatnak.

Nagyon elhibázott dolog, hogy úgy a zenei, mint a festészeti akadémiákon európai vagy Európában tanult

tanárok, teljesen európai módszerrel, tanítanak s így a régi szellem továbbfejlődése azoknak a mestereknek maradt a kezében, akik régi szokás szerint házuknál tanítanak, szinte azt mondhatnám, inasesztendőkre felfogadott növendékeket.

Ám menjünk tovább! Alig léptünk ki a festmények színes világából, egy igen nagy deszkaépület mellett találjuk magunkat. Mintha búcsújárás volna, úgy tolong ki-be kapúszerű ajtaján a nép. Kocsik, kurumaják jönnek, nagy urak lehetnek, csak úgy hajlong előttük a nép.

Tokió egyik legnagyobb bazára ez. Van ilyen minden kerületben egy-kettő s alig képzelhetünk el valamit, amit itt meg nem találnánk. Lépjünk be: nem bánjuk meg, mert a japán bazár nem olyan, mint a mi 13 krajcáros „Olcsó János„-unk szedett-vedett bódéja.

Ezernyi szép tárgy van együtt, olcsók és drágák egyaránt. A bronzművek közül 40—50 pengőért lehet már venni, műdarab számba menőt. Vannak bronzutánzatok antimonitból vagy más olcsó, fémvegyületből. Ezeknek felszínét csalódásig hű bronzutánzó, leheletvékony réteg fedi. Természetesen ezek csak olyan „vakulj világ"-dolgok. Könnyebben törnek és idővel lekopik a mázuk, ám formai tökéletességre nézve teljesen kifogástalanok, áruk pedig alig tizedrésze az igazi bronzénak.

A képek között is bőven akad gyönyörködni valónk. Metszetek, színes nyomások, művészi sokszorosítás az eredetinek, olcsón szerezhetők meg. Ritka európai, aki ne szerezne belőlük. Ismerik is már e szokást s első dolguk ezeket a színes fényképeket tartalmazó albumokat — lakk- és mozaikkötésben — elibénk tenni.

Még csak a babákhoz és a gyermekjátékokhoz fáradjunk el, mind olcsók, alig egy pár fillérbe kerülők vagy olyan kiállításúak, hogy még akarattal sem igen lehet elrontani őket.

Rikító színekkel festett szörnyalakok tekintenek felénk itt, egy nagy sereg sárkányról vagy napernyőalakú félgömbről, mely éppen úgy fölszáll, mint a sárkány. A babák teste rendesen primitiv kiállítású, s csak a kéz, a lábfej meg a baba feje az, ami felhívja figyelmünket. Legyen az bár a legolcsóbb fajtájú papirosból préselt arc is, a szemeket s arc főbb vonásait mesteri ügyes kézzel, pár határozott vonással festik rá ecsettel. Ezért aztán ahány baba, annyiféle arc; szereti is a japán gyerek a babáját, mert életet és változatosságot lát rajta.

Ami a japán gyerekek játékát igazán kedvessé teszi, az, hogy a szülők rendesen együtt játszanak gyerekeikkel. Igyekeznek ők is gyerekké válni mellettük s a mi nyelvünkön szólva lépten-nyomon látunk olyan *vén bolondokat*, akik sárkányt eregetnek vagy magas fára másznak egy virágért, egy gyümölcsért, gyerekük kérésére. Pedig hát ez volna az igazán és egyedül helyes nevelési mód, így nőne valóban hozzánk gyermekünk szívelelke.

A japán nép 1867-ben lépett az európai értelemben vett haladás terére. Ősi kulturáját ez idő óta európaiassá tette anélkül, hogy sajátos nemzeti vonását elveszítette volna. Ősi kulturája nélkül nem lehetett volna azzá, ami ma.

3000 éve mostani hazájában lakik e nemzet s ennek majd felét töltötte el, a régi, a kontinensről magával vitt műveltségi állapotokban. Ekkor elkezdődik a khinai magas kultura hatása, mely államszervezetében, hitében s egész nemzeti életében döntő átalakulást

teremt. A XVI-ik század végén egy kis nyugati hatás nyomul be ugyan, de a legújabb korig marad minden a régiben.

Hivatalos népnevelésről a régi Japánban alig lehet szó. A népet a zárdákban tanították. A sok parasztsorból kikerült pap és szerzetes, mint a tudományok leghivatottabb birtokosai, nem tagadták meg hivatásukat és származásukat s mindig hű gondozói voltak és maradtak azon osztálynak, melyből kikerültek. Egész tanuló-telepeket találunk a régi zárdák mellett. E papnevelésből sok nagy fia és költője került ki Japánnak. A paptanítók együtt éltek, együtt ettek és aludtak növendékeikkel, kiket atyai szeretettel vettek körül.

A nép nevelését szolgálták még a rónin-iskolák is. A *rónin*-ok olyan kiközösített nemesek voltak, kiket élni hagytak s hogy megélhessenek, megengedték nekik a nép tanítását. Városokban, falvakban iskolát nyitva tanították csekély díjért a nép gyermekeit. Tudásuk saját nevelésükből volt. A nemesség nevelése jobban állott. A 300 fejedelem felfelé szolga, lefelé zsarnok volt minden téren. Önkényesen, saját tetszésüknek megfelelően rendezték be tartományuk nevelésügyét. Volt olyan fenkölt gondolkozású közöttük, aki legalább a nép fiainak legjobbjait még nemesi iskoláiba is beengedte, míg más a papoknak és róninoknak is megtiltotta a nép tanítását.

Fejedelmi büszkesége azonban megkövetelte, hogy udvarában lovagjai részére iskola legyen, hiszen minden dajmió udvaránál volt ilyen s így futtatni kellett.

Ezek az iskolák nem voltak egyformák. A fejedelem vagyoni helyzetétől és érzékétől függött jó vagy rosszaságuk. Egy pár egyetemnek is bevállott volna közülük, más része rosszabb volt egy jó rónin-iskolá-

nál. Ez iskolákban főleg a khinai bölcsek műveit tanították.

Ez állapotnak 1867-ben lett vége. Ha ez eseményeknek csiráit nézzük, a gondviselés keze látszik Japán újkorának a felvirágzásában.

A mikádó gyermekei mellé a főnemesek hasonló korú fiai közül, ősi szokás szerint, egy pár játszótársat szoktak küldeni. Így történt ez Mutzu-Hitóval is, aki aztán játszópajtásai közül kettővel bensőbb barátságot kötött. E két ifjú később a nagasaki-i fejedelmi iskolába került, hol sok európai ember fordult meg, sőt a tilalom ellenére egy európai tanár is működött. Ettől megismerték a Nyugat világát s ez ismereteiket közölték az aranyos rabbal — szegény mikádó játszótársukkal is. Aztán együtt terveztek: a barát megszabadítása, a nemzet megváltása volt e terv célja, ami sikerült is nekik.

Természetesen a nevelésre kellett fősúlyt vetni az újkor legelején. Európaias képzésű emberek kellettek. Kiválasztották a legtehetségesebbeket hazájuk fiaiból s Európa és Amerika egyetemeit elárasztották a

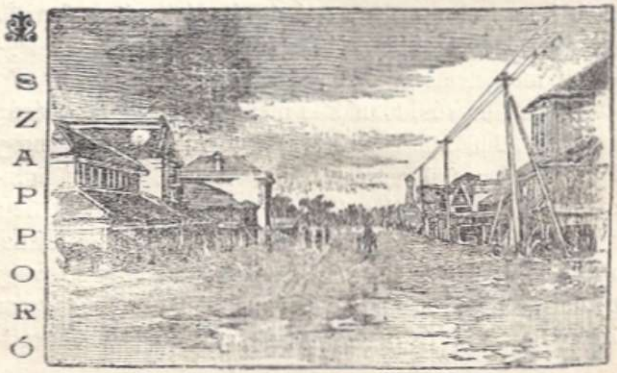

japán tanulni vágyók. Az állam látta el őket anyagiakkal. Számos nyugati tanárt hívnak meg s otthon is megindul a modern tanerők képzése. A népoktatást általánossá teszik, két fokozattal, 4—4 évfolyammal mindenik. Rövid idő múlva a legutolsó japán falunak is van legalább alsófokú elemi iskolája.

A középiskolák száma is egyre nő s a szükséges szakiskolák kellő számmal állanak a növendékek rendelkezésére. Van két állami s több magánegyetemük és számos akadémiájuk. Mindezek modern alapon állanak s tanítási anyaguk megegyezik a nyugatéval. Legújabban a nők is lehetnek egyetemi hallgatók bármely szakon.

„Meg kell keresni a világ bölcseségét", mondotta az újításkor egyik vezető emberük. Ez a megkeresés nem volt könnyű munka. A tapogatózások és kisérletek egész során estek keresztül.

Szinte elképzelhetetlen nehézséggel kell megküzdenie a japán tanulónak, mikor nyugatias műveltségre akar szert tenni. A khinai hatás az idegen szók özönét vitte a nyelvre, mely ugyan megváltozott hangzással, de megragadt az irodalmi nyelvben, míg a társalgás nyelvétől idegen maradt. Így történt aztán, hogy a japán irodalmi nyelv egészen más szókincsében és mondatszerkezetében, mint az igazi japán nyelv. A japánok által használt khinai írás 128 ezer jegyű, — melyből néhány ezret tudni kell. — Ezekkel előttünk áll a szomorú való, hogy a japán diáknak mennyit kell tanulni, sogy a saját anyanyelvén írt könyveket elolvassa.

E nehézség legyőzésére egy országos bizottság alakult már évtizedekkel ezelőtt, de nem tudtak megállapodni az újítás módozataiban. Egyik csoportja a

bizottságnak a latin betük elfogadását sürgeti, másik csoport a japán jegyek egyedüli használata mellett küzd, végül a harmadik csoport, a konzervativok, mindent a régiben akarnak hagyni. E csoporthoz járult legujabban negyediknek az, mely zászlajára irta a japán tásalgási nyelvnek kifejlesztését s ezzel karöltve a nyelvből minden idegen elemnek, főleg pedig a khinai elemeknek teljes kiszorítását.

Az 1904-ik év januárjának első napjaiban ért az a kitüntetés, hogy meghívtak e bizottságba azon kéréssel, hogy ott a magyar nyelv mai írásmódját, annak fejlődési fázisait ismertetném meg s amennyiben hajlandó volnék, vegyek részt a bizottság további munkáiban. A nemsokára kiütött orosz-japán háború levette e kérdést a napirendről s még ma sem történt semmi e téren.

Az elmondott nehézségeket fokozza még a nyelvnek természetes fejletlensége. A nyugati kultura gyors előretörése, a fogalmak olyan özönét zúditotta rájuk, melyeknek megfelelő fogalmai és szavai hiányzanak a nyelvből. Kénytelenek voltak a nyugati népek szókincséből venni kölcsön szavakat. Ezt is csak részben tehették. Nem lévén hazai tanítóik, idegeneket alkalmaztak iskoláikban. Hogy ezektől tanulhasson, az ifjúság kénytelen volt és az ma is, idegen nyelveket tanulni. Igy például a tokióí egyetemen a jogi tárgyak egy részét angolul, az orvostudományokat németül tanítják.

E bajokhoz számítom, hogy nincs egyöntetű valláserkölcsi nevelésük. A lovagvilág szép erényei és erkölcse közösek lettek ugyan 1867 után az egész nemzettel, de az alsó osztály szociálista tömegénél inog

ez a szilárdnak vélt alap és bizonyára még nagyobb bajok kútforrása lehet.

Japán keleten a nyugati műveltség zászlóvivője. A keleti kis és nagy nemzetek tehetséges ifjaikat Japánba küldik tanulni. Korea, Siam s több indiai ország fiait látjuk itt, legtöbb a khinai. Mit akar vele megint?

Japán pezsgő kulturális életének hőmérője a nyomda, a könyvek és újságok. Az újságok, részben jótékony, részben káros hatalommá fejlődtek. Nincs Japánnak olyan 5—6 ezer lakósságú városa, melynek legalább egy helyi lapja ne volna, nagyobbacska helyen 2—3 is. Némely lapok egész néposztályokat vezetnek, irányítva azok nézetét és véleményét. Ezt fölhasználja sok politikai szerepre vágyó ember. Az újságírás mesterségét kezdik a politikai pálya előiskolájának tekinteni. A japán újságírók között is sok az éretlen, tanulatlan, nyers ember, aki árt az igazán képzett és hivatásos újságírók szép nevének.

Az óriási papirszükségletet nem képesek fedezni a hazai gyárak, melyeknek finomabb gyártmányai külföldre kerülnek. Nagy a behozatal. Ugy igyekeznek segíteni a bajon, hogy az elhasznált papírt összevásárolják és újra papirrá dolgozzák fel. A festékrészeket nem tudják egészen eltávolítani az újrakészítéskor s így a papír folyton barnább lesz. Ha már nagyon elbarnult, rózsaszinre festik s igy is lehet egynehányszor újságnak használni. Utoljára csomagoló papir lesz belőle.

A khinai hamarább ismerte a nyomtatás mesterségét, mint az európaiak. Nem szétszedhető betűkkel nyomtattak, hanem lapokkal, melyeket fából vagy rézből készítettek. Hogy a szétszedhető betűket nem alkalmazták, az egészen természetes, hiszen egy közön-

séges napilapban 3000-nél több írásjel van s egy könyvben legalább 4-5 ezer.

A japán papir könnyebb és finomabb, mint a miénk, majdnem átlátszó. Enyvezése nincsen, tentával nem is lehet reá írni, csak tussal. A nyomtató táblák rendesen kézirat után készülnek.

A beírt papírlapot felragasztják egy fatáblára, a betűk széleit éles, görbe késsel körűlvágják, közeit kipiszkálják és kész a nyomtatótábla. A régi könyvek kivétel nélkül így készültek. Rendesen a szerzők saját sokszorosított kéziratai s így olvasásuk elég nehéz. A kereskedők árjegyzékeiket, feliratáikat ma is így készítik. Lépten-nyomon látni, amint a földre fektetett fatáblát bekenik festékkel, ráborítanak egy papirlapot és végigdörzsölik egy kefével a felületét. Rendesen az inasgyerekek foglalkoznak ezzel. A rézbemetszés is járja még főleg oly műveknél, melyeket sok példányban kell sokszorosítani.

POLITIKAI BERENDEZKEDÉS.

Japánország régi kormányformája despotikus egyeduralom volt. Már első uralkodójukról, Jimmu tennoról tartja a hagyomány, hogy törvényeket készített s azokat végrehajtatta. Utódainál többször találjuk ezt s mikor félig kényelemszeretetből, félig szükségből kormányzókat vesznek maguk mellé, ezek is az uralkodó nevében intéznek minden dolgot. Így megmarad a látszat, hogy az uralkodó népe törvényadója és hadvezére. A kormányzók idő folytán az uralkodók nyakára nőnek, de még akkor is, amikor a mikádók teljesen hatalomnélküli árnyékokká váltak, megőrizték a kormányzók azt a látszatot, hogy ők a mikádók első hűbéresei és helyettük, az ő megbízásukból és nevükben kormányozzák az országot.

Ötszáz évig tartott a mikádók rabsága. Az egymás után hatalomra jutott családok játszottak velük, nőket, gyermekeket ültettek a trónra s mire ezek felnőttek és akarni kezdettek, az udvari intrika szépen lelökte őket a trónról, hogy új gyereket ültessen helyükbe.

Az ország rendje felbomlott ezalatt, pártok alakultak, melyek egymással véres harcokat vívtak, színleg az uralkodó-család védelméért, valóságban azonban a hatalom birtokáért. Igazi anarchiába került az ország. Sze-

mély- és vagyonbiztonság nem volt, az ököljog lett az úr, rabló-lovagok tették lehetetlenné a közlekedést s az egyes hatalmasabb fejedelmek egymással való harca vagy rablóhadjárata apasztotta az ország erejét.

És a felfordulás e szörnyű Bábelében is csak egyetlenegyszer találunk rá esetet, hogy az uralkodót azzal a céllal akarták volna megfosztani trónjától, hogy helyébe önmagát tegye uralkodóvá a hatalmas ellenség. Ez az egy kísérlet sem sikerült. Amint nyilvánvalóvá lett, hogy a trónra tör, hogy az égi istenek utódait akarja trónfosztottá tenni, összefogtak a viszálykodók, a büszke nagyravágyó papot elhagyták párthivei s nyom nélkül tűnt el az ismeretlenségbe, oda, ahonnan felküzdötte volt magát.

Az utolsó család, mely a kormányzói hatalmat kezébe kerítette, a Tokugava-család. 1602-ben a sekigaharai rettenetes csatában, hol — bátran mondhatjuk — Japán minden fegyverfoghatója jelen volt, *Tokugava*

Jeyosu nyerte el azt a hatalmat s 1867-ig tartotta meg családja.

Ügyes és erőszakos politikával a gyanus fejedelmeket megfosztja országrészüktől, saját rokonait teszi helyettük daimiová. A hosszú harcok korára a béke ideje jött. A Tokugavák ideje alatt nem volt Japánnak háborúja. A fejedelmek ügyes-bajos dolgait nem volt szabad fegyverrel dönteni el, hanem ezekben a shogunnak nevezett kormányzók ítéltek.

Nehéz volt e rendeletnek érvényt szerezni, mert az elkapatott fejedelmek régen elszoktak az engedelmességtől. Ám a Tokugavák túljártak eszükön. Tokióban (akkor még Yedónak hívták) hatalmas kastélyt — a mai mikádó udvarát — építik székhelyükül s hogy ennek fényét növeljék, megkívánták a fejedelmektől, hogy az év egyrészét Tokióban töltsék el. Ha azonban visszamentek tartományaikba, nem volt szabad családjukat — feleségeiket és gyermekeiket — magukkal vinni. Ezek ott maradtak a shogun városában, mint élő zálogok s biztosították a fejedelem hűségben maradását.

Hatalmuk megtarthatásának második eszköze az óriási mennyiségű titkosrendőr, jobban mondva kém volt, akik minden lépést megfigyeltek és azonnal jelentették a kormányzónak. Ha valamelyik fejedelem rebelliskedni akart, még mielőtt a megvalósítás felé az első lépést tehette volna, már nyakát szegte a mindenről előre értesült kormány.

Ez árulkodás a nép vérévé nem vált, káros hatásai még ma is érezhetők a japánságon.

A Tokugavák elve az volt, hogy az országnak tudomány kell mert jól kormányozni csak értelmes embereket lehet. Így a tudományok pártolására adták magu-

kat, Tokióban iskolákat alapítanak s megkövetelik, hogy minden fejedelem alakítson ilyet székhelyén. A tudományok föllendülnek, az irodalom virágzásnak indul. A Tokugavák hatalma megnövekedvén, ők maguk már csak a kormányzáshoz szükséges törvényeket tanulják meg, egyébbel nem törődnek. Pedig a tudományok haladásával a történeti kutatások is felszínre kerülnek s egyre általánosabb lesz a tudat, hogy a Tokugavák csak bitorlói a hatalomnak, hogy a mikádók az igazi uralkodók. És amily arányban lesz pazarlóbb, gőgösebb és zsarnokabb a világi gyönyörökbe merült család és udvara, annál erősebben támad fel a vágy, hogy vegye vissza a mikádó az igazi uralmat.

Végre a Tokugavák is észreveszik a tudósok által kipiszkált s a nép között is egyre jobban meggyökerező és közvéleménnyé alakuló tényeket. Hatalmuk tudatában előbb nem törődnek vele, majd a legszigorúbb cenzurával, könyvelkobzással, végül a börtönök megtöltésével akartak segíteni magukon. Késő volt. A mikádó szavát megértette már a nemzet jó része, melléje állott s a kincsekkel dús zsoldosok tízezreitől körülvett Tokugavák csatát csata után veszítenek a nemzeti akarat képviselőivel szemben.

El kell ismerni, hogy a család 300 évnyi uralma alatt nagyot haladt az ország. A tudományok, ipar és művészet felkarolása, istápolása Japánban e dolgokat addig soha nem látott virágzásra emelte. Másfelől azonban pazarlásuk az ország anyagi erejét, kémrendszerük a nyílt, egyeneslelkűséget, kicsapongó életük a közerkölcsöket rontotta meg. Az ő nevükhöz tapad a kereszténység már említett kegyetlen kiirtása is, ami — a

japánok szerint — nagy átka, de nagy áldása is volt nemzetüknek.

1867 óta a mikádó van a hatalom tényleges birtokában. 1889 február hó 11-től Japán alkotmányos monarchiának tekinthető. A birodalom élén a mikádó áll, korlátlan államhatalommal. Övé a végrehajtóhatalom melynek gyakorlásában a miniszterium támogatja. A miniszterium elsősorbani tanácsadója az uralkodónak. Ezenkívül egy titkos tanács áll az uralkodó rendelkezésére, melyet fontosabb esetekben összehívnak s gyűléseiken az uralkodó jelenlétében vitatják meg az állam ügyeit. A háborúüzenés, békekötés és szövetségrelépés kizárólagos joga is az uralkodóé.

Övé a hadsereg és a tengerészet is. Ennek berendezését és békébeni létszámát is ő szabja meg. A törvényhozó hatalom egyik tényezője s a parlamenttel közösen alkothatnak törvényt. A parlamentet ő hívja össze, ő nyitja meg, ő zárja be vagy napolja el.

A parlament két házból áll, az urak házából és a képviselőházból. Mindkettő tagjai csak férfiak lehetnek. Törvényhozásnál a két ház egyöntetű határozata szükséges, ezt szentesíti az uralkodó. Mind a két háznak jogában van törvénytervezetet vagy erre való vázlatot és utasítást adni a kormánynak, joga továbbá mindkettőnek a pénzügyek ellenőrzése és felirat útján egyenesen az urakodóhoz való fordulás.

A felsőház örökös, illetve élethossziglani tagjai az uralkodó-család nagykorú tagjai, tizenegy 25 éven felüli fejedelem, harminchárom 25 éven felüli marquise és azok, kiket az államnak tett szolgálataik vagy kiváló tehetségeik miatt az uralkodó kinevez a 30 évet meghaladottakból. Hét évig tagjai a felsőháznak azon gróf-

(89), vicomte- (363) és báró- (220) családok 25 éven felüli tagjai, akiket saját rangbelijük ide megválasztanak, az összes létszám $^4/_5$-e arányában és végül a legtöbb adót fizetők közül az uralkodó által kinevezett 30 éven felüli polgárok. E két utóbbi csoport azonban nem haladhatja felül a többi tagok számát. Jelenleg 300 tagja van a felsőháznak, melynek japán neve: kizokuin.

A képviselők házát (shugiin) 369 választott képviselő alkotja. Minden közigazgatási kerület választókerületekre van beosztva, a szavazás egyénenkénti és titkos. 123.000 emberre esik egy képviselő. 25 évesnél ifjabb egyén nem lehet képviselő. Ehhez való kellék még, hogy japáni honpolgár legyen, legalább 1 év óta 10 yen (25 korona) telekadót vagy két évig 10—16 yen direkt adót fizessen és, hogy legalább egy évet választókerületében lakott legyen. A választói jog kellékei is ezek. Választható joguk nincsen az uralkodóház hivatalnokainak, bíráknak, állami ellenőröknek, állami pénztárnokoknak, rendőrhivatalnokoknak, a katonaság minden-

nemű tényleges állományába tartozóknak, papoknak tanulóknak, elemi iskolai tanítóknak és azon hivatalnokoknak, akik a választásoknál működnek: működési kerületükben. A honosított idegenek csak választói joggal bírnak s 10 év mulva nyerhetnek uralkodói kegy folytán választhatói jogot.

Az urakháza elnökét a mikádó nevezi ki; a képviselőház három jelöltet választ s ezek egyikét erősíti meg az uralkodó. A képviselők 2000 yen (5000 pengő) fizetést és utazási átalányt kapnak.

A parlament minden évben ülést tart, hogy legalább a pénzügyi budgetet letárgyalja. Egy-egy évi ülésszak 3 hónapra terjedhet s csak kivételesen többre.

A kabinet tagjai: a miniszterelnök, külügy- pénzügy-, belügy-, igazságügy-, hadügy-, tengerészet, nevelésoktatásügyi- és földmivelésügyi miniszter.

Az igazságügy is egészen modern alapokon van szervezve. A régi, kegyetlen, keleties bűntetéseknek nyomát sem találjuk ma. A bírói függetlenséget külön törvény védi s a bírót csakis fegyelmi kihágások, illetve vétség miatt lehet állásától felfüggeszteni. Az igazságszolgáltatásnak négy fokozata van; megfelelők a mi bíróságainknak. Ezek szerint van 301 járásbíróság, 49 kerületi bíróság, 6 felebbezési bíróság és egy legfőbb ítélőszék. Utóbbiban hét bíró, az előbbiekben öt, három és egy bíró van. Az 1902-ik évben 2500 esetben hoztak vétségben és 125 ezerszer bűnügyben ítéletet az egész országban. 1921-ben e számok háromszorosra emelkedtek. Megjegyzem itt, hogy Formozának külön törvényei vannak s mint gyarmat szerepel a japán birodalom testében.

A katonaságnak külön hadbírósága van, melybe a világiaknak nincs semmi beleszólásuk. A hadbírók a

hadsereg rendes állományába tartoznak ugyan, de függetlenségük biztosítva van. Kinevezésük egyenesen az uralkodótól függ, míg a polgári bíráknál rendesen az igazságügyminiszter előterjesztésére történik.

A japán rendőrségről, már többször szólottam; bámulatos ügyességük és előzékenységük igazán feltünő s meglátszik, hogy angol minta lebegett a szervezők szemei előtt. A rendőrök nem állanak az utcán, hanem minden rendőr állomásnál kis faépületecske áll s ebben vannak párosával, míg egyik szolgálatot tesz és bejárja a hozzátartozó utcákat, a másik pihen a házikóban. Igy mindig lehet a rendőrállomásokon rendőrt találni. Minden ily állomás telefonnal van összekötve a kerületi és központi nagyobb állomásokkal. Érdekes még az is, hogy mindenik mellett találunk egy hosszú gerendát, melyen egy tűzjelző csengő van. Ha valahol tűz üt ki, rögtön megszólal a csengő és jelzi a kerületet, hogy hol van a veszély. A tűz tartama alatt e jelzés többször megismétlődik, ha pedig közel van a tűz, folytonosan csöngetnek, amig nem sikerült az oltás.

A japán politikáról maguktól a japánoktól nehéz dolog tájékozódást nyerni. Természetükben levő titkolózó hajlamuk az idegen előtt nem árulja el igaz gondolataikat. Csak ha nagyon belemelegedtek egy-egy vitatkozásba, felejtik el magukat s árulnak el oly gondolatokat, melyekről, ha ismerjük őket, tudjuk, hogy az egész nemzetnek szívében élő vágyakból szakadtak.

Japánnak a helyzete rendkívül nehéz.

Kelet-Ázsia, mely Európa és Amerika számos országának jólétét adta és adja, az érdekszférák ütköző pontja lett. Angliát nehéz lenne India nélkül elképzelni, Oroszország ázsiai uralmáért erején felüli áldozatokat hozott,

Amerika befészkelte magát a Fülöp-szigetekre. E gyarmatokból az anyaországnak sok millió anyagi haszna volt már a nyers terményekből is s még óriásibb az ipar által, mert Ázsia olyan piac, amelynek nem tudtak eleget produkálni. E piachoz tartozott Japán és Khina is. Előbbinek talpraállása, szédületes gyors fejlődése csakhamar megcsökkentette ez óriási piac terjedelmét, de e vágás még nem volt veszedelmes, megmaradt Khina, mely utóvégre is az Ázsia keletére irányuló ipartermékek 60%-át foglalta le. E körül folyt a harc a mult évtizedekben. A két küzdő hatalom, Anglia és Oroszország birtokai egy szép napon elérték egymást s a két nemzet farkasszemet nézve várta a kedvező alkalmat, hogy egymás nyakára léphessen. Anglia, a világ ura tengeren legyőzhetetlen hatalmában bizakodott, Oroszország pedig igyekezett az Anglia elleni antipátiát szítani s ügyes politikájával mindenünnen kiszorítani.

Már-már törésre került a dolog. Oroszország megrajzoltatta az új térképeket, mely szárazon elvágja Európától Ázsiát a perzsa birodalomnak szövetségesévé vagy alárendeltjévé tétele által. Bízott szárazföldi erejében s remélte, hogy Khina óriási erejének egy részét is sikerül megszereznie a maga számára. A guruló rubelek megindultak és eredményeként a legjobb egyetértés fejlődött ki Khina és Oroszország között. Mandsuria megszállásáért Khina nem nagyon rugdalózott s Port-Arthur megerősítéseért még csak egy valamire való jegyzéket sem küldött. És míg a világ bámuló félelemmel nézte a két óriás gyürkőzését s biztosra hitte, hogy a nagy Khinán a legrosszabb esetben is megosztoznak, a kis Japán egyre jobban fejlődött, erősödött és saját érdekszféráját látta veszélyeztetve a két hatalom terjeszkedése által.

Föllendült ipara versenyre kél az angol és amerikai termékekkel s mivel előállítási költségei s a szállítás is olcsóbba került neki, összes termékeinek elhelyezésére piacul nyeri meg a keletet. Ez már érzékeny veszteség volt nyugat ipara részére s Japán ellenségei megnövekedtek, helyzete egyre aggasztóbb lett. Félős volt, hogy egykori ellenségei kibékülnek s közösen igyekeznek megsemmisítésére.

A khinai háború csak növelte baját, hiszen nyilvánvaló lett, hogy számolni kell vele. Japán itt érezte igazán a nyugati politika ellenséges kezét. Aztán jöttek a khinai zavargások. Japán mindezekből csak kárt látott. Port-Arturból kibecsülték őt s az rögtön reá orosz kézre került. Pedig e hely fontossága óriási. Kelet-Ázsia közepén feküdvén, északra, délre uralja a helyzetet.

Az orosz erődítések, a hatalmas orosz flotta, a Koreában pénzzel szított hangulat mindig közelebb hozta azt a veszedelmet, hogy az orosz kolosszus egy szép napon Koreára is ráteszi a kezét s így Japánország szívével szembehelyezkedvén, megforgatja benne a halálos tőrt.

Egész létele függött kockán. Az újjáalakítás munkája óriási összegeket nyelt el, úgyis szegény népe kimerült s ipari föllendülése dacára sem bírta el megrázkódtatás nélkül az élet-halál harcra való készülést. Pedig készülni kellett; készülni úgy, mint még soha nemzetnek e világon. A görögök harcra készülése lehetett ilyen a persa Góliát ellen. Tíz hosszú évig hangzott végig a szigetország bércei fölött a vészkiáltó szó; egy egész nemzedéket neveltek abban a hitben és tudatban, hogy fegyvert kell ragadnia s hogy meg kell halnia a honért, ha nem, hazája lel örökös halált. Az ifjú diák-

gyerek gyönge válla féloldalt hajolt még a nehéz katonafegyver súlya alatt, de azért rátették s ment a kis gyerek hosszú gyakorlatra, igazi puskával csatásdit játszani. A fegyvergyárak éjjel-nappal készítették a puskát, ágyút, töltényeket és golyókat; elkészülnek a legénység melegebb ruhái, megtelnek a raktárak élelmiszerekkel, hogy bármely pillanat készen találja őket.

Közben a politikai láthatár egyre sötétebb lett s úgy a bizonytalan helyzet, mint a készülődések terhei és izgalmai egyre nagyobb erővel nehezednek a nemzetre. Egyre általánosabb lesz az óhajtás, hogy vigyék dűlőre a dolgot s nap-nap után hevesebb lesz a követelő nemzeti akarat. Egyik hír a másik után jönn az orosz készülődésről s már a higgadtabbak is elveszítik nyugalmukat, türelmüket. Gyűlés, gyűlést ér az egész országban, feliratok mennek a parlamenthez, az uralkodóhoz, de minden hasztalan. Egy pár fanatikus beférkőzik az uralkodó lakásához s ott vet véget életének, vérző kezével nyújtva oda kérelmét az ég fiának, hogy könyörüljön nemzetén, üzenje meg a háborút. Ok van reá, ne várják meg, míg az ellenség teljesen elkészül s ő támadja meg országukat. A parlamentben óriási viharok vannak, lángban úszik minden szenvedély, sír a honfibánat, de zokogását nem hallja meg az, akinek egyetlen intése igazgatja az ő kis világukat. Összeül az őskori példa szerint a vének tanácsa s könyörögve járulnak az uralkodó elé, hallgass meg, mentsd meg hazádat, hazánkat, most, amíg nem késő, ha nem, elveszünk. Csak két ember áll sziklaszilárdan rendületlenül. Ők ketten, a Mikádó és Iwakura herceg, ők ketten, akik összetörték a háromezer éves multat s megteremtették évtized alatt a háromezer éves új jövőt.

Végigzúg az országon a tagadó szó. Hangosan beszélik és írják, hogy már Mutsuhito ő fensége is akarja a háborút, csak egy ember nem, Iwakura, aki prófétai páthosszal kiáltja oda az egész nemzetnek: *Nem!*

És jönnek az elvakultak s az Isten kegyelme, vagy tán a nemzet védő angyala menti meg a négyszeresen készített haláltól. Pedig annak az egynek igaza van. Még nem lehet, mert egy ellenséggel megküzdenek biztosan, de hátha kettő, három vagy több lesz, ha elhamarkodják. És a fehérhajú megtört agg éjjel-nappal dolgozik; betegen, haldokolva viteti magát urához. Mikor az utolsó sürgönyt megkapta, csak annyit tud rebegni még: „Most már lehet!" s azzal elszáll a gyarló testből a nagy lélek, a shinto-hit örökszép szelleme szerint oda a nemzetalkotó istenség kebelébe, hogy annak, mint volt, újra s örökre részese legyen . .

. . . Egy esztendeig laktam Tokióban a fegyvergyár közelében, egy esztendeig nem szünetelt a gyár egy pillanatra sem. Az óriási udvaron egész hegyek

voltak ágyúgolyóból, melyet bár folytonosan hordottak de soha el nem apadt. . .

. . . Ablakom előtt mindennap elvonultak a különböző iskolák diákcsapatai, éles lövéssel töltött fegyverekkel s mindennap üdvriadallal kisérték haza zöldgalyas sapkájú társukat, ki 100 lövésből 80—90-et talált.

. . . Házam előtt folyt a Yedogava, 10 méter széles árkában. 50 perc alatt hidat vert reá a műszaki csapat.

. . . Egy éjjel alarmot fújtak. Egy óra alatt 20 ezer ember állott 6 óra hosszáig szinleges tűzben a több kilométernyi távolban levő Aoyamán és környékén, pedig sokan közülük két órát futottak.

. . . Egy ágyút nem bírtak föl a dombra a lovak. Kifogták s a legénység hamarább tűzbe állította, mint a többit, melyet a lovak vágtatva húztak más oldalon fölfelé.

. . . Egy másik ágyúóriás elakadt. Egy egész ezred dobta rá magát s öt perc alatt már okádta a tüzet.

. . . Egy sürgöny repült szét az országban s 16 óra múlva az egész japán hajóhad a koreai szorosban volt a leghevesebb ágyútűzben.

Igy készült Japán a háborúja.

Engedjék meg, kedves olvasóim, hogy nehány sort közöljek itt 1903. évi utinaplómból.

November 3. Az uralkodó születésnapja; az ötvenkettedik. Ismerőseim összebeszéltek s korán reggel jöttek már, hogy együtt menjünk el bámészkodni.

Azt mondják ünnepi köntösbe öltözött ma az egész ország. Hogyne-hogyne. Én uram, édes istenem, ha nekünk is volna *magyar* királyunk, de igazi lélek-

kel örülnénk, ünnepelnénk mi is. Olyan szép ez a szürke japán város ma. Lámpionok, lobogók, virágfűzérek és zöldágak az utcán, a házakon, ünneplő ruha, ünneplő arc az embereken. Csak nekünk ketten nyilallik végig a lelkünkön egy sötét, kínos fájdalom. Ott a Kojimachin, azon a dombtetőn álló kétfejű sasos házon, három lobogót tépdel a szél. Oh! hogy nem tudja letépni ő, ha már az én nemzetem képtelen lett rá.

Talpon van az egész város, mintha búcsú volna, ember, ember hátán tolong. Rohanó bettók csinálnak utat a lóháton nyargaló tisztek és a kocsik számára, melyekből legalább százat láttunk, pedig hajlandók voltunk eddig azt hinni, hogy egész Japánban alig van ennyi. Kurumajákon cifra egyenruhájú tisztek és polgári hivatalnokok tolongnak a mikádó udvara felé, boldogságot kívánni. A követségek is megjelennek díszruháikban feleségeikkel, ők is üdvözlik a napistennő utódát, aki kora hajnaltól talpon áll feszes egyenruhájában feleségével együtt, kinn a legujabb szabású drága ezüstszürke selyemruha van. Tizenegy órára ér véget a megállapított sorrend szerinti tisztelgés az uralkodó előtt, ekkor a gárdacsapat Tokióban levő 4000 embere vonul el Ő Felsége előtt s tovább megy, egyenesen a gyakorlótérre. Az uralkodó is kocsiba ül.

Kürtropogtató lovascsapat megy előre, aztán zászlós kopjájú diszcsoport következik, utána az uralkodó fényes, európai mintájú kocsija jön csendesen lépésben. A hátsó ülés jobb oldalán ül a nagy úr, a szemben lévő ülés jobb oldalán pedig a hófehér hajú, piros arcú Iwakura herceg. Aztán következik tarka sorrenben az udvari és katonai méltóságokból összeállított fényes kiséret, tarkítva a polgári hivatalnokok seregétől.

Az utca két oldalán emberáradat képez sorfalat, mely között végigvonul a pompás menet. Az egyetlen hang a jelző kürtök ropogása, az óriási tömeg némán, mozdulatlanul áll, egy hang nem röpül éltetve, üdvözölve a mikádó felé.

Olyan nyomasztó ez a halotti csend. Hát nem érez ez a nép, vagy ha érez, van annyi lelki ereje, hogy lenyügözze kitörő érzelmeit? Igazán érthetetlen előttem éppen itt Japánban, ahol az uralkodó a szentség varázsával van körülvéve s a hazával egyenlően szeretet imádat tárgyát képezi.

És amíg így tünődöm, végigfut lelkem előtt a nemzet múltja. Hiszen csak nem is régen volt, hogy a mikádót közönséges halandó tekintete nem érhette s még a kormányzó palankinjának közeledésére is a földre kellett borulnia a tömegnek s a porba fektetett homlokával várni végig elhaladását. És ha vagy egy vakmerőt rábírt kiváncsisága, hogy megemelt fejének egyetlen pillantásával lopja meg a fenséges személy földi hüvelyét, agyának nem maradt ideje a látott kép feldolgozására, mert a kiséret éles kardjainak egyike leszelte a vakmerő fejét.

A vidéki nép még ma is leborul az uralkodó előtt, ha arra jár. Tokió népe már túl van ezen, állva nézi az emberré vált égi csodát s egy nagyobb jelentőségű pillanat meg fogja nyitni ajkát is majd, hogy eltűnjék az isteni lét utolsó varázsa s hogy a hideg tisztelet fenségéből leszálljon, vagy tán fölemelkedjék arra a magasságra, amit csak a kiválasztottak érhetnek el, hogy ő legyen a nemzet imádva szeretett *első embere, a legelső japán.*

Közvetlen közelről láttam most is az uralkodót,

Középtermetű, erős testalkatú ember a férfikor teljes virágában. Egy-két ősz szál villog elő már a szénfekete hajból s a sötét gesztenyeszín szakálból.

A gyakorló-helyen Tokió egész helyőrsége kint van, díszben, teljes fölszereléssel. A tér közepén díszes sátor emelkedik, hol a mikádóné körül az udvari méltóságok és a külföldi követek női családtagjai ülnek.

Most odaérkezik az uralkodó. Lóra ül, melyet két udvari ember vezet hosszú kantárszáron s végiglovagol a tisztelegve elvonuló csapatok között. Ez az elvonulás maga egy kicsit japános ízű. Az uralkodó közeledtére tiszteleg az egész csapat, aztán vállrakapja fegyverét és futólépésben elrohan, hogy helyet adjon az utána nyomuló csapatoknak. A lovasság tömör négyszögben állva várja urát, hogy aztán elhaladása után villámgyorsan fejlődjék hosszú rajjá és félrehúzódjék a vágtató tüzérség elől. Csapatról-csapatra száll a kürtjel, mely az uralkodó odaérkezését jelenti, aki megelégedve, mosolygó arccal beszélget főtisztjeivel.

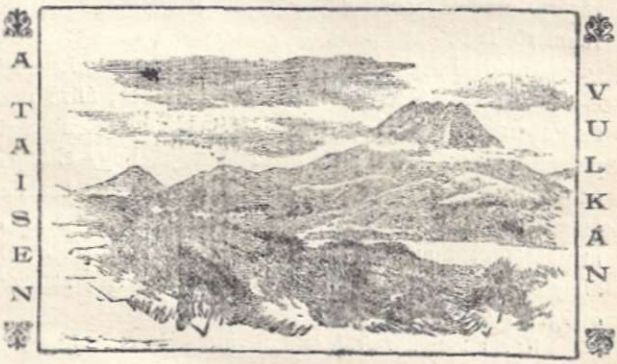

Aztán kocsiba ül; a tér már szinte üres, a csapatok hazatértek s az uralkodó is elindul kiséretével a nagy díszebédre, mely előtt még személyesen adja át az előléptetésekről szóló rendeletet és egynéhány kiváló tisztnek a különféle rendjeleket. Mert hát ilyen is van már Japánban. Még pedig hatféle is. A legnagyobb rendjel a mikádó család cimerét, az őszirózsát (Chrysanthemum) ábrázolja. Neve is ez s csak igen ritkán kapja meg más, mint az uralkodó család tagjai vagy a hazának nagy szolgálatot tett kiváló egyének. Egyik rendjelt kizárólag nők részére adják.

Este fényes udvari bál volt az Imperial szálló dísztermében, melyen megjelentek az udvar és a külföldi diplomácia hölgyei is. Ő Felsége klerket tartott és — a táncra kerekedett párok láttára ő is kedvet kapott s annyit táncolt, hogy másnap az újságok tele voltak a felség jókedvével és az utána következő *katzenjammer* felpanaszolásával.

Mindezek a jelenségek arról győztek meg, hogy nagyon olvad a jég, mely még megmaradt az uralkodó és a nemzet között, legalább a külső érintkezés területén. Általános kihallgatásokat nem ad ugyan még a mikádó, de minden valamirevalóbb alattvalóját látni szereti és magához rendeli. Így az Európából és Amerikából hazakerülő tanulmányúton jártak megérkezésük után meghívást kapnak az udvarnagyi hivataltól, hogy Ő Felsége ekkor és ekkor látni akarja őket. Az ilyen fogadásnál legtöbbször számos kérdést intéz az illetőkhöz s volt reá eset, hogy félóráig tartott egy ilyen kihallgatás.

Az az általánosan elterjedt vélemény, hogy a mikádó most sem uralkodik személyesen, hanem az egy kormányzó helyett csak eszköz, egynéhány befolyásos ember

kezében, nem egészen igaz. Tény, hogy az első időben csak egy-két ember útján érintkezett nemzetével. De ez az érintkezési kör egyre szélesebb lett s arról, aki az udvari bálon táncol, nem lehet elmondani, hogy nem érintkezik elég közelről népével.

A mikádó nem beszél idegen nyelvet. Franciául tanult valamit, de a beszédig nem vitte. Így természetes, hogy azon reá nézve kellemetlen helyzeteket, mikor idegenekkel kell összejönnie, kerülni igyekszik. Honfitársaival azonban többször jön össze, országa ügyétbaját meghányja-veti s jónak és szükségesnek vélt terve mellett makacsul kitart. Én éppen monarchikus érzülete jelének tartom azt, hogy meghallgatja országa javának a szavát.

A mikádói udvar belsőbb részeiben nem voltam. Ide csak meghivott vendégek, vagy kihallgatásra menők juthatnak be. Japán ismerőseim azt mondották, hogy majd az írás újító-bizottság tisztelgésekor nekem is el kell mennem, de ez a háború miatt elmaradt.

Mindamellett elviszem kedves olvasóimat egy sétára a mikádó udvarához, hogy annyit, amennyit én láttam egy kapitány ismerősöm társaságában, mindnyájan megnézhessünk. Megtoldom ezt Shiratori tanár úr elbeszélésével ki az udvar minden részében többször megfordult.

Tokio közepén, majdnem két négyszögkilométernyi területet foglal el az uralkodó rezidenciája. 10—15 méter széles vízárkok veszik körül a szabálytalan zegzúgos területet. A vízárkokból kétemeletnyi falak merednek égnek, hatalmas, faragott kövekből rakva, minden ragasztószer nélkül. Az egész egy hatalmas vár benyomását teszi a szemlélőre s a puska és ágyu kora előtt kitűnő védelmet nyujthatott volna. E mammuth-falakat belül

egész kereken 4—10 méter széles földtöltés támasztja meg, melyeken a szeszélyes, bizzar, szép japán fenyők százados sétányai képeznek komoly tetőt és felséges sétautat. Négy oldalán négy bejárat, igazi sziklahasadékok, között vezet be a gyönyörűen parkírozott belső részekbe, melyeknek jókora darabjai igazi őserdő benyomását keltetik. E bejáratokhoz hidak vezettek keresztül a vízárkokon, de ezeket elbontották s háromnál az árkok részleges eltömésével kocsiútat vittek keresztül, egynél pedig modern vashidat építettek, mely semmiképen sem tud összhangzásba kerülni a kapuzat és az őrség házának hamisítatlan ősjapán stilusával. Az uralkodó lakásait egy második kőfal zárja el s ide már tilos a bemenet. Ám kapitány barátom szívességéből legalább egy pillantást vethettem az őrség házának emeletéről. A kiotói régi székhelyre emlékeztet e rész, sok apró házával, kertjével és udvarával. Majdnem valamennyi fából van és japán stilusban tartva. A legtökéletesebb művészi egység minden része s a külső rész már a belső tökélyére is enged következtetni. Az épületek nagyobbak, mint a rendes japán házak. „Egészen szép terem a legnagyobb részük, de az uralkodó az udvar felől eső pár kisebb szobában lakik és tartózkodik, mert saját személyére teljesen igénynélküli, mint ember mintája a jószívűségnek, a jótékonyságnak és könyörületességnek, melyekben feleségével igyekeznek felülmúlni egymást."

„Az uralkodó rendesen magába vonulva tölti el napjait. Miniszterein, tanácsosain kívül nem igen érintkezik senkivel, csak ha valami ünnepély vagy kihallgatás van, jelenik meg s feszes, egyenes tartással marad mindvégig, ami még magasabbnak mutatja a japánok között így is hatalmas termetét." (Állitólag 170 cm. magas.)

Haruko, a mikádó első neje, még inkább mongol arc, mint férje. Arccsontjai rendkívül kiállók, szemei aprók. Vénülő arca azért sok jóságot és szellemet árul el. Teljesen európai műveltségű, franciául jól beszél és olvas. A trónörökös anyja nem ő.

A fogadó termek egy része európaiasan van bebútorozva, s bár a bútorzat remek munka, mégsem tesz kedvező benyomást. Angol, ó-német és rokokó bútorok vannak itt összekeverve, ami bántja a szemet. Enyhíti a rossz hatást a diszítésül használt japán bronzok művészi szépsége, mert ezeket látva elfeledjük a megszokott európai bútorzat nézését.

„A japánok részére szolgáló fogadó-termek teljesen japános berendezésűek s a fogadás is japános etiquette szerint történik; ez az uralkodó egyenes akarata. A termek bámulatos egyszerűsége, a kiváló ízlés, a színek szelidsége az összhang olyan hatását keltik, melyet hiába keresne egyebütt Japánban. De ha a miniatűr részleteket megnézi, akkor tud csak fogalmat szerezni arról hogy a japán fafaragó-művészet milyen fokon áll. A padlót hófehér tatamik fedik, a falak alsó részein

festmények vannak, felső részük lakkpálcikákból készített szép rácsozat. Talán legszebb a tető. Egymást keresztező lakkgerendák közeit famozaiklapok fedik s a gerendák keresztezéseinél vésett művű aranyozott bronzlapok vannak erősítve. Egy-egy táblán s a fal festményei között az uralkodó címere sokszor előforduló motivum."

Japánország címere stilizált Chrysanthemum mely nem nyugszik az általunk megszokott pajzson. A nemzeti zászló fehér, közepén nagy piros gömbbel (a felkelő nap.) Hadi zászlója ugyanilyen, csak a napból 16 piros sugár fut ki egészen a szövet széléig.

És a napos zászló, mely néhány évtized előtt jóformán csak a rab mikádók kapuja felett lengedezett, ma már ott van minden japán házon ott leng a legnagyobb nemzetek lobogói között s mikor az őrségváltáskor szétrepül az árbocon s felzeng alatta az ősi japáni hymnus, önkénytelenül lelkünkbe tolul az a gondolat, hogy a hymnus szövege a japán nemzet jövőjének a proféciája:

„Éljen a mikádó ház,
Százszor ezer évekig,
Mig a kis kavics,
Hegyekké nem vénhedik,
Mohos sziklák elfedik."

JAPÁN DALOK.

Szép a tenger zöld hinárja,
Ámde nincsen gyökere,
Ide-oda dobja, űzi
Vad hullámok szeszélye.
Én is mint a tengernek zöld,
Gyökeretlen hinárja,

Bujdokolok, ragad tovább
Az élet sodró árja.

(Ono no Komachitól)

Folyó partján zug a szellő éjszaka,
Vihar madár csapkodik a habokra:
Szegény madár a sorsunk de egyforma
Mind a kettőnk társát várja zokogva.

(Kino Tamonoritól.)

Cseresznyefa ága
Miért jött a világra?
S hogyha már megtermett
Miért van virága?
Ha nem volna virág
Nem lenne szerelem
S nem dúlna búbánat
Elárvult szivemen.

(Arivara no Narihirától.)